

БИБЛИОТЕКА
ОКЕАН

МИШЕЛ
ТУРНИЕ
НЕТКАН
ИЛИ ЧИСТЕ
ЛИЦЕТО НА
ПАСИФИКА

КНИГО
ИЗДАТЕЛСТВО
Г. БАКАЛОВ
ВАРНА

МИШЕЛ ТУРНИЕ
ПЕТКАН ИЛИ
ЧИСТИЛИЩЕТО НА
ПАСИФИКА

Превод: Мария Георгиева

chitanka.info

— Слънце, избави ме от земното притегляне. Пречисти кръвта ми от жлъчката и тежките наноси в нея, които ме предпазват, вярно е, от разсипничество и лекомислие, ала сломяват младежкия устрем и помрачават радостта у мене. Посвети ме в иронията. Облекчи сърцето ми и ме научи да приемам с благодарност мимолетните всекидневни дарове...

Висящият от тавана на каютата ветроупорен фенер се полюшваше равномерно и описваше с безпогрешността на отвес размаха, с който „Виржиния“ полягаше от борд на борд под нарастващата сила на вълнението. Капитанът Петер ван Дейсел се пресегна над шкембето си, за да постави колодата пред Робинзон.

— Цепете и обърнете горната карта — рече му той.

После се тръшна обратно в креслото и смукна кльбце дим от порцелановата си лула.

— Първосъздателят — поясни той. — Един от трите основни главни аркана.^[1] Изобразява фокусник, застанал пред отрупан с множество разнородни предмети тезгях. Това говори, че у вас се крие съзидател. Той се опълчва срещу една вселена в пълен безпорядък, която се стреми да овладее с подръчни средства. На пръв поглед постига целта си, но нека не забравяме, че този творец е и фокусник: творението му е измама, порядъкът — измамлив. За жалост той не знае това. Не страда от излишен скептицизъм.

Глух удар разтърси кораба, а фенерът вече сключваше ъгъл от четирийсет и пет градуса с тавана. Рязко отклонение под напора на стихията бе отхвърлило „Виржиния“ почти перпендикулярно на вятъра и една вълна току-що се бе сгромолясала върху палубата с трясък на оръдеен залп. Робинзон обърна следващата карта. Там, оплескана с мазни петна, се забелязваше някаква особа с корона и скиптър, кацнала върху бойна колесница, понесена от двойка жребци.

— Марс — отсече капитанът. — Нашият първотворец е пожънал една въображаема победа над естеството. Чрез тържеството на силата натрапва той навред около себе си някакъв порядък по свой образ и подобие.

Застинал неподвижно в своя престол като същински Буда, Ван Дейсел обгърна Робинзон с искрящ от лукавство поглед.

— Порядък по ваш образ и подобие — повтори той унесено. — Няма по-сигурно средство да се надникне в нечия душа от това да си представиш човека облечен с неограничена власт, благодарение на която има право да налага безпрекословно волята си. Негово величество Робинзон... Вие сте на двадесет и две. Изоставил... ъ-ъ-ъ... оставил сте в Йорк млада съпруга и две деца, за да си опитате щастието в Новия свят, следвайки примера на мнозина ваши съотечественици. По-късно близките ви ще ви последват. Ако даде господ де... Късо остригани коси, рижа и буйнорасла брада, светъл, твърде прям, ала някак си празен и безучастен поглед, одеяние, чиято монашеска строгост граничи с притворство — всичко това ви причислява към оня вид щастливци, които никога в нищо не са се съмнявали. Благочестив, стиснат и непокварен. Царството, попаднало под вашата върховна власт, досущ би напомняло бездънните къщни долапи, където нашенките трупат в строг ред купища чаршафи и снежнобели, пропити с уханния дъх на пакетчетата лавандула покривки за хранене. Не се сърдете. Недейте се изчервява. Моите думи биха могли да ви наранят жестоко само ако бяхте двадесет години по-възрастен. Всъщност тепърва има да се учите. Престанете да се червите и теглете карта... Я гледай, казах ли аз? Подавате ми самия Пустинник. Завоевателят е осъзнал самотата си. Той се е оттеглил вдън някаква пещера, за да се върне към първоизвора. Но веднъж проникнал в лоното на земята и предприел това пътуване към себе си, той вече е друг човек. Ако изобщо някога излезе от своето убежище, той ще си даде сметка, че самата сърцевина на неговата монолитна душа е била поразена. Обърнете, ако обичате, още една карта.

Робинзон се поколеба. Този внушителен нидерландски сатир, неуязвим в своя жизнерадостен практицизъм, май хич не се шегуваше и мъдруванията му звучаха някак обезпокоително. Откак в Лима се бе качил на борда на „Виржиния“, Робинзон успешно бе избягвал

всякакво вземане-даване с този дявол, отблъснат веднага от развратния му ум и разюзданото епикурейство, които той вадеше на показ. Само бурята го бе принудила да се озове едва ли не като пленник в неговата каюта — единственото кътче на кораба, което при подобни обстоятелства предлагаше относителен уют. Холандецът, изглежда, имаше твърдото намерение да се възползува в най-висша степен от предоставения случай за гавра със своя простодушен спътник. След отказа на Робинзон да пийнат от чекмеджето на масата в миг се бяха появили картите за врачуване и Ван Дейсел бе отрицал талазите на пророческото си осенение, докато междувременно ураганният грохот отекваше в ушите на Робинзон като същински пъклен хоровод, съпровождащ нечестивото занимание, в което бе въвлечен пряко волята си.

— Ето кой ще измъкне Пустинника от дупката му! Сама Венера изплува от вълните и нагазва във вашите владения. Следващата карта, ако обичате; благодаря. Шести аркан: Стрелец. Преобразена в херувим, Венера мята стрели към слънцето. Още една карта. Така. Проклятие! Попаднахте на двадесет и първи аркан — Хаосът! Земната твар се сражава с огнено чудовище, Човекът пред очите ви, терзан от враждебни една на друга стихии, е безумец, както си личи по жезъла със звънчетата. И по-малко е достатъчно, да те сполети същото. Подайте ми пак карта. Точно така. Неизбежно беше — дванайсети аркан, Сатурн в лицето на един обесен. Но знаете ли, най-показателното е, че тази личност е увесена за нозете. Ето ви, тъй да се каже, с главата надолу, злочести Крузо! Побързайте със следващата карта. Така. Аркан петнайсети: Близнаци. Чудех се какво ли ще бъде новото превъплъщение на нашата преобразена в стрелец Венера. Тя се е превърнала във ваш едноутробен брат. Близнаците са изобразени с примка на шията и привързани за нозете на ангел хермафродит. Хубаво го запомнете!

Робинзон беше разсеян. Макар че стенанията на корпуса под пристъпа на вълните не го безпокояха особено.

Нито пък играта на шепа звезди, които танцуваха в зрителното поле на илюминатора току над главата на капитана. „Виржиния“ — в хубаво време твърде посредствен ветроход — бе незаменим плавателен съд, зададеше ли се тежко изпитание. С ония негови ниски и жалки мачти, с онзи къс, издут корпус и двеста и петдесет тона вместимост той се родееше по-скоро с делвите и бъчонките, отколкото с морските кръстосвани, а мудността му будеше смях и закачки из всички пристанища по света, където бе хвърлял котва. Затова пък хората от екипажа можеха да си спят като къпани и в най-черните мигове на урагана, стига най-близката суша да не представлява заплаха. Към това се притуряше нравът на неговия капитан, който не беше от онези, дето се хвърлят в битка на живот и смърт и се излагат на опасности, само и само да не се отклонят от пътя си.

С отминаващия следобед на този 29 септември 1759 година, когато „Виржиния“ трябваше да се намира на тридесет и втория паралел южна ширина, барометърът бе отбелязал стремглаво спадане, докато огньовете на Св. Елм припламваха и се разсипваха в искрящи снопове по върховете на мачтите и реите, предвещавайки буря с необичайна сила. Хоризонтът на юг, към който се носеше лениво гальотата, тъй бе притъмнял, че щом първите дъждовни капки заудряха по палубата, Робинзон се изненада от тяхната прозрачност. Гъст мрак със сернист оттенък вече поглъщаше кораба, когато с ураганен пристъп връхлетя един, общо взето, неравномерен и променлив северозападен вятър, който се колебаеше между пет и шест румба. Хрисимата „Виржиния“ храбро се сражаваше с цялата си уязвимост срещу огромните вълни, които всеки път при набезите си скриваха носа ѝ под кипналата пяна, но тя следваше пътя си с такова предано упорство, та насмешливият поглед на Ван Дейсел чак овлажня от прилив на нежност. Ала щом два часа по-късно оглушителен гръм накара капитана да се втурне на палубата и да види с очите си как от славния му фок,

спукан като балон, продължава да плющи на вятъра само ивица съдрано платно, той сметна, че бяха направили вече предостатъчно в името на честта и не би било разумно да се инатят повече. Нареди да останат на дрейф и заповяда на кормчията да се спуща по вятъра. От този миг сякаш стихията прояви признателност към „Виржиния“ за нейното покорство. Тя се плъзгаше безметежно връз кипежа на една водна шир, чиято вилнееща ярост като че ли тутаки бе забравила за нея. След като накара да се затворят грижливо люковете, Ван Дейсел прибра хората си в кубрика — всички, освен един човек и Тен, корабния пес, които щяха да останат на вахта. После сам той се закалафати в каютата си, заобиколен от всеизвестните средства на холандското мировъзрение за утеха на душата: шише хвойнов скидам, мунстерско сирене с кимион, сухари, тежък като олово чайник, тютюн и лула. Десет дни преди това зелена лента на хоризонта към левия борд бе предизвестила екипажа, че са пресекли Тропика на Козирога и вече минаваха край островите Десвентурадос. Държейки курс на юг, корабът би трябвало още на следния ден да нагази във водите на островите Фернандес, но бурята го тласкаше на изток, по посока на Чилийското крайбрежие, откъдето все още го делиха онези седемдесет морски мили, без следа от суша или риф у ако се съди по картата. Следователно нямаше основание за каквото и да било безпокойство.

Гласът на капитана, погълнат за миг от грохота, се разнесе отново:

— Срещаме повторно двамината Близнаци в деветнайсети главен аркан, аркана на Лъва. Две деца се държат за ръка, изправени пред някаква стена, която символизира Града на слънцето. Слънцеликият бог заема цялата горна част на тази посветена нему карта. В Града на слънцето — някъде на сред път между времето и вечността, между живота и смъртта — обитателите са прибулени с младенческа непорочност, след като са се домогнали до слънчевото самозачатие, което е нещо повече от

двуполовост: то е кръговрат. Хапеща опашката си змия е олицетворение на тази самозадоволяваща се чувственост — без загуби и отклонения. Ето го върха на онова почти недостижимо и още по-трудно съхранимо човешко съвършенство. По всичко личи, че сте призван да се извисите до него. Така поне говорят картите. Моите почитания, млади човече! — И като се привдигна от меката си седалка, капитанът сведе пред Робинзон глава в поклон, който представляваше смесица от подигравка и уважение. — Хайде, моля ви, подайте ми отново карта. Благодаря. Ах! Козирог! Това са изходните двери за душата, с една реч — смъртта. Онзи скелет, зает с коситбата на някаква ливада, обрасла с човешки ръце, нозе и глави, доволно ясно разкрива зловещия смисъл, свързан с въпросната карта. Сгромолясвайки се от висотата на Слънчевия град, вие сте застрашен от смъртна опасност. С нетърпение и боязън очаквам да узная каква карта ще ви се падне сега. Ако носи нищожен знак, с вас е свършено...

Робинзон наостри уши. Дали не бе дочул човешки глас и кучешки лай да се смесват с гръмовния хор на повилнялата вода и бесния вятър? Невъзможно беше да се твърди със сигурност, а и той може би прекалено много се терзаеше от мисълта за оня моряк над главите им, вързан под несигурния заслон на своята наблюдателница, в сред целия този безчовечен ад. Мъжът бе тъй здраво завързан с въжета за брашпила, че не можеше да се освободи сам, за да даде тревога. В такъв случай щяха ли да чуят неговия зов? И дали именно той не бе извикал току-що?

— Юпитер! — възкликна капитана. — Робинзон, вие сте спасен, но дявол да го вземе, направо от онзи свят се завръщате! Летяхте като камък в пропастта, а ето че небесният господар ви се притича на помощ тъкмо навреме. Той е въплътен в златисто дете, покълнало от земната утроба — същинска бучица самородно злато, изтръгнато от глъбините на земята, — което ви връща ключовете за Града на слънцето.

Юпитер ли? Дали точно тази дума не се долавяше, прониквайки през воя на бурята? Юпитер? Ама не! Terre!^[2]

Вахтеният бе извикал: „Terre!“ И наистина, каква по-неотложна вест можеше да има за съобщаване той, на борда на този осиротял кораб, ако не близостта на непознат бряг с неговите пясъци и подводни скали?

— Напълно е възможно всичко това да ви се стори някакъв непонятен брътвеж — поясняваше Ван Дейсел. — Но там именно се крие мъдростта на Картите, които никога не ни отварят очите за собственото ни бъдеще с лесноразбираеми думи. Представяте ли си какъв смут би породила една ясна представа за бъдещето? Не, най-много да ни дадат възможност да предусетим нашето бъдеще. Словцето, което ви държах, в известен смисъл е зашифровано, а кодът се оказва самото ваше бъдеще. Всяко предстоящо за вас житейско събитие на свой ред ще ви разкрива достоверността на едно или друго мое предсказание. Това, тъй да се каже, пророчество съвсем не е толкова празна работа, колкото може да се стори на пръв поглед.

Капитанът смукна мълчаливо закривения мундщук на своята огромна елзаска лула. Беше угаснала. Той извади от джоба си ножче, с което освободи капачето и с помощта на същия уред се зае да изпразни порцелановата чашка в една раковина, поставена върху масата. Робинзон не долавяше със слуха си повече нищо необичайно всред дивия вой на природната стихия. Капитанът бе отворил своето буренце с тютюн, дръпвайки коженото езиче на кръглия дървен похлупак, който го затваряше. С трогателна грижливост мушна внушителната си и тъй крехка лула в едно леговище, приспособено в тютюневия пласт, който изпълваше буренцето.

— Ето така — заобяснява той — тя е напълно защитена от удари и в същото време попива медения дъх на моя „Амстердамер“.

После внезапно окаменя и изгледа сурово Робинзон.

— Крузо — обърна се той към него, — слушайте ме внимателно: пазете се от непорочността. Тя разяжда душата.

Точно е този миг фенерът описа застрашителна деветдесетградусова дъга в края на веригата си и се разби в тавана на каютата, докато капитанът се носеше с главата напред през масата. В наситения с пукот и скърцане мрак, който го обграждаше, Робинзон пипнешком търсеше дръжката на вратата. Не откри нищо, а силно течение му даде да разбере, че нямаше и помен от врата и че той се намираще вече в коридора. Цялото му тяло се тресеше от страх, усещайки под краката си ужасяващата неподвижност, последвала силното клатене на кораба. На смътно осветената палуба, под покъртителното сияние на пълнолунието, той забеляза неколцина моряци, които спускаха спасителна лодка от балките ѝ. Тъкмо се отправяше към тях, когато подът се продъни под нозете му. Сякаш стотици овни бяха връхлетели с всички сила откъм левия борд на галютата. Веднага след това черна водна стена се сгромоляса върху палубата и я помете от единия край до другия, повличайки всичко след себе си — човешки тела и имущество.

[1] Аркан — карта символ. — Б.пр. ↑

[2] Земя, суша (фр.) — Б.пр. ↑

ГЛАВА ПЪРВА

Една вълна се разби шумно, заля мократа крайбрежна ивица и близна нозете на Робинзон, който лежеше неподвижно, заровил лице в пясъка. Преди още да се е свестил напълно, той се сви на кълбо и пълзешком се придвижи няколко метра към плажа. После се претърколи на гръб. Чайки и гларуси кръжаха с жалостив грак в синеещото небе редом с някакво белезникаво повесмо, което се нищеше и чезнеше в източна посока и бележеше последната диря от снощната стихия. Робинзон направи усилие да седне и мигновено усети остра болка в лявото рамо. Брегът бе осеян с изкормена риба, останки от всякакви ракообразни и кичури кафеникаво водорасло от онези, които се срещат само на определена дълбочина. На север и изток се откриваше необятен изглед към водните простори, но на запад той бе преграден от стръмен скалист бряг, който се връзваше в морето и като че ли се източваше там във верига от рифове. Точно на онова място, на два кабелта, стърчеше всред подводните скали многострадалният и жалък силует на „Виржиния“, чиито поломени мачти и полюшващи се на вятъра ванти говореха мълчаливо за бедствието.

Когато бурята се бе разразила, гальотата на капитан Ван Дейсел навярно се е намирала не на север, както си бе въобразявал той, а на североизток от архипелага Хуан Фернандес. От онзи миг нататък, под напора на вятъра, корабът по всяка вероятност е бил изтласкан към бреговете на остров Мас-а-Тиера, вместо да дрейфува на воля в свободното водно пространство от сто и седемдесет мили, което разделя този остров от чилийския бряг. Такава поне бе най-малко неблагоприятната за Робинзон хипотеза, защото Мас-а-Тиера, описан от Уилям Дампайър, бе земя кърмилница на едно население от испанско потекло, макар и доста малобройно и пръснато из нейните деветдесет и пет квадратни километра тропически лесе и прерии. Ала заедно с това съществуваше вероятност капитанът да не е допуснал никаква грешка в изчисленията на курса и „Виржиния“ да се

е разбила в някакво непознато островче, разположено нейде между Хуан Фернандес и Американския континент. Така или иначе най-уместно бе да се започне издирване на случайно оцелели корабкрушенци и на местни обитатели, ако изобщо тия места бяха обитавани.

Робинзон се надигна и пристъпи напред. Нямаше нищо счупено, но една огромна синявица просто му смазваше лявото рамо. От страх пред лъчите на вече прежурящото слънце той покри глава с конусообразните листа на някаква папрат — растение, което се срещаше в изобилие на границата между плажа и гората. После вдигна един клон, за да се подпира на него, и потъна в трънливия гъсталак, който покриваше подножието на вулканичните зъбери, вдадени в морето, от чиято висота той възнамеряваше да хвърли поглед наоколо.

Полека-лека гората се сгъсти. Храсталаците бяха заменени от уханни лаврови дръвчета, червени кедри и борове. Сухите и гниещи стволове образуваха такава грамада, че Робинзон ту се провираше пълзешком под ниски дървесни сводове, ту се оказваше високо над земята, сякаш напредваше върху естествени мостове. Плетеницата от лиани и клоница го обгръщаше като исполинска мрежа. В тягостната горска тишина шумът, който той вдигаше, докато си проправяше път, ехтеше страховито. Не само че нямаше каквато и да било следа от човешко присъствие, а дори и зверовете, изглежда, липсваха из тези храмове от зеленина, които се откриваха един след друг пред него. Тъкмо затова в съзнанието му изникна представата за изтръгнат из корен пън, едва забележимо по-различен от всички останали, когато съзря на стотина крачки някакъв скован силует, който наподобяваше очертанятия на овен или на огромен сръндак. Но малко по малко в зеления полумрак видението се преобрази в нещо като див, дълговлакнест козел. С вирната глава, с наострени уши, той го гледаше как приближава, застинал неподвижно като камък. Робинзон потръпна от суеверен страх при мисълта, че му се налагаше да мине покрай тази необикновена твар, освен ако не се върнеше обратно. Захвърляйки своята тънковата тояжка, той грабна една черна и чепата цепеница, която бе достатъчно тежка, за да смири устрема на козела, в случай че онзи налетеше.

Спря се на два разкрача от животното. Всред гъстата козина огромно зеленикаво око бе вперило в него тъмна елипсовидна зеница.

Робинзон си припомни, че вследствие разположението на очите им преобладаващата част от четириногите са в състояние да наблюдават света само като еднооки, тъй да се рече, и че налитащият бик не вижда нищо от противника, към когото се носи стремглаво. Откъм внушителното космато изваяние, което препречваше пътеката, се разнесе кикот, извиращ от търбуха му. Когато към непосилната умора се прибави и страхът, внезапна ярост изпълни Робинзон. Той вдигна цепеницата си и я стовари с все сила между рогата на козела. Зачу се глух пукот, звярът подкоси нозе, после се катурна на една страна. Това бе първото живо същество, срещнато от Робинзон на острова. И той го бе убил.

След многочасово изкачване той се добра до подножието на скалист планински масив, в чиято основа зееше тъмната паст на някаква пещера. Хлътна в нея и установи, че бе обширна и тъй дълбока, че трябваше да се откаже да я изследва начаса. Излезе и тръгна към върха на канарата, която, изглежда, бе най-високата точка на тази земя. Оттам наистина успя да обгледа хоризонта: водна шир отворед. Следователно той се намираще на някакво много по-незначително от Мас-а-Тиера, без ни най-малка следа от обитатели, островче. Сега си обясняваше необичайното държание на козела, когото бе пречукал току-що: това животно никога не бе виждало човешко създание — тъкмо любопитството го бе приковало на място. Робинзон бе прекалено изтощен, за да оцени истинските размери на своята злочестина. „Щом като не е Мас-а-Тиера, това е островът на Запустението“, рече той просто, предавайки с една дума положението си чрез това спонтанно кръщение. Ала денят преваляше. Призляваше му от глад. Униинето не изключва малко отдих. Бродейки по планинския връх, той откри някакъв вид див ананас, по-дребен и не тъй сладък като калифорнийския, който нарязва на кубчета с джобното си ножче за вечеря. После се прислони под една канара и потъна в мъртвешки сън.

* * *

Един исполински кедър, стъпил на своите корени в съседство с пещерата, издигаше връх високо над скалния безпорядък като дух

покровител на острова. Когато Робинзон се пробуди, клонакът бе оживял, помахвайки приветливо под лекия северозападен вятър. Това листато присъствие го ободри и би могло да му подсказе какво може да стори за него островът, ако цялото му внимание не бе привлечено и погълнато от водата. Щом тая суша не бе остров Мас-а-Тиера, навярно ставаше въпрос за неотбелязано върху географските карти островче, разположено нейде между големия остров и чилийския бряг. На запад архипелагът Хуан Фернандес и на изток Южноамериканският континент се намираха на разстояния съвършено неопределими, ала безспорно съвършено непостижими за сам човек върху собственоръчно направен сал или пирога. При това островчето сигурно бе забутано встрани от редовния път на корабите, щом е напълно неизвестно.

В същото време, докато се бе отдал на тия тъжни размишления, Робинзон изучаваше островните особености. Цялата западна страна сякаш бе наметната с гъстото руно на тропическия лес и завършваше с отвесни скали, надвиснали над морската шир. Откъм изток, обратно, пред погледа се диплеше мочурлива равнина, която се израждаше в тресавища покрай нисък, прорязан от лагуни бряг. Единствено северната част на островчето като че ли бе достъпна. Тя се състоеше от просторен песъчлив залив, преграден на североизток от златисти дюни, а на северозапад — от подводните рифове, където се забелязваше корпусът на „Виржиния“, набучена върху издутия му търбух.

Когато Робинзон заслиза обратно към брега, откъдето бе поел снощи, в него се бе извършила първата промяна. Беше по-вглъбен — сиреч понатежал, поумърлушен, — осъзнавайки и оценявайки в пълна мяра тази самота, която щеше да му стане съдба за дълго може би.

Забравил бе за убития козел, когато се натъкна на него по средата на пътя, извървян предната вечер. Зарадва се, че почти ненадейно подръка му попадна цепеницата, която бе захвърлил на няколко крачки, защото половин дузина лешояди, сгушили глави в перата си, го гледаха да приближава със своите малки розови очички. Козелът лежеше изкормен върху камъните, а голите аленни гуши на лешоядите, подути изпод перушината им, говореше красноречиво, че угощението бе започнало.

Робинзон пристъпи, развъртял тежката си сопа. Птиците се разпръснаха, побягвайки тромаво на кривите си крака, и с голям труд и мъка успяха да полетят всяка на свой ред. Една от тях направи кръг във въздуха и като се върна, пусна голяма зелена курешка, която плюсна на ствола до Робинзон. Всъщност птиците бяха работили доста методично. Единствено червата, сърцето, дробовете и разплодните органи на козела бяха изчезнали, а останалото вероятно щеше да бъде годно за ядене едва след многодневно изпичане на слънце. Робинзон метна на плещите си туловището и продължи по пътя.

* * *

След като се озова отново на крайбрежната ивица, той отрязва един къс и го закачи да се пече на три пръчки, скрепени на пирамидка над евкалиптов огън. Игривият пламък вля у него повече благодат от дъхащото на мускус жилаво месо, което дъвчеше, вторачен в хоризонта. Взе решение непрестанно да поддържа това огнище — хем да му повдига духа, хем да се съхрани по-дълго кремъчното огниво, което бе открил в джоба си, пък и за да не остане незабелязан за евентуалните спасители. Впрочем нищо не бе в състояние да привлече по-силно екипажа на някой кораб на път покрай острова, както останките на „Виржиния“, все тъй здраво кацнала на своя зъбер, изложена на показ и извикваща умиление с нейните въжа, които висяха от изпотрошените мачти, ала напълно способна да пробуди алчността и на последния авантюрист в света. Робинзон си мислеше за оръжието и най-различните припаси, които съдържаше търбухът ѝ и които той бе длъжен да спаси, преди някоя нова буря да помете безвъзвратно тази развалина. Ако престоят му на острова се окажеше продължителен, неговото оцеляване би зависело от това наследство, завещано нему от останалите спътници, за които вече нямаше съмнение, че всички са намерили смъртта си. Най-разумно би било да пристъпи незабавно към разтоварването, което за сам човек щеше да представлява неимоверна трудност. И все пак той не предприе нищо, оправдавайки се с това, че да опразни „Виржиния“, означаваше да я направи по-уязвима за някой пристъп на вятъра и така да проиграе най-сигурния си шанс за спасение. Всъщност изпитваше непреодолимо отвращение към всичко

онова, което напомняше подготовка за трайно настаняване на острова. Не само упорствуваше в убеждението си, че тукашният му престой не би могъл да продължава дълго, а и някакъв суеверен страх му внушаваше, че правейки каквото и да било, за да нареди живота си по тия брегове, той се отказваше от възможността час по-бързо да го открият и отведат. Неизменно обърна гръб на сушата, не можеше да откъсне поглед от изпъкналата метална повърхност на водната шир, откъдето скоро щеше да дойде спасението.

Той оползотвори дните, които се заредиха, да сигнализира за присъствието си с всички средства, подсказани от въображението му. Натрупа редом с непрестанно поддържаното върху крайбрежната ивица огнище наръчи сухи клони и голямо количество водорасли, готови всеки миг да се превърнат в димяща клада, ако някое ветрило покълне на хоризонта. После му хрумна мисълта за мачта с подпрян на върха прът, чийто по-дълъг край да стига до земята. В случай на тревога щеше да запали върху него снопче съчки, след това, придръпвайки срещуположния край с помощта на лиана, щеше да наклони пръта и да издигне високо в небето така скалпения светилник. Ала интересът му към това изобретение се стопи, щом откри върху скалистия, надвесен над залива, западен бряг един сух евкалипт, който навярно имаше височина двеста стъпки и чийто кух дънер образуваше висок комин в открито небе. Той прецени, че струпаше ли там вършина и разпалки, за кратко време може да превърне дървото в исполинска факла, забележима от доста левги околоръст. Не си направи труд да постави знаци, които да привличат вниманието, докато отсъствува, защото и през ум не му минаваше да се отдалечава от този бряг, където може би след няколко часа, утре или вдругиден най-късно някой кораб щеше да хвърли котва заради него.

Не полагаше никакво усилие за прехраната си, ядейки по всяко време каквото му попаднеше подръка — миди, лобода, папратови корени, кокосови орехи, палмови върхари, диво грозде или яйца на птици и костенурки. На третия ден захвърли и остави на лешоядите огризките от козела, чиято воня ставаше непоносима. Той веднага съжали за тази постъпка, която впоследствие прикова върху него зорката бдителност на зловещите птици. Отсега нататък, където и да мръднеше, каквото и да стореше, цяла свита проскубани глави и голи шици неотлъчно го следваше на известно разстояние. Птиците с явна

неохота отбягваха камъните и цепениците, с които понякога ги обстрелваше в яда си, като че ли служейки на смъртта, самите те бяха безсмъртни.

Не си даваше труд да държи сметка за отминаващите дни. Така или иначе щеше да научи от устата на спасителите си колко време бе изтекло от корабокрушението на „Виржиния“. Затова и никога не узна с точност след колко дни, седмици или месеци неговото бездействие и безучастно съзерцание на хоризонта започнаха да му дотягат. Необозримата, леко изпъкнала, искрометна синкавозелена океанска равнина го хипнотизираше и той започна да се бои, че е станал играчка на измамни видения. Отпървом се заличи споменът, че в нозете му се плискаше безспир само една течност. В нея съзря твърда и гъвкава повърхност, където, ако желаше, той можеше да се стрелне и да отскочи. После нещо повече, той си въобрази, че вижда гърба на някакво приказно животно, чиято глава навярно се намираще отвъд хоризонта. Накрая изведнъж му се стори, че островът, неговите канари и лесовете не бяха нищо друго, освен клепача и веждата на някакво огромно, синьо и влажно око, вторачено в небесната глъб. Последното видение го завладя до такава степен, че бе принуден да се откаже от бездейното си очакване. Той се отърси и реши да предприеме нещо. За пръв път страхът, че губи разсъдък, го бе докоснал с крило. Той нямаше да го напусне вече.

* * *

Да се предприеме нещо, означаваше само едно: да се построи кораб с достатъчна водоизместимост, за да се добере до западното крайбрежие на Чили. Тоя ден Робинзон твърдо реши да превъзмогне своето отвращение и да извърши нашествие в останките от „Виржиния“ с цел да пренесе оттам необходими за осъществяване на намеренията му сечива и строителни материали. С помощта на лиани той свърза десетина дървесни трупи в неугледен, ала все пак доста пригоден за употреба при безветрие сал. Здрав прът спокойно можеше да послужи за тласкането му напред, защото при отлив водата оставаше плитка чак до предните скали, върху които след това би намерил опора. Щом се добра до внушителното подножие на

отломката, той привърза сала си за дъното ѝ и се зае да обиколи с плуване кораба, опитвайки се да открие някакъв достъп. Корпусът, по който не се забелязваха никакви повреди, се мъдреше върху един явно постоянно зялят от водата остър риф, досущ като върху постамент. В крайна сметка, ако екипажът, уповавайки се на славната „Виржиния“, си бе останал в междупалубието, вместо да се показва на шибаната от вълните палуба, всички навярно щяха да оживеят. Докато се катереше нагоре по едно въже, провиснало от един клюз, Робинзон дори си внушаваше, че не е изключено да завари на борда капитан Ван Дейсел, когото бе изоставил ранен, вярно, ала жив и на сигурно място в каютата си. Още щом скочи на кърмовата надстройка, задръстена от такава камара изпотрошени и оплетени мачти, реи, въжета и ванти, та беше трудно да си проправиш там път, той съзря трупа на вахтения, все тъй здраво завързан за кабестана, също като осъденик на позорния стълб. Смазан на пихтия от ужасните удари, които беше понесъл, без да може да се подслони някъде, клетникът бе издъхнал на своя пост, след като напразно бе давал тревога.

Същият безпорядък цареше в хамбарите. Слава богу, водата не бе проникнала там и той откри, натъпкани в сандъци, сухари и сушено месо, от които погълна каквото можа, и то без питейна вода. Разбира се, не липсваха и дамаджани с вино и хвойнова ракия, но дългогодишното въздържание бе опазило ненакърнена у него съпротивата, с която организмът естествено посреща спиртните напитки. Кабината бе празна, ала той забеляза капитана, проснат в плавателния бункер. Робинзон трепна от радост, щом зърна великана да прави усилие, като че ли искаше да се надигне, сякаш бе чул да го зоват. И така, след катастрофата бяха оцелели двамина! В действителност главата на Ван Дейсел се бе превърнала в нещо кърваво, космато и безформено и висеше назад, тресяща се в странни гърчове, от които мърдаше и торсът. Когато силуетът на Робинзон се очерта в рамката на онова, което бе останало от вратата към мостика, дамгосаното вталено късо сако на капитана се поразтвори и един огромен плъх се измъкна оттам, последван от други два звяра с по-скромни размери. Робинзон се отдалечи, залитайки, и повърна сред парчетиите, осеяли пода.

Той не бе проявил бог знае какъв интерес към естеството на товара, който превозваше „Виржиния“. Наистина, поставил бе този

въпрос на Ван Дейсел скоро след качването си на борда, но не бе проявил настойчивост, когато капитанът му бе отвърнал с някаква гнусна шега. Негова специалност били, както обясняваше великанът, холандското сирене и гуаното, тъй като вторият продукт се родеел с първия по лепкавата си мекота, жълтеникавия цвят и вонята на прокиснало. Затова Робинзон не остана твърде изненадан, откривайки четирийсет бурета барут, плтно притиснати в средата на трюма.

Доста дни му бяха потребни, за да превози върху своя сал и да пренесе на сушата всички този експлозив, защото половината от времето бездействуваше поради прилива. Тогава използваше да му осигури подслон от дъжда под навес от палмови листа, притиснати с камъни. От кораба той пренесе и два сандъка сухари, далекоглед, две кремъклийки, двуцевен пищов, две брадви, тесла, чук, рукан, гранче кълчища и доста дебело топче червен етамин — евтин плат, предназначен за разменна търговия със случайно срещнати туземци. Той откри в капитанската кабина прословутата тютюнджийница с „Амстердамера“ плтно затворена, а вътре — внушителната порцеланова лула, невредима въпреки своята уязвимост в леговището от уханни листа. Той натовари на своя сал и цял куп дъски, изкъртени от палубата, и преградните стени на кораба. Накрая откри в кабината на помощника една добре запазена Библия, която отнесе увита в парче платно, за да не се повреди.

Още на другия ден той се зае със строителството на плавателен съд, който предварително кръсти „Избавление“.

ГЛАВА ВТОРА

В северозападната част на острова отвесните скалисти брегове се спущаха главоломно над малко заливче с коприненомек пясък, леснодостъпно откъм едно каменно свлачище, прорасло с хилав храсталак. Тази обла извивка на брега бе увенчана във висинето с безукорно равна полянка на площ около акър и половина, където Робинзон откри, заровен в треволяка, един ствол от миртово дърво с дължина повече от сто и четирийсет фута, сух, здрав и много красив наглед, с който възнамеряваше да си послужи за направата на корпуса на „Избавление“. Пренесе там строителните материали, които бе открил от „Виржиния“, и реши да разположи своята работилница на малкото плато с онова неоценимо предимство да се извисява над водните простори, откъдето можеше да дойде спасението. Освен това кухият евкалипт се намираше в непосредствена близост и би могъл да бъде запален незабавно в случай на неотложна нужда.

Преди да се залови за работа, Робинзон прочете на глас няколко страници от Библията. Възпитан в духа на квакерите, към чиято секта принадлежеше майка му, той никога не беше се зачитал много в светите писания. Ала необичайното му положение и случаят — що тъй безпогрешно наподобяваше пръста на провидението и благодарение комуто Книгата на книгите му бе поднесена като едничка духовна храна — го тласкаха да търси в тези достопочтени страници онова нравствено упование, от което тъй се нуждаеше. Същия ден той сякаш откри в глава четвърта от Битието — онази, с описанието на потопа и построяването на Ноевия ковчег — недвусмислен намек за спасителния кораб, който щеше да се роди изпод ръцете му.

След като почисти от високата трева и гъсталака достатъчна работна площ, той довлече там миртовия ствол и се зае да го окастри. После заигра по него с брадвата, за да му придаде очертания на правоъгълна греда.

Работеше бавно и сякаш с вързани очи. Ръководеше го единствено споменът за обиколките, които предприемаше още като

дете из една корабостроителница за малки риболовни лодки по поречието на Уз в Йорк, за онова кану, което с братята му се бяха опитали да изработят, а после трябваше да изоставят. Ала той разполагаше с неопределено време, пък и властна необходимост го пришпорваше да постоянствува. Щом надвиснеше заплаха от обезсърчение, той мислено се сравняваше със затворник, изпиляващ с каквото му е попаднало подръка решетките на прозорчето си или дълбаещ с нокти дупка в някой от зидовете на килията си, и тогава се чувствуваше облагодетелствуван в своята несрета. Тук му е мястото да добавим, че след като не си бе дал труд да държи сметка за изтеклото от корабокрушението насам време, той имаше само бегла представа за неговия ход. Дните се наслагваха, досущ подобни един на друг в съзнанието му, и той имаше усещането, че всяка сутрин започва отначало вчерашният ден.

Спомняше си, естествено, за казаните с пара, където дърводелците от Уз огъваха ребрата на бъдещия кораб. Но и дума не можеше да става той да се снабди или да направи парен котел от собствената си котелка за хранене и не му оставаше нищо друго, освен рискованото и трудоемко разрешение за сглобка на издялани с брадва съставки. Извайването на вълнореза и руля се оказа тъй трудно, че се наложи дори да захвърли брадвата и да оглажда дървото, отделяйки тънки стружки с джобно ножче. Измъчваше го страх да не опропасти миртовото дърво, което съдбата му бе предоставила за скелета на „Избавление“.

Щом зърнеше лешоядите да кръжат над отломките от „Виржиния“, съвестта му го загризваше, че бе изоставил непогребани тленните останки на капитана и на моряка. Все отлагаше за по-късно непосилната за сам човек задача да вдигне и да пренесе на сушата тези внушителни по размери разложени трупове. Хвърлеше ли ги през борда, поемаше риска да привлече в залива акули, които на всяка цена щяха да се заселят там, в очакване на нови пиршества. И без това му бе дошло до гуша от лешоядите, които бе примамил с една невнимателна постъпка в началото и които оттогава го преследваха неотстъпно. В крайна сметка си каза, че когато птиците и плъховете ометат окончателно труповете, все още нямаше да е късно да прибере чистите и сухи кости и да ги положи в приличен гроб. Обръщайки се към душите на двамата покойници, той дори им обеща да съгради

параклисче, където щеше да идва за молитва всеки ден. Едничките му другари бяха мъртъвци, справедливо беше да им отреди почетно място в своя живот.

Колкото и да тършува из „Виржиния“, не бе успял да открие ни винт, ни гвоздей. Тъй като не разполагаше и със свредел, сглобката на частите чрез занитване също бе пряко възможностите му. Той се примири със съединяването на елементите чрез гнезда и заклиняване, издялвайки клиновете, закривени като скоби за по-голяма устойчивост. Дори му хрумна да ги кали на огън, преди да ги вкара в гнездата, след това да ги поръси с морска вода, та да се надуват и да се споят по този начин в леговищата си. Сто пъти дървото се попука под въздействието било на огъня, било на водата, но той неуморно започваше отначало, живеейки вече като насън, отвъд умората и нетърпението.

* * *

Внезапни проливни дъждове и бели повесма на хоризонта предизвестяваха промяна на времето. Една сутрин небето, което изглеждаше също тъй чисто, както обикновено, бе придобило все пак някакъв обезпокоителен метален оттенък. Бистрата синева на предшествуващите дни се бе превърнала в тъмна като олово синка. Мигновено похлупак от съвършено плътни облаци висна догдето поглед стига и първите дъждовни капки зачаткаха по корпуса на „Избавление“. Робинзон отначало реши да не обръща внимание на тази непредвидена пречка, ала скоро бе принуден да свали дрехите си, които тежаха подгизнали и спъваха движенията му. Пъхна ги на сушина в завършената част на корпуса. За миг поспря да погледа как се стичаше хладката вода по тялото му, корясало от прахоляк и мръсотия, които се размиваха в тънки кални ручейчета. Рижите му косми, слепнали в лъщяща броня, се бяха обърнали по посока на растежа си, което подчертаваше животинската им същност. „Златен тюлен“, помисли си той с вяла усмивка. След това се изпика, намирайки за забавно да внесе своя скромнен дял в потопа, които поглъщаше всичко около него. Внезапно се бе почувствувал във ваканция и прилив на жизнерадостно веселие го накара да подскочи игриво, втурвайки се

заслепен от водните капки и шибан от пристъпите на бурята да се подслони под навеса на дърветата.

Дъждът още не бе проникнал през стотиците наложени една върху друга стрехи на листовината, по които барабанеше с оглушителен трясък. Пара като в баня се вдигаше от пръстта и чезнеше в листатите сводове. Робинзон очакваше всеки миг водата най-сетне да си пробие път и да го накваси. Междувременно земята все повече и повече се разкалваше под нозете му, без да е паднала още капчица дъжд върху главата или раменете му. Най-после той проумя всичко, забелязвайки, че малък поток се спущаше по всеки от стволите из улейчетата, продълбнати в кората сякаш нарочно за тази цел. След няколко часа залязващото слънце, подало лик между линията на хоризонта и долната граница на облачния таван, окъпа острова в огнени отблясъци, без да е стихнала силата на дъжда.

Поривът на детинска радост, който бе понесъл на крилете си Робинзон, гаснеше заедно с разсейването на оная особена замая, в която го държеше лудешката му работа. Той усещаше как потъва в бездна, отвъргнат от бога, гол и сам сред тази апокалиптична картина, придружаван всичко на всичко от два гниещи трупа върху палубата на една отломка. Едва по-късно щеше да осъзнае той значението на този пръв опит в голотата. Разбира се, ни климатът, ни чувството за каквото и да било свян го заставяха да се облича като цивилизован човек. Но ако навикът бе причина да не захвърли досега дрехите, то неговата покруса бе истинското мерило за стойността на тия доспехи от вълна и лен, с които човешкото общество го загръщаше само до неотдавна. Голотата е разкош, който едничък човекът, топло обгърнат от тълпата себеподобни, може да си позволи безнаказано. Докато не променеше своята душевност, за Робинзон голотата щеше да бъде пагубно с безразсъдството си изпитание. Лишен от онези жалки дрипи — протрити, съдрани, изпоцапани, ала оплодени от цели хилядолетия цивилизация и просмукани с човешки дух, — плътта му бе изложена, бяла и уязвима, на въздействието на суровите природни сили. Вягърът, кактусите, камънаците, та чак и тази безпощадна светлина обсаждаха, нападаха и нараняваха беззащитната жертва. Робинзон усети как загива. Дали човешка твар някога е бивала подложена на тъй жестоко изпитание? За пръв път от корабкрушението насам слова на протест срещу волята на провидението се отрониха от устните му. „Господи,

прошепна той, ако не си се отвърнал безвъзвратно от своето създание, ако не искаш да погине всеки миг под бремето на безутешността, в която го потапяш, то дай знак. Подай ми някакъв знак, който да свидетелствува, че не си ме изоставил!“ После зачака със стиснати устни, досущ като първия човек под Дървото на Познанието, когато цялата земя била още кална и мокра след оттичането на водите. Тогава, докато бумтенето на дъжда върху листовината се усилваше и всичко сякаш бе на път да се стопи в облака пара, който се вдигаше от земята, той зърна да се очертава на хоризонта небесна дъга, по-шеметна и по-искрометна, отколкото може да сътвори сама природата. Нещо повече от небесна дъга — приличаше на почти съвършена нимба, чиято долна крива едничка чезнеше във вълните и която караше седемте спектрални цвята да греят възхитително ярко.

Пороят спря също тъй внезапно, както бе започнал. Наред с дрехите си Робинзон откри отново смисъла и неотложността на своето занимание. Беше превъзмогнал твърде скоро това краткотрайно, ала назидателно малодушие.

* * *

Той се бе заел да огъва ребрата, натискайки с цялата си тежест, когато изпита смътно чувство, че го наблюдават. Вдигна глава и очите му срещнаха погледа на Тен, песа от „Виржиния“, оня не съвсем чистокръвен, но гальовен като дете сетер, който се намирал на палубата заедно с вахтения по време на корабокрушението. Животното се бе заковало на десетина крачки с наострени уши и вдигната лява предна лапа. Вълнение сгръ сърцето на Робинзон. Този път имаше доказателство, че не бе единственият, който се бе спасил от корабокрушението. Той пристъпи към животното, произнасяйки многократно името му. Тен принадлежеше към една от онези кучешки породи, които проявяват жизнена, властна необходимост от човешко присъствие, от галени слова и ласки. Странно бе, че не се завтече към Робинзон, скимтейки жално милно и размахвайки опашка. Робинзон се намирал вече само на няколко стъпки от него, когато той заотстъпва, показвайки зъби със злобно ръмжене. После рязко обърна гръб и побягна като стрела, изчезвайки в гъсталака. При цялото си

разочарование Робинзон съхрани от тази среща някаква особена, неуморно бликаща радост, която го крепеше дни наред. Освен това необяснимото поведение на Тен отклони мислите му от „Избавление“, давайки нова храна на ума му. Нима бе възможно ужасите и страданията от корабокрушението да помрачат разсъдъка на клетото животно? Или пък мъката му от смъртта на капитана бе тъй неукротима, та не допускаше присъствието на друг човек? Ала едно друго предположение се загнезди в съзнанието му и го изпълни със страх: може би той се намираше вече толкова отдавна на острова, че в крайна сметка не бе за чудо кучето да е подивяло.

Колко ли дни, седмици, месеци, години бяха изтекли от корабокрушението на „Виржиния“? Свят му се завиваше, щом си зададеше този въпрос. Тогава му се струваше, че хвърля камък в кладенец и напразно очаква да отекне ударът от падането му на дъното. Даде си дума да отбелязва занапред върху някое дърво на острова по една рязка всеки ден и кръстче на тридесет дни. После забрави намеренията си, погълнат отново от строителството на „Избавление“.

Той постепенно придобиваше облик на широк, малко груб кутър с нисък мощен вълнорез, който навярно притежаваше водоизместимост четири-пет тона. Това бе допустимият минимум, за да има някакви изгледи за успех при опита да се доплава до Чилийското крайбрежие. Робинзон бе спрял избора си на една-единствена мачта, която щеше да носи триъгълно латинско ветрило, осигуряващо голяма ветрилна площ и въпреки това — лесно управляемо за екипаж от сам човек и особено устойчиво на страничния вятър (N — S), чието присъствие и сила трябваше да се вземат предвид, плавайки на изток. Мачтата щеше да премине през надстройката и да се закрепва към кила, здраво свързана с корпуса. Преди да предприеме сковаването на палубата, Робинзон сетен път прокара ръка по гладката и прецизно сглобена вътрешна повърхност на бордовете и с върховно удоволствие си представи капчиците, които щяха да избият на всяка цена по всички свързки, щом за пръв път я спуснеш на вода. Трябваше да минат дни наред престой във водата, за да се надуе дървото и корпусът да стане непромокаем. Сковаването на палубата, закрепена върху бимсите, само по себе си изискваше цели седмици упорит труд, ала и дума не можеше да става за отказване,

защото корабът нямаше да отплава, в случай че се развали времето, а припасите, необходими за преживяването на мореплавателя по време на пътуването, трябваше да се подслонят някъде.

С каквото и да се заловеше, Робинзон жестоко страдаше от липсата на трион. Това невъзможно да се скалъпи с подръчни средства сечиво щеше да му спести месеци дялкане с брадва и нож. Една сутрин му се стори, че е станал жертва на непрестанно преследващата го мисъл, дочувайки с пробуждането си някакъв шум, който не можеше да се оприличи на нищо друго, освен на рязане с трион. От време на време шумът секваше, сякаш дърводелецът с триона си бе сменил мястото, после започваше отново с досадно постоянство. Робинзон полекичка се измъкна от скалната ниша, където бе привикнал да ношува, и запристъпва на пръсти към първоизточника на шума, като се опитваше да се подготви за вълнението, което щеше да го разтърси, ако се озовеше лице в лице с човешко същество. В крайна сметка откри в подножието на някаква палма един исполински рак, който пилеше с щипките си кокосов орех, заклещен в пипалата му. В клоните на дървото, на двайсет фута височина, друг рак подрязваше из основи орехите, за да ги събори. Двете животни не дадоха вид, че са обезпокоени ни най-малко от внезапната поява на корабокрушенеца, и продължиха спокойно шумното си занимание.

Гледката изпълни Робинзон с дълбоко отвращение. Той се върна обратно на поляната при „Избавление“, още по-твърдо убеден, че тази земя си оставаше чужда за него, че беше изпълнена с кобни знаци и сатанинство и че едничкото, което го крепеше в живота, бе неговият кораб, чийто внушителен и приветлив силует се провиждаше през жълтугата.

По липса на лак или поне на смола за намазване бордовете на корпуса той се зае да приготви клей чрез един способ, който беше наблюдавал в корабостроителниците на Уз. За целта се наложи да изсече почти цяла горичка от див чимшир недалеч от мачтата на източния бряг, на която бе хвърлил око още в началото на своята работа. За месец и половина той свали от храстите кората и отдели сърцевината, като я нарязва на дълги ленти. После дълго вари в един казан тази белезникава и влакнеста смес, която полека-лека се стопи в гъста и лепкава течност. Накрая той отново я сложи на огъня и я нанесе вряла върху корпуса на кораба.

„Избавление“ бе завършен, но дългата история на неговото построяване си оставаше завинаги врязана в плътта на Робинзон. Резки, изгаряния, дълбоки драскотини по лицето, мазоли, неизличими петна и ръбове на белези от рани разкриваха упоритата борба, която бе водил той продължително, за да се стигне до този малък устойчив и крилат плавателен съд. По липса на корабен дневник щеше да гледа тялото си, когато пожелаеше да си припомня.

Той се залови да струпва онези припаси, които щеше да отнесе със себе си. Но скоро изостави това занимание при мисълта, че първо следваше да пусне на вода новия си кораб, за да изпита на дело плавателните му качества и да подсигури неговата влагоустойчивост. В действителност някаква тайна боязън го възпираше — страхът от несполука, от непредвиден провал, способен да разбие на пух и прах изгледите за успех на начинанието, което бе залог за живота му. Представяше си как „Избавление“ още при началните опити показва някакъв порочен недъг, например прекомерно или пък недостатъчно газене — в единия случай трудно повратлив, и най-безобидните вълни щяха да го заливат, а в другия — при първото нарушаване на равновесието щеше да се преобърне. В най-черните му кошмара корабът едва-що бе докоснал водната повърхност и потъваше като камък право надолу, а той с лице във водата го гледаше как, танцувайки, пропада все по-надолу в тъмнеещите зеленикави глъбини.

Най-сетне събра смелост да пристъпи към това спускане на вода, което смътни предчувствия го караха да отлага от толкова време насам. Не остана бог знае колко изненадан от невъзможността да довлече по пясъка до морето този корпус, който навярно тежеше повече от хиляда фунта. Ала първият неуспех му подсказа сложността на един въпрос, над който никога не се бе замислял сериозно. Представи му се случай да открие важна страна от преображението, което се извършваше в неговото съзнание под влияние на уединението. Сферата на вниманието му сякаш се задълбочаваше и заедно с това се стесняваше. Все по-трудно и по-трудно му ставаше да мисли за много неща наведнъж и дори да преминава от една грижа към втора. Така той дойде до заключението, че другите за нас са мощен *фактор* за *разсейване* не само защото непрестанно ни безпокоят и ни изтръгват от сегашните ни мисли, а и защото самата възможност да се появят неочаквано вече насочва бледа светлинка върху цяла вселена от неща,

попадащи встрани от нашето внимание, ала способни всеки миг да се превърнат в негово средоточие. Това периферно и сякаш призрачно присъствие на нещата, които не го занимаваха непосредствено, полака-лека се бе заличило от съзнанието на Робинзон. Понастоящем онова, което го заобикаляше, бе подчинено на простото правило „всичко или нищо“ и затова, погълнат от строителството на „Избавление“, въпросът за спускането на вода му бе убягнал. Не е излишно да се припомни, че той бе почти зашеметен и от примера на Ноевия ковчег, който се бе превърнал за него в нещо като първообраз на „Избавление“. Съграден посред сушата, далеч от всякакъв бряг, ковчегът бе дочакал водата да стигне до него, падайки от небето или стичайки се от планинските върхове.

Изпървом сдържан, а след това умопомрачаващ страх го обзе, когато не успя да подпъхне и трупчета под кила, за да го плъзне напред, както бе видял да правят с каменните колони при реставрацията на Йоркската катедрала. Корпусът стоеше непоклатимо и Робинзон успя всичко на всичко да строши едно ребро, наблягайки върху него с дървен кол, използван като лост върху един пън. След тридневни усилия от умора и ярост му чернееше пред очите. Тогава му хрумна едно крайно средство да осъществи това спускане на вода. Щом не бе в състояние да завлече „Избавление“ до морето, може би щеше да му се отдаде да отведе морето горе до него. Достатъчно бе да се прокопае за целта нещо като канал, който щеше да започва от брега и да достига строителната площадка, ставайки постепенно все по-дълбок и по-дълбок. Корабът в крайна сметка щеше да нагази в канала, където приливът всекидневно нахлува разпенен. Той незабавно се хвана за работа. После, щом поотрезня, мислено изчисли разстоянието от кораба до брега и особено височината, на която се намираше той над морското равнище. Каналът трябваше да има дължина сто и двадесет ярда и да се врязва в стръмното скалисто крайбрежие на дълбочина повече от сто фута. Гигантско начинание, за което в най-добрия случай, колкото и години живот да му бяха отредени, явно нямаше да му стигнат. Той се отказа.

* * *

Рядката тиня, над която танцуваха облаци комари, потръпна набраздена от смолисти кръгове, когато едно диво свинче сукалче, чиято пъстра зурла едничка се подаваше на повърхността, тръгна да се притисне до майчината утроба. Многобройни семейства местни глигани си бяха избрали тинести леговища в тресавищата по източното крайбрежие на острова и се криеха в тях през най-горещите часове на деня. Ала докато дремецата женска се сливаше напълно с калта в своята безметежна неподвижност, нейното котило шаваше и се боричкаше непрестанно с пронизително грухтене. Тъй като слънчевите лъчи вече ставаха полегати, свинята внезапно се отърси от своя унес и с мощно усилие измъкна грамадната си мокра снага на един провлак от сушата, докато малките вдигаха олелия до небето и цапаха ожесточено с копитца, за да се измъкнат от всепоглъщащата тиня. После цялото семейство се оттегли в индийска нишка в сред оглушителен пукот от стъпкани шубраци и счупени дървета.

Едва тогава някаква купчина блатна тиня оживя на свой ред и се мушна сред тръстиките. Робинзон не помнеше вече кога бе изоставил последния си парцал в драките на някой храсталак. Пък и не се боеше вече от прежурящото слънце, защото кора от засъхнала мръсотия покриваше гърба, хълбоците и бедрата му. Брада и коса се бяха оплели в едно и ликът чезнеше сред тези космати валма. Превърнати в криви чукани, ръцете му служеха само за придвижване, защото изпитваше световъртеж още щом речеше да се изправи. Неговата отпадналост, ласката на островните пясъци и тинята и най-вече скъсването на някаква неведома пружинка в душата му бяха причина той да се движи само влачейки се по корем. Вече знаеше, че човек прилича на ранените в безредици или метеж, които се държат на крака през цялото време, докато тълпата ги поддържа, като ги притиска отвсякъде, и които се свличат на земята още щом множеството се разпръсне. Тълпата на събратята му, която бе поддържала човешкото у него, без той да си е давал сметка за това, внезапно се бе отдръпнала и Робинзон усещаше осезаемо, че няма сили да се държи сам на нозе. С лице в пръстта поглъщаше неназовими неща. Облекчаваше се на място и рядко пропускаше да се овъргала в прохладната мекота на собствената си мръсотия. Все по-рядко и по-рядко се преместваше, а късите му придвижвания неотменно го отвеждаха отново в тинята. Там тялото му изчезваше и той отхвърляше неговото бреме във влажното и топло

обкръжение на калта, докато отровните изпарения на застоялата вода замъгляваха разсъдъка му. Еднички очите, носът и устата се подаваха сред плуващия килим от водна леща и жабешки яйца. Освободен от всичко, което го свързваше със земята, той прехвърляше като в полусън в затъпялото си съзнание откъслечни спомени, възкръснали от неговото минало и танцуващи на небесния фон в плетеницата на неподвижния листак. Връщаха се ласкавите часове, които в детството си бе прекарал сгушен в дъното на сумрачния бащин магазин за продажба на едро на вълнени и памучни тъкани. Натрупаните топове плат образуваха около него нещо като мека крепост, която попиваше безразборно шумове, светлина, удари и студени течения. В онзи застоял въздух се носеше неизменен мирис на домашна вълна, прахоляк и подово масло, към който се прибавяше дъхът на бензое, използвано от Крузо-баща по всяко време на годината в борбата срещу една непобедима хрема. На този дребен, свенлив и зиморничав човечец, неизменно кацнал зад несъразмерно високото си писалище или свел, пенснето си над някоя счетоводна книга, Робинзон смяташе, че дължи единствено рижите си коси, а всичко останало е наследил от своята майка, която бе славна жена. Тинята, разкривайки собствените му наклонности да се затвори в себе си и да се огъне пред лицето на околната действителност, му подсказа, че синовното родство го привързваше по-силно, отколкото допускаше, с дребния търговец на платове от Йорк.

През дългите часове, отдаден на мъгляви размисли, той разкриваше едно мировъзрение, което щеше да приляга на оня невзрачен човечец. Единствено миналото има място и стойност, заслужаващи почит. Настоящето има значение само като извор на спомени, като ковачница на минало. Едничката цел на живота е да се увеличава този безценен капитал от минало. Идва и смъртта накрая: самата тя не е нищо друго, освен заветния миг да се насладиш на тази натрупана златна мина. Вечността ни е дадена, за да подхванем отново живота си издълбоко, по-внимателни, по-разумни, по-чувствени, отколкото ни е позволявала да го сторим блъсканицата на ежедневието.

* * *

Тъкмо хрупаше китна туфичка мокрец в един мочур, когато слухът му долови музика. Безплътна, ала осезаема — небесна симфония, хор от кристалночисти и звънки гласчета под съпровод от звуци на арфа и гамба. Робинзон си помисли, че това бе песента на отвъдните селения и че не му оставаше още дълго да живее, разбира се, ако не бе вече мъртъв. Но повдигайки глава, той съзря да изниква бяло ветрило на източния хоризонт. Само с един скок се озова на работната площадка при „Избавление“, където бяха разхвърляни сечивата му и където по чудо сполучи да открие доста скоро огнивото си. После се спусна към кухня евкалипт. Запали наръч сухи съчки и го натика в зейналата паст на дънера досами земята. Стълб лютив дим се изви начаса оттам, но могъщият пожар, на който разчиташе той, нещо се бавеше.

Та и какъв ли смисъл имаше? Корабът бе взел курс към острова и плаваше право към Залива на Спасението. Няма капчица съмнение, че ще хвърли котва недалеч от пясъчната ивица и че някоя мауна мигновено ще се отдели от него. С безумен кикот Робинзон сновеше насам-натам, търсейки панталон и риза, които откри накрая под корпуса на „Избавление“. После се завтече към плажа, като едновременно с това се дращеше по лицето в стремежа си да го освободи от плътно прилепналата грива, която го скриваше напълно. Под напора на попътен североизточен вятър корабът се поклащаше грациозно, накланяйки всичките си ветрила към разпенените вълни.

Това бе един от онези отколешни испански галеони, предназначени да доставят в родината майка скъпоценните камъни и благородните метали на Мексико. И на Робинзон му се струваше, че подводната част на кораба, която сега се виждаше всеки път, щом вълнението разкриваше водолинията, наистина бе златиста. Бяха вдигнати всички знамена, а на топа на гротмачтата плющеше вимпел с жълт и чер цвят. С приближаването на кораба Робинзон постепенно различаваше едно блестящо общество на палубата, носовата надстройка, та чак до капитанския мостик. Изглежда, някакво пищно тържество разгаряше там своето искрящо великолепие. Музиката се разнасяше от малък струнен оркестър и хор от дечица в бяло одеяние, събрани на кърмата. Танцуващи двойки кръжаха достолепно край трапеза, отрупана със златни и кристални съдове. Сякаш никой не забелязваше ни корабокрушенеца, ни дори отстоящия вече на по-малко

от двеста метра бряг, редом с който плаваше корабът, след като бе направил завой. Робинзон го следваше тичешком по плажа. Дереше си гърлото, размахваше ръце, поспираше да събира обли камъчета и да ги хвърля към него. Падна, надигна се отново, пак падна. Галеонът се изравняваше вече с предните дюни. Отвъд плажа Робинзон неминуемо щеше да бъде възпрян от лагуните. Той се хвърли във водата и заплува с всички сили към кораба, от който пред очите му се разкриваше само тумбестата грамада на кърмовата надстройка, обвита в брокат. На един от отворите в издадената част на корпуса някаква девойка се бе облакътвила. Робинзон изумително ясно виждаше лицето ѝ. Съвсем младежко, извънредно нежно, беззащитно, някак изпито, ала все пак озарено от горда, горчива и занесена усмивка. Робинзон познаваше това момиче. Нямаше никакво съмнение. Но коя, коя беше тя? Той раззина уста, за да я повика. Солената вода нахлу в гърлото му. Обгърна го тъмнозелен мрак, в който успя да зърне разкривеното изражение на една дребна морска котка, която бягаше заднишком.

* * *

Огнен стълб го изтръгна от унеса. Колко му беше студено! Възможно ли бе морето да го е изхвърлило повторно на същия бряг? Горе, навръх Западния скат, евкалиптът гореше като факла в нощта. Робинзон се отправи с несигурни крачки към този източник на светлина и топлина.

И тъй, знакът, който трябваше да прелети океана и да вдигне на крак останалата част от човечеството, бе успял да привлече единствено него самия, него едничък — върховна подигравка!

Прекара нощта свит на кълбо в тревата, с лице извърнато към нажежената паст, озарявана от ослепителни проблясъци, която зееше в основата на дънера и колкото по слабееше топлината, толкова по-близо до огнището се примъкваше той. Едва призори успя да назове — с малкото име по-точно — девойката от галеона. Това бе Люси, по-малката му сестра, починала твърде млада преди десет години. Така за него не оставаше съмнение, че този кораб от едно отминало столетие бе плод на болно въображение.

Стана и впери поглед в морето. Същата метална равнина, прикована вече от първите слънчеви стрели, за него се бе превърнала в изкушение, примамка, забрава. Малко оставаше да го хвърли в мрачините на безумието, след като се бе погаврила с него. Под надвисналата смъртна опасност трябваше да намери сили да се отскубне. Зад него бе островът, огромен и девствен, пълен със съдържани обещания и сурови уроци. Щеше да поеме юздите на съдбата си. Щеше да се труди. Без повече залисии щеше да осъществи на дело своята женитба с неумолимата си невеста, самотата.

Обръщайки гръб на безкрая, той потъна сред морените, прорасли със сребреещи магарешки бодили, на път към сърцето на острова.

ГЛАВА ТРЕТА

Робинзон оползотвори следващите седмици за планомерно и задълбочено изследване на острова и за грижлива преценка на неговите природни запаси. Отбеляза броя на ядливите растения, на животните, които можеха да му влязат в работа, на водоизточниците и естествените заслони. За щастие отломките от „Виржиния“ още не бяха пометени напълно от яростните набези на стихията през предходните месеци, макар че големи части от корпуса и палубата бяха изчезнали. Телата на капитана и моряка също бяха отнесени и Робинзон си отдъхна с облекчение, изпитвайки заедно с това мъчителни угризения на съвестта. Беше им обещал погребение — щеше да му се размине с построяването на гробница. Той установи главното си хранилище в пещерата, която зееше в скалистия хълм посред острова. Пренесе там всичко, което успя да изтръгне от корабните руини, без да пренебрегва нищо, което можеше да се превози, защото и най-ненужните предмети в неговите очи придобиваха стойността на реликви, напомнящи човешката общност, откъдето беше прокуден. След като складира четирийсетте бурета барут в самото дъно на пещерата, той подреди в нея три ракли с дрехи, пет чувала житни растения, два панера съдове за хранене и сребърни прибори, цели кошове разнородни вещи — свещници, шпори, украшения, увеличителни стъкла, очила, джобни ножчета, морски карти, огледала, зарове, прътове за въдица и т.н., — всякакви съдове за течности, един сандък с корабни съоръжения — въжа, скрипци, ветроупорни фенери, шила, въдици, плавки и т.н., — накрая някакво ковчеже с жълтици и сребърни и медни монети. Книгите, които откри пръснати из кабините, бяха толкова повредени от морската вода и дъжда, че печатният текст се бе изтрил, по той съобрази — като изсуши на слънце тези бели страници, би могъл да ги използва за водене на дневник, ако, разбира се, изнамери течност, способна да замести мастилото. Тази течност му бе предоставена ненадейно от една риба, която по онова време изобилствуваше в съседство с

Източния скат. Диодонът, всяващ ужас с мощната си и зъбата челюст и с копривната течност от бодлите, които се наежват по тялото му в случай на опасност, притежава чудноватата способност по свое желание да се издува от въздух и вода, докато заприлича на голям кръгъл мехур. Тъй като погълнатият въздух се събира в корема му, той започва да плава по гръб, без да дава вид, че това необичайно положение го притеснява особено. Преобръщайки многократно с тояжка една от тези изхвърлени на пясъка риби, Робинзон бе забелязал, че всичко, което докоснеше нейния отпуснат или изопнат корем, се боядисваше в някакъв необикновено траен карминеночервен цвят. След като налови голямо количество от тези риби, чието месо, крехко и стегнато като пилешкото, похапваше с удоволствие, той изстиска в парче платно влакнестото вещество, отделяно от порите на корема им, и се сдоби по този начин със зловонна, ала прекрасна на цвят алена боя. Тогава побърза да подстри според изискванията едно перо от лешояд и му се стори, че ще заплаче от радост, щом изписа собственоръчно първите слова върху лист хартия. Изведнъж му се стори, че почти се е изтръгнал от бездната на животинското съществуване, където бе затънал, и прекрачваше прага на духовния живот, извършвайки това свещенодействие: да пишеш. Оттогава разтваряше почти всеки ден своя *бордов дневник*, за да отрази в него не малките и големи събития от бита си — хич не го беше грижа за тях, — а размишленията си, тайните си сърдечни пориви или пък спомените, които прииждаха от миналото и мислите, които му навяваха те.

Нова страница започваше за него, или по-точно истинският му живот на острова начеваше след недостойни мигове на слабост, от които се срамуваше и които се стараеше да забрави. Ето защо, възнамерявайки най-сетне да положи началото на календар, какво толкова го засягаше, че бе изправен пред невъзможността да пресметне времето, изтекло след корабокрушението на „Виржиния“. То се бе случило на 30 септември 1759 година около два часа през нощта. Между тази дата и първия ден, който отбеляза той с чертичка върху един сух боров ствол, се простираше неопределен, неопределим по продължителност период, изпълнен с мрак и ридания, тъй че Робинзон се бе озовал съвсем откъснат от човешкото летоброене, както водите го

разделяха от хората, орисан да живее върху островче от време, обитавайки остров в пространството.

Той пожертвува много дни да състави карта на острова, която сетне постепенно допълни и обогати през своите изследователски обиколки. Най-после събра смелост да прекръсти другояче тази земя, която бе угнетил първия ден с онова тягостно като безчестие име: „Запустение“. Оставайки поразен след четенето на Библията от изумителния парадокс, при който според религията униинето се явяваше непростим грях, а надеждата — една от трите спасителни добродетели, той реши занапред островът да се нарича *Сперанца*^[1], име благозвучно и лъчезарно, което пробуждаше между другото доста нечестивия спомен за една пламенна италианка, позната от времето на студентските му години в Йоркския университет. Непринудеността и вгълбението на неговата вяра не противоречала на подобни съпоставки, които по-повърхностният ум щеше да сметне за богохулство. Впрочем, гледайки по определен начин картата на острова, която бе очертал приблизително, на него му се струваше, че напомня профил на женско тяло без глава — да, жена, приседнала, подвила крака в една стойка, за която човек не би могъл да каже откъде започват и къде свършват покорството, уплахата или обикновената безпомощност. Тази мисъл го осени само за миг, после отлетя. Щеше да се върне към нея.

Щателният оглед на чувалите с ориз, пшеница, ечемик и царевица, които бе спасил от „Виржиния“, му поднесе тежко разочарование. Мишките и житоядците бяха опустошили една част, от която беше останала само плява, примесена с мишина. Друга част бе засегната от дъжда и морската вода и тънеше в плесен. Изтощителното почистване, зърно по зърно, в края на краищата му даде възможност да спаси заедно с ориза, който бе непокътнат, но нямаше условия за отглеждането му, още десет галона пшеница, шест галона ечемик и четири галона царевица. Той не си разреши да хапне зрънце жито. Искаше да го посее, защото безкрайно ценеше хляба — символа на живота, едничката храна, споменавана в *Отче наш*, както и всичко онова, което още го свързваше с човешкото общество. Струваше му се също, че хлябът, който щеше да му дари земята на Сперанца, би бил нагледно доказателство, че тя го е приела, както самият той бе приел този безименен остров, където го бе запратила случайността.

Един ден, когато духаше западен вятър, той изгори няколко акра ливада по източното крайбрежие на острова и се залови да оре земята и да засява своите три житни растения с помощта на едно примитивно рало, което бе скалпил от желязна плоча, наследство от „Виржиния“, в която бе успял да пробие достатъчно голям отвор, за да се вмъкне в него дръжка. Той се закле да вложи в тази първа реколта смисъл на присъда, произнесена от природата — сиреч от бога — над труда на ръцете му.

Измежду животните на острова безспорно най-полезни щяха да се окажат изобилстващите там кози и ярета, при условие че успееше да ги опитоми. Впрочем козичките твърде лесно го допускаха до себе си, но посегнеше ли да ги издои, те яростно се съпротивляваха. Тогава той измайстори кошара от забити в земята колове, свързани с напречни върлини, които накрая здраво уви с преплетени лиани. Затвори в нея яренца сукалчета, които с вряскането си привлякоха своите майки. После Робинзон освободи малките и зачака ден след ден виметата на козите така да ги измъчат, че те неизбежно и с готовност да се подложат на доене. Така той бе поставил началото на стадо домашен добитък на острова, след като бе хвърлил посев в земята си. Подобно на първобитния човек и той бе надскочил стадия на лова и събирането на плодове, преминавайки към земеделие и скотовъдство.

И все пак неизбежно беше той и занапред да гледа на острова като на пущинак, който щеше да съумее да покори, а после да опитоми, за да го преобрази в достойна за човека среда. Не минаваше ден без някое чудато или злокобно произшествие да не подкладе ужаса, породен у него в мига, в който разбра, че бе едничкият оцелял корабкрушенец, и се почувствува сирак далеч от хората. Позатихнало пред гледката на изораните му нивя, на кошарата му с козите, на красивата подредба на склада му, на угледния му арсенал, чувството за неговата низвергнатост го стисна за гърлото в деня, когато неочаквано свари прилеп-вампир, който се бе впил в шията на едно яре и му изсмукваше кръвта. Двете ноктести и назъбени крила на чудовището покриваха като смъртен саван животинката, която се олюляваше от немощ. Друг път, докато събираше миди по скалите, които стърчаха наполовина от водата, струя вода го блъсна право в лицето. Леко замаян от удара, той пристъпи напред, ала тутакси бе спрял от нова струя, която го улучи пак в лицето с дяволска точност. Мигновено

старият, познат до болка сковаващ ужас го клъцна под лъжичката. Той поразхлаби примката си само донякъде, щом Робинзон откри в някаква скална цепнатина малък сив октопод, който притежаваше изумителната способност да пръска вода, наподобявайки сифон с подвижен прицел.

В края на краищата той се бе примирил с неумолимия надзор, упражняван от страна на неговия „управителен съвет“, както все още наричаше свитата лешояди, които сякаш се бяха привързали към особата му. Където и да мръдне, каквото и да стори, те бяха там, сгърбени, густести и проскубани — нащрек, дебнейки естествено не неговата смърт, както си вгълпяваше в миговете на болезнено униние, а хранителните отпадъци, които оставяше след себе си денем. И все пак ако се беше примирил как да е с тяхното присъствие, то много по-трудно понасяше картината на техните жестоки и отблъскващи нрави. Техните съвкупления на похотливи старци оскърбяваха принудителната му непорочност. Тъжно негодувание изпълваше сърцето му, съзреше ли след няколко смешни и уродливи подскоци мъжкарят да тъпче тромаво женската, после да впива кривия си клюн в плешивия и кървавочервен тил на своята избраница, докато тръпките им се сливаха в скверна целувка. Един ден той стана свидетел как някакъв по-дребен и явно по-млад лешояд бе преследван и изтезаван от множество други. Те не му даваха покой, кълвяха го, шибаха го с крила, връхлитаха отгоре му и накрая го притиснаха към една скала. После внезапно този жесток урок от страна на по-възрастните бе прекратен, сякаш жертвата бе викнала за пощада или бе дала знак, че скланя глава пред волята на своите палачи. Тогава лешоядчето изпружи врат право надолу, направи съвсем несъзнателно три стъпки, след това спря, разтърсвано от гърчове, и избълва на камъните купчина полусмляна мърша, очевидно плод на някакво уединено пиршество, при което събратята му за зла участ го бяха спипали. Те се нахвърлиха на тая гадост и я погълнаха в блъсканицата.

Същата сутрин Робинзон бе строшил ралото си и бе изпуснал най-добрата си дойна коза. Тази гледка го сломи окончателно. За пръв път от месеци насам му причерня пред очите и той се поддаде на изкушението на тинята. Като пое по утъпканата от глиганите пътека, която отвеждаше до тресавищата на източното крайбрежие, той се

озова отново пред калната локва, където толкова често разсъдъкът му се бе помрачавал. Свали дрехите си и се отпусна в рядката тиня.

Сред отровните изпарения, където кръжаха облаци комари, полека-лека се разхлаби примката на октоподи, прилепи-кръвопийци и лешояди, които обсебваха въображението му. Време и пространство чезнеха и едно лице се откри в помътнялото небе, което едничко приковаваше погледа му отвъд плетеницата на листака. Той лежеше във висяща бебешка люлка под навес от муселинена завеска. Само ръчичките му се подаваха от белоснежните пелени, където бе повит от глава до пети. Край него глъчка от говор и домашна суетня съставляваше обичайната атмосфера на родната му къща. Увереният и доста звучен глас на майка му се редуваше с неизменно жалостивия фалцет на баща му и със смеховете на братята и сестрите му. Той не вникваше в думите и не се стремеше да вниква. Тъкмо в тоя миг бродираните дипли се бяха откrexнали, за да оградят дребното личице на Люси, изтъняло още повече от две дебели черни плитки, едната от които се плъзна върху завивката му. На Робинзон му премаля от някаква сърцераздирателна нежност. Усмивка се изписа на устните му, които се подаваха на повърхността сред гниеци треви и листа на водни лилии. В ъгълчето на устата му се бе впило кафявото тяло на една пиявичка.

* * *

Бордов дневник.

— Всеки си има гибелно влечение. Наклонената плоскост у мене отвежда в тинята. Там ме прокужда Сперанца, щом се озлоби и ми разкрие хищния си облик. Тинята е моето поражение, моят порок. Съзнателният порядък — с него трябва да заменя изконния порядък на Сперанца, който е само другото име на хаоса: ето кое ще бъде моята победа. Вече зная, че тук въпросът не се свежда единствено до оцеляването. Оцеляването означава смърт. Трябва търпеливо и неотстъпно да се гради, да се трупа, да се подрежда. Всеки застой е крачка назад, крачка към тинята.

Необичайните обстоятелства, в които се намирам, оправдават според мене доста промени във възгледите, най-вече по въпроси на

нравствеността и вярата. Всеки ден чета Библията. И всеки ден благоговейно се вслушвам в изворчето на разума, който говори в мене, както у всекиго. Понякога ме плаши дързостта на откритията ми, които възприемам все пак, защото нищо веднъж утвърдено не трябва да заглушава словото на Светия дух у нас.

Да вземем порока и добродетелта. Моето възпитание ми бе сочило порока като недопустима крайност, разсипничество, безпътство, нагла разюзданост, на които добродетелта противопоставя смирението, себеотрицанието, саможертвата. Напълно осъзнавам, че такава нравственост за мен е разточителство, което би ме погубило, поревна ли да се съобразявам с нея. Моето положение ми повелява да заложа всичко на добродетелта и нищо — на порока и да зова добродетел храбростта, силата, самоутвърждаването, господството над действителността. А порок — самоотречението, слабостта, примирението, с една дума — тинята. Безспорно това е възвръщане към една предхождаща християнството древна представа за човешката мъдрост и замяна на добродетелта с добродетелност. Ала нещо от същността на християнството се възплъщава в пълното отхвърляне на естеството и битието — един отказ, в който предостатъчно постоянствувах спрямо Сперанца и който за малко не ме погуби. Моето тържество над унизителното падение ще зависи, обратно, само от това, доколко ще съумея да се привържа към своя остров и да го накарам да ми отвърне със същото.

** * **

С разсейването на горчивината, наслоена у него от неуспеха на „Избавление“, Робинзон все по-често се замисляше дали да не се възползува от предимствата на просто устроен плавателен съд, с чиято помощ именно би могъл да изследва местата от островното крайбрежие, недостъпни откъм вътрешността на сушата. И той се залови да изсече еднодръвка от боров ствол. Пипкаво и еднообразно дялкане с брадва, което извършваше планомерно и старателно в определени часове от деня, без оная треска, придружавала от начало до край градежа на „Избавление“. Отпърво му бе хрумнало да стъкми

огън под тази част от дънера, от която смяташе да се освободи, ала се побоя да не го овъгли изцяло, та се задоволи да покрие с живи въглени очертаната вдлъбнатина. Накрая се отказа напълно от услугите на огъня. Майсторски издълбана, изваяна, източена, изгладена със ситен пясък по всички правила, пирогата бе достатъчно лека, за да може да я вдигне като перце над главата си и да я пренесе, похлупил с нея плещи като с огромен дървен чул. Празник беше за него, щом я зърна за пръв път да танцува сред вълните, подобно жребче из ливада. Беше издялал чифт къси гребла, отхвърляйки изцяло идеята за ветрило, изпълнен с предубеждения под въздействие на спомена за прекалено амбициозното „Избавление“. Той осъществи незабавно по крайбрежието на острова поредица пътешествия, които окончателно му дадоха представа за неговото владение, но за разлика от всичките му предходни опити го накараха да усети още по-осезаемо обръча на съвършената самота.

Бордов дневник.

— *Самотата не е състояние на покой, в което бих изпаднал след корабкрушението на „Виржиния“. Това е разрушителна среда, която бавно, ала неотстъпно упражнява своето въздействие върху мене, и то в подчертано гибелна насока. Първия ден аз се мятах между две еднакво въображаеми човешки общности: изчезналия екипаж и островните обитатели, тъй като смятах, че островът е населен. Още ме обгръщаше топлината от допира с моите спътници. Мислено подхващах наново прекъснатата от злополуката беседа. И изведнъж островът се оказа безлюден. Пристъпвах сред околност без жива душа. Мракът зад гърба ми поглъщаше дружината на моите клетки събратя. Техните гласове отдавна бяха замлъкнали, когато моят едва започваше да преграква от своя монолог. Оттогава насам, ужасен и хипнотизиран, следя процеса на дехуманизация, чието разрушително дело усещам вътре в мене.*

Вече зная, че всеки пази у себе си — и някак над себе си — крехък и сложен градеж от привички, заключения, рефлексии, механизми, терзания, мечти и взаимнообвързаности, който е придобил облик и непрекъснато мени облика си от нескончаемия допир със себеподобните. Лишен от жизнени сокове, този нежен цъфтеж залинява и се затрива. Другите — този крайъгълен камък на моята

вселена... По всекидневно отбелязваните нови пукнатини в моя собствен градеж аз съизмервам това, което съм им дължал. Знам каква опасност ме дебне, загубя ли навика да говоря, и с целия плам на моя ужас се опълчвам срещу това върховно падение. Ала самите мои взаимовръзки със заобикалящата среда се оказват опорочени от самотата. Когато художник или ваятел помести човешки фигури в един пейзаж или редом с някоя забележителност, това не е просто усет за детайла. Хората придават мащаб и, което е далеч по-важно, те съставляват предполагаеми гледни точки, обогатявайки действителната гледна точка на наблюдателя с необходим запас от скрити възможности.

На Сперанца има само една гледна точка — моята, лишена от всякакви потенциални заложиби. И това обедняване не се извърши просто за ден. Отначало, следвайки несъзнателния подтик, аз се съобразявах с евентуални наблюдатели — параметри — навръх хълма, зад тая канара или в клоните на онова дърво. Така островът се оказваше разделен на квадранти и обхванат от мрежа интерполирани и екстраполирани величини, които го разчленяваха и внасяха яснота. По същия начин постъпва всеки разумен човек в естествена обстановка. Осъзнах тази дейност — както и много други — едва с нейния упадък в мене. Сега фактът е налице. Моята представа за острова е сведена до собствения ми поглед. Онова, което не виждам, е свършена неизвестност. Навсякъде, където не присъствавам понастоящем, царствува непроницаема тъма. Впрочем уверявам се, пишейки тези редове, че опитът, който те се стремят да възпроизведат, не само няма подобен в миналото, а оборва дори същията на употребяваните от мене слова. Езикът по естество наистина се корени в тази обитаема вселена, където другите са сякаш лъчисти извори, създаващи край себе си островче светлина, в което всичко е ако не познато, то поне познаваемо. Светлоизточниците изчезнаха от моето ползрение. Подхранван от въображението ми, техният светлик още дълго след това достигаше до мен. Вече е свършено, обгражда ме мрак.

А моята самота накърнява не само яснотата на действителността. Тя подкопава дори самите устои на нейното съществуване. Все повече и повече съмнения ме връхлитат относно достоверността на доловеното от сетивата ми. Прозрях, че земята,

върху която намират опора двата ми крака, има нужда и други, освен мене да я тълчат, за да не играе под нозете. Срещу зрителна и слухова измама, мираж, халюцинация, сън наяве, привидение, бълнуване... най-сигурното укрепление е нашият брат, съсед, приятел или враг, но само да има някой, велики боже, някой!

П.П. — Вчера като пресичах горичката, предхождаща равнината по югоизточното крайбрежие, право в лицето ме блъсна някакъв дъх, който безпощадно, причинявайки почти болка, ме върна вкъщи, във вестибюла, където моят баща посрещаше своите клиенти, ала в понеделник сутрин, точно в деня, когато той не приемаше и майка ми с помощта на съседката използваше случая, за да почисти и лъсне пода. Споменът бе така осезаем и неочакван, че за пореден път се усъмних в разума си. Известно време се съпротивлявах срещу нахлуването на един спомен с такава властна благост, после се оставих да потъна в своето минало — този пуст музей, този мъртвец, лъснал като саркофаг, който ме зове с такава подкупваща нежност. Най-сетне измамното усещане поохлаби обръча на прегръдката си. Лутайки се из гората, аз открих няколко терпентинови насаждения — иглолистни храсти с попукана от жегата кора, откъдето сълзеше кехлибарена смола, чието силно ухание бе скътало в себе си всички понеделнишки утрини от моето детство.

** * **

Понеже бе вторник — според изискванията на неговото разписание, — тази сутрин Робинзон събираше по току-що откритата след отлива крайбрежна ивица някакви охлюви с малко жилаво, но вкусно месо, което можеше да съхранява по цяла седмица в делва, пълна с морска вода. Заслонил глава с кръглата фуражка на британските моряци, нахлузил също тъй неизменното сабо, той бе обут в панталон до коленете, от които се показваха голите прасци, и облечен с широка ленена риза. Слънцето, чието жило неговата бяла кожа, присъща на рижавите, не можеше да понася, бе заслонено от плътна завеса къдриви като астраган облаци, та по този случай той бе оставил

в пещерата слънчобрана от палмови листа, с който рядко се разделяше. Тъй като морето се бе оттеглило навътре, той бе преминал през равен килим от натрошени черупки и раковини, тинести наноси и плитки локви и се бе отдръпнал достатъчно далече, за да обхване само с един поглед зеленото, златисто и тъмно туловище на Сперанца. Като нямаше никакъв друг събеседник, той се бе впуснал с нея в дълъг, обстоен и задълбочен разговор, в който неговите движения, действия и начинания представляваха въпросите, а островът отвърщаше със сполука или провал според дължимото. Вече не се съмняваше, че занаятът му, зависещ от взаимоотношенията им и от успешния изход на благоустройството. Слухът му неизменно се напрягаше да долови безчет послания, които непрестанно се излъчваха от острова под разни форми — ту шифровани, ту символични.

Той приближи до един покрит с водорасли риф, щръкнал сред огледалната повърхност на бистрата вода. Забавляваше се с някакво безумно храбро раче, което размахваше срещу него различните си по големина щипци, сякаш това бяха мечът и сабята на ловък побойник, когато остана като поразен от гръм, съзирайки отпечатъка на един бос крак. Не би бил кой знае колко изненадан да открие собствената си диря в пясъка или тинята, ако и да се бе отказал доста отдавна да ходи без сабо. Ала следата пред очите му бе вдълбана в *самата скала*. Дали не ставаше въпрос за отпечатък от другиго? А може би той се намираще от толкова дълго време на острова, та следа от собствения му крак в тинята бе успяла да се вкамени вследствие калциране? Събу десния си крак и положи босото ходило в кухнята, до половината пълна с морска вода. Точно така беше. Стъпалото влизаше в каменния калъп като в стара и удобна обувка. Не можеше да има колебание и грешка, този вековен печат — от крака на обсебващия Градината Адам или на раждащата се от пяната Венера, — това беше и личният, неподражаем подпис на Робинзон, изсечен в самата скала и следователно незаличим, вовеки. Сперанца, подобно някоя от онези полудиви, ала все пак жигосани крави из аржентинската прерия, носеше вече клеймото на своя Повелител и Господар.

* * *

Царевницата изсъхна до стръкче и участъците земя, където Робинзон я бе сял, отново придобиха по-раншния си облик на пустееща степ. Но ечемикът и пшеницата се развиваха доста успешно и галейки с ръка нежния синкавозелен килим на младите стъбълца, Робинзон вкусваше първа и затова още по-сладка и неизчерпаема радост — дар от Сперанца. Трябваше му огромно усилие на волята, за да не посегне да оплеви бурените, които загрозяваха тук-таме красивия злак на житото му, ала не можеше да престъпи евангелското слово, повеляващо да не се отделя зърното от плевелите до жетва. Утешаваше се с мечти за златистата коричка на погачите, които скоро щеше да вади от сводестата пещ, изсечена в ронливата скала на западната стена на пещерата. Кратковременни дъждове го накараха да трепери няколко дни за житните класове, които полегнаха дружно на цели ивици от площите, натегнали, удавени във вода. Но блесна слънцето отново и те се изправиха, развявайки на вятъра своите осили, досуц както армия буйни дребни кончета — украсата от пера на главите си.

Щом дойде време за жътва, Робинзон прецени, че от няколкото сечива, които притежаваше, най-малко непригодна да играе роля на коса или сърп щеше да бъде оная стара абордажна сабя, украсявала капитанската кабина и пренесена от него наред с другите останки. Отначало възнамеряваше да действа спокойно и внимателно при жъненето, като обхваща и задържа с извита пръчица ръкойката, която поваляше със саблен удар. Но докато въртеше това юначно оръжие, го обзе някакво странно буйство и забравяйки всички правила, той напредваше, разиграл кръгом сабята с яростен вой. От тази обработка не бяха увредени много класове, но трябваше да се откаже от всякаква надежда за оползотворяване на сламата.

* * *

Бордов дневник.

— Този жътвен ден, който трябваше да ознаменува първите плодове на моя труд и на щедростта на Сперанца, напомняше по-скоро битка на побеснял безумец с нищото. Ах, колко далеч съм още аз от оня възвишен живот, където върховна необходимост от съдържаност и хармония ще ръководи всяко движение! Оставих се

като дете да ме увлече сляпата стихия на буйството и този труд не ми донесе нищо от ведрото доволство, което някога ми отреждаше моето участие в сенокоса из красивите поля на Уест — Райдинг. Съвършенството на ритъма, замахът на ръцете отлясно наляво, докато тялото възстановява равновесието с противоположно движение отляво надясно, острието, което потъва в гъстата плетеница от цветове, съцветия и стъбълца, посича отведнъж цялата тази тревиста плът и я полага в изряден ред от лявата ми страна, мощното дихание, което се излъчва от бликнали и сълзящи сокове, мъзга и млечице — всичко това вкупом даряваше някакво първично, опияняващо без угризения на съвестта блаженство. Клепаната от каменния брус коса бе тъй гъвкава, че острието играеше пред очите насам, после натам... Ливадата бе море, което трябваше да се нападне, да се накърни, да се пресуши постепенно и неотстъпно, стягайки обръча крачка по крачка. Ала тази необятност бе изкусно съградена — струпани живи и миниатюрни светове, цяла растителна вселена, където веществото напълно отстъпва пред очертаванията. Онзи изкусен градеж на европейското пасбище е самата противоположност на аморфното и безлико естество, с което се боря тук. Тропическата природа е могъща, но дива, просто устроена и бедна като синевата над нея. Кога ли, уви, ще зърна отново призрачното очарование на нашите бледи небеса, прелестните сиви оттенъци на оная пълзяща по тинята на Уз мъгла.

* * *

След като овърша житото, очуквайки с бухалка класовете в огънато надве платнище, един ден, когато духаше силен вятър, той отвя въвн на открито зърното с многократно пресипване от една кратуна в друга. Плявата и пращинките отлитаха надалеч. С удоволствие извършваше това почистване — несъвършено, ала не и досадно — заради възвишените символи, които носеше то. Душата му се извисяваше към бога и го молеше горещо да отвее далеч суетните мисли, които го владееха, за да остане в него само здравият посев на мъдрото слово. Накрая той установи с гордост, че добивите му възлизаха на тридесет галона пшеница и двадесет галона ечемик. За

мелене на брашно бе приготвил чутура и черясло — един кух пън и дебел клон, изтънен по средата, — а пещта бе пълна с цепеници в чест на първата фурна хляб. Точно в този миг, осенен от внезапно вдъхновение, той реши да не хапва нищичко от първата реколта.

* * *

Бордов дневник.

— Като за празник се готвех за този първи хляб, който щеше да бъде плод на земята на Сперанца, на моята пещ и на ръцете ми. Отлага се за по-късно. По-късно... Колко надежди в две кратки слова! Онова, което внезапно ме заслепи с властна недвусмисленост, е необходимостта да се поведе битка с времето, сиреч — насила да се обуздае времето. Докато живея ден за ден, аз се изоставям на произвола на съдбата, времето се изплъзва между пръстите ми, губя си времето, себе си погубвам. Всъщност всичко на този остров би могло да се изрази във временни величини и никак не е случайно, че тръгвайки от самото дъно, в началото заживях тук сякаш извън времето. С възстановяването на летоброенето си възвърнах властта над самия себе си. Оттук насетне предстои да се стори още повече. Нищо от тази първородна житна и ечемична реколта не бива да бъде погълнато от настоящето. Нейната двигателна мощ без остатък трябва да бъде насочена в руслото на бъдещето. Следователно аз ще я разделя на две части: едната още утре ще бъде засята, втората ще образува допълнителен запас, защото трябва да се има предвид, че хвърленото в земята зърно може и да не оправдае надеждите.

Отсега нататък ще се ръководя неотменно от следното правило: всяко производство е съзидание и значи е добро. Всяко потребление е разруха и значи е ад зло. Положението ми тук наистина е доста сходно с положението на моите съотечественици, стоварвани всеки ден от корабите край бреговете на Новия свят. За тях навярно трупането също е върховна нравственост; За тях също пилеенето на време е престъпление, а осребряването му е най-главната добродетел. Да осребряваш! Ето че отново всичко ми припомня моята жалка самота! За мене да сея е добро, да жъна е добро. Ала злото започва, щом смея зърното и опека тестото,

защото тогава се трудя само за себе си. Американският заселник без угризения може да се отдаде изцяло на процедурата по хлебопроизводството, защото той ще продаде своя хляб, а парите, които ще заключи в ковчезето си, ще представляват осребрено време и труд. Уви, що се отнася до мене, моята окаяна самота ме лишава от благодатта на парите, които при това не ми липсват!

Едва днес си давам сметка за безумието и злината на онези, които заклеят тази божествена институция: парите! Парите одухотворяват всичко, до което се докоснат, като му придават величина: и рационална — измерима, и универсална, защото едно оценено в пари благо става потенциално достъпно за всички. Користта е основна добродетел. Користният човек умее да обуздава своите разрушителни и противообществени инстинкти — чувство за чест, самолюбие, патриотизъм, политически домогвания, религиозен фанатизъм, расизъм, — оставяйки да говорят единствено стремежът към общение, влечението към плодотворен обмен, усетът за човешка солидарност. Изразът златен век трябва да се разбира буквално и съм убеден, че човечеството бързо щеше да се добере дотам, ако го предвождаха единствено користни люде. За съжаление почти винаги безкористни хора творят историята и тогава огън руши всичко и реки от кръв се проливат. Едрите венециански търговци ни дават пример за пищното благоденствие, в което тъне всяка държава, ръководена единствено от закона за печалбата, докато изпосталелите вълци на испанската Инквизиция ни разкриват на какви безобразия са способни хора, изгубили усет за материални блага. Ако хуните знаеха как да се възползват от завоюваните богатства, техният порой набързо щеше да секне. Натезжали от придобивките си, те щяха да се поселят нейде, за да им се наслаждат по-добре, и нещата щяха да потекат отново в обичайното си русло. Ала те са били безкористни диваци. Презирали са златото. И са се носели напред, изпепелявайки всичко по пътя си.

* * *

От оня миг Робинзон положи всички усилия да преживява направо от нищо, като в същото време се бе заел с трескава разработка

на островните богатства. Подготви и зася цели хектари пасища и гори, пренесе разсад от хрян, ряпа и киселец — растения, които се срещаха тук-там в южната част — и засади с тях цяла нива, погрижи се да защити от птици и насекоми палмовите насаждения, заложи двадесет кошера, където първите пчели започнаха да се поселват, прокопа по крайбрежната ивица сладководни и соленоводни рибарници, в които отглеждаше шарани, калкани, морски кончета и дори раци. Натрупа огромни припаси от сушени плодове, пушено месо, солена риба и малки калъпи твърдо и ронливо като вар сирене, което обаче можеше да престои безкрайно дълго. Най-сетне откри способ за получаване на нещо като захар, благодарение на която можеше да прави конфитюри и да захаросва плодове. Всичко се дължеше на някаква палма, чийто ствол бе по-дебел в средата, отколкото в основата и на върха, и от него сълзеше необикновено сладък сок.

Той повали едно от тия дървета, окастри листнатата му корона и сокът тутакси бликна от горния край. Месеци наред се стичаше така той, ала беше необходимо всяка сутрин Робинзон да изрязва по малко от ствола, чиито пори лесно се запушваха. Само това дърво му достави деветдесет галона меласа, която полека-лека се втвърди във форма на огромен сладкиш.

Тъкмо по онова време Тен, сетерът от „Виржиния“, цъфна от един храсталак и се втурна към него, преливащ от дружелюбие и нежност.

* * *

Бордов дневник.

— Тен, преданият ми спътник, се завърна при мене. Невъзможно е да се опише колко радост крие това кратко изречение. Никога не ще узная къде и как е живял той след корабкрушението, ала поне се догаждам какво го държеше настрана от мене. Когато като луд строях „Избавление“, той изникна отпреде ми, за да побегне набързо с яростно ръмжене. В своето заслепение аз си бях задал въпроса дали ужасът от корабкрушението, последван от продължителна самота всред една негостолюбива природа, не беше го накарал да подивее отново. Каква невероятна самонадеяност! Дивакът измежду нас

дватамата бях аз и безспорно моят свиреп облик и безумното ми изражение са отблъснали клетото живоотно, останало далеч по-питомно от самия мене. Не са редки примерите кучета да бъдат принудени почти пряко волята си да изоставят господар, който се отдава на порока, който пропада или полудява, но не се срещат такива, които ще приемат да се хранят от една паница с господаря си. Завръщането на Тен ме изпълва с доволство, защото удостоверява и увенчава моята победа над разрушителните сили, които ме тласкаха към пропастта. Кучето е естественият спътник на човека, но не и на онова отблъскващо и пропаднало създание, в което злият жребий може да го превърне, изтръгвайки човешкото у него. Отсега нататък аз ще чета в благите му очи с цвят на лешник дали съм съумял да запазя човешкото си достойнство въпреки страховития жребий, който се сили да ме смачка в пръстта.

* * *

Ала Робинзон щеше да си възвърне изцяло човешки облик само подслонявайки глава под покрив, който да няма нищо общо с дъното на някаква си пещера или с навес от листа. Щом оттук насетне щеше да има за другар *най-домашното* от всички животни, той бе длъжен да си съгради дом — тъй дълбока мъдрост понякога се корени под прикритието на обикновено словесно родство.

Той избра място пред входа на пещерата, която съдържаше всичките му богатства и се намираще в най-високата точка на острова. Отначало изкопа правоъгълен трап с дълбочина три фута, който запълни с валчести камъни, а тях самите покри със слой бял пясък. Върху този свършено чист и проветрив цокъл издигна прегради, струпвайки един над друг палмови стволоче, скрепени помежду си чрез вклиняване. Плява, стърготини и агаве запълваха пролуците между стволовете. Върху леко островърхо скеле от пръти просна тръстикова рогозка, а над нея след това подреди листа от каучуково дърво като рибени люспи, досущ наподобявайки каменен покрив. От външната страна измаза стените с кирпич. Плочник от плоски и различни по големина камъни, подредени като мозайка, скри пясъчливата почва. Кози кожи и рогозки от камъш, няколко мебели от

ракита, съдовете за хранене и ветроупорните фенери, спасени от „Виржиния“, далекогледът, сабята и една от пушките, увесени на стената, създаваха приятна обстановка и дори известен уют, в който Робинзон жадуваше да потъне без остатък. Отвън това първо жилище имаше чудат изглед на тропическа селска къщурка, едновременно недодялана и приветлива, уязвима откъм покрива и непоклатима със стените си, в която Робинзон с удоволствие откриваше противоречията на собственото си положение. Впрочем не му убягваше практическата безполезност на тази вила, на главната, ала най-вече морална функция, която ѝ отреждаше. Той веднага реши да не се занимава там с никаква битова дейност — дори и с приготвяне на храна, — да я нагизди о усърдно търпение и да нощува в нея само събота вечер, продължавайки през останалите дни да ползва нещо като постеля от пера и козина, с която бе запълнил една вдатина в канаристата стена на пещерата. Полека-лека този дом се превърна за него сякаш в някакво подобие на *музей на човешката същност*, където пристъпяше не без чувство за свещенодействие. Дори след като разопакова товара от дрехи, които съдържаха раклите от „Виржиния“ (а имаше направо прелестни облекла), той придоби навика да прекрачва прага на тази обител само с фрак, панталон до коленете, чорапи и обувки, като че ли правеше посещение на най-доброто, което се таеше в самия него.

По-късно той забеляза, че слънцето проникваше във вътрешността на вилата само през определени часове от деня и прецени, че би било разумно да постави часовник или някакъв механизъм, който непрестанно да измерва времето. След известно лутане изборът му спря на изработването на нещо като доста първобитен воден часовник. Това си беше чисто и просто една издута стъкленица, на чието тясно дънце бе пробил малка дупка, откъдето водата се оцеждаше капка по капка в медно корито, поставено на земята. На стъкленницата бяха необходими точно двадесет и четири часа, за да се излее в коритото, и Робинзон бе разчертал стените ѝ на двадесет и четири успоредни окръжности, всяка от които бе означена с римска цифра. По такъв начин равнището на течността показваше часовете по всяко време. Този воден часовник стана за Робинзон извор на неизчерпаема утеха. Щом чуеше, денем или нощем, отмерения звук на падащите в коритото капки, той изпитваше чувство на гордост, че времето не се изнизва вече пряко желанието му в мрачна бездна, а е

вкарано в някакво русло, обуздано, накратко — опитомено, също както полека-лека, по волята на един-едничък човек, щеше да стане с целия остров.

* * *

Бордов дневник.

— *Отсега нататък, будувам ли или спя, пиша ли или домакинствувам, моето време е насечено от едно бездушно, безпристрастно, натрапливо, точно, целенасочено тиктакане. Какъв глад изпитвам за подобни епитети, които определят толкова победи над силите на злото! Желая, настоявам занапред всичко наоколо да бъде измерено, доказано, утвърдено, математично, рационално. Трябва да се пристъпи към измерване на островната повърхност, да се изготви умалено изображение на хоризонталната проекция на всички тези земи, да се нанесат данните в кадастър. Ще ми се всяко растение да носи надпис, всяка птичка — халка на крачето, всеки бозайник — белег от жигосване. Няма да позная покой, докато този непроницаем, невнятен, изпълнен с подмолен кипеж и пагубни водовъртежи остров не се преобрази в неосезаем, понятен, проницаем до самата сърцевина градеж.*

Но ще ми стигнат ли силите да доведе до успешен завършек тази непосилна задача? Дали ще открия в самия себе си източник за оная огромна доза рационалност, която искам да отредя на Сперанца? Равномерният шум на водния часовник, който ме унасяше само допреди миг с усърдна и утешителна песничка като тактуване на метроном, внезапно поражда коренно противоположна представа, която ме изпълва с боязън: капка по капка водата неуморно и неумолимо руши и най-твърдата от скалите. Безполезно е да крия от себе си: целият ми умозрителен градеж се клати. А упадъкът на речта е най-очевидното следствие на тази разруха.

Всуе разговарях непрестанно на глас и никога не пропусках размишление или хрумване, без да го изрека начаса, обръщайки се към дърветата или облаците — от ден на ден пред очите ми рухват цели зидове от словесната цитадела, където нашата мисъл намира подслон и се чувствава като у дома си, по подобие на къртицата в

своята плетеница от подземни ходници. Заличават се, пропадат опорни точки, където дири подкрепа мисълта, за да продължи нататък, както човек подскача от камък на камък сред буйното течение на някой поток. У мене се прокрадват съмнения в смисъла на думите, които не означават конкретни неща. Аз вече мога да говоря само буквално. Метафора, литота и хипербола изискват от мене свръхусилие на вниманието, чиято неочаквана последица е да изтласка на преден план и да подчертае цялата безсмислица и условност на тия реторични фигури. Осъзнавам, че драмата, която се разиграва в душата ми, би представлявала манна небесна за някой граматик или филолог, живеещ сред хора: за мене това е и безполезен, и гибелен разкош! Да вземем например понятието дълбочина, за което никога и през ум не ми е минавало да се замисля над употребата му в думи и изрази като „дълбокомислие“, „дълбока любов“... Странно пристрастие всъщност, което със затворени очи придава по-висока стойност на дълбочината в ущърб на повърхнината и според което излиза, че „повърхностен“ ще рече не „пространен“, а „незадълбочени“, докато „дълбок“, обратно, означава „задълбочен“, а не „тесен“. И все пак струва ми се, че чувство като любовта се измерва доста по-точно — ако изобщо може да се измери — по значимостта на своята пространност, отколкото по степента на дълбочината си. Защото аз меря моята любов към някоя жена според това, че обичам еднакво и нейните ръце, очи, походка, и привичните ѝ дрехи, и любимите ѝ предмети, и онези, които само е докоснала, и окръжаващата среда, където съм я виждал да се движи, и морето, където се е къпала... Всичко това, ако не се лъжа, е пространство и още как! Докато някакво низко чувство се домогва право — в дълбочина — до женствеността сама по себе си и оставя другото да тъне в студен мрак.

Аналогичен механизъм — който скърца отскоро, щом мисълта ми реши да си послужи с него — придава по-висока стойност на вътрешността в ущърб на външността. Човешките същества били съкровища, затворени в евтина обвивка, и колкото по-навътре си прониквал в тях, по-големи ставали достигнатите богатства. А ако няма съкровища? А ако статуята е изпълнена с равен еднообразен пълнеж като триците, с които е натъпкана една кукла? Знам добре, аз, комуто никой вече не показва лик и не изповядва тайни, че съм

само черна яма посред Сперанца, гледна точка върху Сперанца — точка, сиреч нищо. Убеден съм, че душата започва да се изпъква със значимо съдържание едва отвъд кожения калъф, който отделя вътрешността от външността, и че тя се обогатява безкрай с прибавянето на все по-обширни кръгове, заобикалящи аз-точката. Робинзон е пребогат само ако съпада от край до край със Сперанца.

* * *

Още на следния ден Робинзон заби основите на един *Музей на мерките и теглилките*. Той го изгради във форма на беседка, ала с най-устойчивите материали, които му попаднаха подръка: гранитни блокове и късове латерит. Там той изложи върху някакво подобие на олтар — като идоли, а край стените — като оръжия от снаряжението на разума — образци на инч, фут, ярд, кабелт, пинта, шиник, крина, галон, драхма, унция-евърдъпойс и ливра-евърдъпойс.

[1] Надежда (ит.) — Б.пр. ↑

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

В 1000-ния ден според собственото му летоброене Робинзон облече своите празнични одежди и се затвори във вилата си. Той застана пред едно писалище, което бе замислил и измайсторил така, че да може да пише прав и самата му стойка да изразява почит и воля за бодърствуване. После разгърна най-голямата от ония книги, окъпани от морската вода, които бе открил на „Виржиния“, и записа:

УСТАВ НА ОСТРОВ СПЕРАНЦА,

ВЛЯЗЪЛ В СИЛА ОТ 1000-НИЯ ДЕН СПОРЕД

МЕСТНИЯ КАЛЕНДАР

ЧЛЕН ПЪРВИ. — По осенение от Светия дух, въз прието с подobaващо покорство съгласно поуките на дълбокоуважаемия приятел Джордж Фокс, поданикът на Н. В. Джордж II Робинзон Крузо, роден в Йорк на 19 декември 1737 година, се провъзгласява за Губернатор на остров Сперанца, чието местонахождение в Пасифика се определя някъде между архипелага Хуан Фернандес и западното крайбрежие на Чили. В това си качество той обладава неограничени права да упражнява законодателна и изпълнителна власт в пределите на острова и на надлежните му териториални води, в посока и в съответствие с пътищата, които ще му повели вътрешното Просветление.

ЧЛЕН ВТОРИ. — Жителите на острова, доколкото притежават способност да разсъждават, са длъжни да извършват това на глас — високо и ясно.

ЗАБЕЛЕЖКА. — Изгубването на говорни навици поради неупотреба на словото е една от най-унизителните злини, които са надвиснали над мене. Вече усещам, направя ли опит да разговарям гласно, известно затруднение да си служа с езика, като че ли съм прекалил с виното. Следователно занаятът най-важно е вътрешната реч, с която си служим дотогава, докато не угасне и последната искрица съзнание у нас, да достига и да се отронва от устните ми непрестанно, за да не се оцепенят. Всъщност това е нейното призвание и се налага особена бдителност, за да ѝ се попречи да се излее, както в случая с децата и старците, които си говорят сами поради умствена немощ.

ЧЛЕН ТРЕТИ. — Забранява се облекчаването на естествените нужди другаде, освен на определените за целта места.

ЗАБЕЛЕЖКА. — Безспорно мястото на това разпореждане в член трети на Устава може да изненадва. Но работата е там, че Губернаторът създава закони съобразно с една или друга належаща нужда, а пред лицето на разпуснатостта, заплашваща островните жители, спешно трябва да им бъде наложена малко дисциплина в онзи пункт от тяхното съществуване, който ги доближава най-силно до животинското начало.

ЧЛЕН ЧЕТВЪРТИ. — Петък е постен ден.

ЧЛЕН ПЕТИ. — Неделя е почивен ден. В събота, в деветнайсет часа, всякаква работа на острова трябва да се прекрати и жителите са длъжни да облекат най-красивите си одежди за вечеря. В неделя, в десет часа сутринта, са призвани да се съберат в Храма за благочестиво размишление върху някой откъс от Светото писание.

ЧЛЕН ШЕСТИ. — Единствен Губернаторът има право да пуши тютюн. При това през настоящия месец

може да си го позволява само в неделя следобед, другия месец — през седмица, еднократно — през следващия и най-сетне — веднъж на два месеца оттам нататък.

ЗАБЕЛЕЖКА. — Едва неотдавна за пръв път си послужих и изпитах наслада от порцелановата лула на покойния Ван Дейсел. За съжаление тютюневият запас, който се съдържа в буренцето, няма да трае вечно. Необходимо е, сиреч да се пести за възможно най-продължително време и да не се допуска пристрастяване, защото неутолената страст по-късно би се превърнала в извор на страдание.

Робинзон се вгълби за миг. После затвори книгата с Устава, разгърна друг, също тъй празен том, и изписа с главни букви върху заглавната страница:

НАКАЗАТЕЛЕН КОДЕКС НА ОСТРОВ СПЕРАНЦА,

ВЛЯЗЪЛ В СИЛА ОТ 1000-ИЯТ ДЕН СПОРЕД

МЕСТНИЯ КАЛЕНДАР

Той прелисти страницата, дълго размишлява и най-сетне записа:

ЧЛЕН ПЪРВИ. — Нарушенията на Устава се изкупуват с два вида присъди: гладуване или престой в ямата.

ЗАБЕЛЕЖКА. — Това са двете единствено приложими засега присъди, тъй като телесните изтезания и смъртното наказание предполагат умножаване на островното население. Ямата се намира в равнината, на еднакво разстояние от каменистото подножие на планината и от най-близките тресавища. Тя е разположена така, че

слънчевите лъчи да падат косо в нея, прежуряйки през шестте най-горещи часа на деня.

ЧЛЕН ВТОРИ. — Всякакъв престой в тинята се забранява. Нарушителите ще бъдат наказвани с двойно по-продължителен престой в ямата.

ЗАБЕЛЕЖКА. — Така ямата се явява като пълна противоположност, а следователно донякъде и като противоотрова срещу тинята. Този член на Наказателния кодекс е ярка илюстрация на принципа, според който прегрешилият трябва да изкупи прегрешението си с наказание по негов образ и подобие.

ЧЛЕН ТРЕТИ. — Всеки, който е замърсил острова със собствените си нечистотии, ще бъде наказан да гладува един ден.

ЗАБЕЛЕЖКА. — Нова илюстрация на принципа за тясната взаимовръзка между провинение и наказание.

ЧЛЕН ЧЕТВЪРТИ. — ...

Робинзон се отдаде за миг на съзерцание, преди да определи присъдите, наказващи откритото накърняване на целомъдрието в пределите на острова и на териториалните му води. Той пристъпи към вратата и я разтвори, като че ли искаше да се покаже на поданиците си. Талазите бухлата зеленина на необятния тропически лес напиреха към морската шир, която се сливаше в далнините с небето. Понеже бе рижав като лисица, от най-ранна детска възраст неговата майка го бе обрекла на зелените одежди и му бе втъпила да избягва синьото, което според нея не подходило ни на ръждивочервеникавия цвят на косите му, ни на окраската на облеклото му. Обратно, нищо в тоя миг не се сливаше в такова благозвучие, както морето на листовината с платнището на океана, опнато чак до небесата. Слънцето, водната шир, лесът, синевата, целият свят бе така неподвижно застинал, че летежът на времето щеше да изглежда спрял без онова капчесто тик-так на водния часовник. „Ако настъпи върховен миг, когато Светият дух

благоволи да даде знак, че се е вселил в мене, законодателя на Сперанца, това ще да е някой ден, някоя минута като сегашните, помисли си Робинзон. Нека огнени езичета, завъртели хоровод над главата ми, или стълб дим, устремен право нагоре към зенита, засвидетелствуват, че аз съм обител господня!“

Както произнасяше тези думи на глас съгласно член втори от Устава, той съзря иззад диплите на гората да се извисява тъничка струйка бял пушек, който по всяка вероятност се зараждаше в Залива на Спасението. Убеден, че молитвата му бе намерила отклик, той падна на колене, мълвейки надигналото се у него хвалебствие. След което някакво съмнение покълна в съзнанието му. Надигна се и свали от стената един мускет, барутница, кесийка сачми и далекогледа. После подсвирна на Тен и хлътна право в гъсталака, изоставяйки прекия път, който бе проправил от брега до пещерата.

Бяха четирийсетина, изправени в кръг около разпален огън, който бълваше кълба тежък, гъст, млечнобял дим с необичайна закваска. Три дълги пироги с балансъори и поплавъци бяха изтеглени на пясъка. Този вид морски съдове беше твърде разпространен вредом из Пасифика и се славеше със забележителни плавателни качества въпреки малката ширина и незначителното газене. Що се отнася до хората, заобиколили огнището, Робинзон разпозна в тяхно лице с помощта на далекогледа индианци *костинос*^[1] от опасното племе на арауканите, онези обитатели на част от централно и южно Чили, които първо спряха нашествието на инките, а след това нанесоха кърваво поражение на испанските конкистадори. Тези дребни, набити мъже бяха увити с груби кожени препаски. Кръглите им скулести лица с необикновено раздалечени очи придобиваха още по-загадъчен вид от разпространения у тях обичай да си оскубват напълно веждите и от буйната черна, лъскава, великолепно поддържана грива, която разтърсваха и отмятаха гордо при всеки удобен случай. Робинзон ги познаваше от честите си пътувания до Темуко, тяхната чилийска столица. Той знаеше, че ако бе избухнало ново стълкновение с испанците, ни един бледолик нямаше да намери пощада от тяхна страна.

Дали бяха извършили наистина огромния преход от чилийските брегове до Сперанца? Старата слава на мореплавателите костиноси придаваше достоверност на подобен подвиг, ала далеч по-вероятно бе

да са се заселили на някой от островите Хуан Фернандес и цяло щастие за Робинзон се оказваше това, че не е бил подхвърлен в ръцете им, защото, без капчица съмнение, щеше да бъде посечен или най-малко — поробен.

Благодарение на разказите, слушани в Араукания, той се догаждаше за смисъла на обреда, който се извършваше в този миг на брега. Една мършава и разчорлена жена се заваляше насам-натам в кръга, образуван от мъжете, и щом приближеше до огъня, хвърляше в него шепа прах и жадно вдишваше гъстите бели стълбове, които се вдигаха тутакси. После, изправила се сякаш от поетия дъх, тя се извърщаше към непогръдващите индианци и като че ли правеше преглед на хората — един по един, спирайки рязко пред този или онзи. Сетне се връщаше до огнището и играта се повтаряше, тъй че Робинзон почна да се пита дали магьосницата няма да се строполи задушена, преди още да е завършил обредът. Ала не — драматичната развръзка настъпи изведнъж. Дрипавият силует сочеше с ръка едного от мъжете. Зиналата ѝ уста навярно бълваше проклетия, които не достигаха до слуха на Робинзон. Индианецът, уличен от гадателката като виновен за някаква беда, която сигурно бе сполетяла цялата общност — я болест, я суша, — се хвърли по очи на земята, разтърсван от неудържими конвулсии. Един от индианците се запъти към него. С първия удар на неговото мачете препаската на нещастника изхвърча, после оръдието заигра равномерно по тялото му, отсичайки главата, сетне ръцете и краката. Накрая шестте къса от жертвата бяха хвърлени в жарта, докато магьосницата — клекнала, сгушена на кълбо в пясъка — се молеше, дремеше, повръщаше или пикаеше.

Индианците бяха развалили кръга и не обръщаха внимание на огъня, чийто дим бе почернял. Те наобиколиха лодките си, а шестима измежду тях извадиха оттам мехове и се запътиха към гората. Робинзон бързешком се върна назад, без обаче да изпуска от погледа си тези хора, които нахлуваха във владенията му. Ако случайно се натъкнеха на каквато и да било следа от неговото пребиваване на острова, двете групи навярно щяха да се спуснат по дирите му и трудно би се отървал от тях. Но за щастие първият водоизточник се намираще в самите крайнини на гората и не се налагаше на индианците да навлизат кой знае колко навътре из острова. Напълниха си меховете, увесени на пръти, които мъкнеха двама по двама, и се

отправиха към пирогите, където техните събратя се бяха качили вече. Магьосницата се бе отпуснала немощно върху някакво подобие на трон в задната част на една от лодките.

Щом изчезнаха зад отвесните скалисти западни брегове на залива, Робинзон приближи до кладата. Там още ясно се различаваха овъглените останки от изкупителната жертва. Така, помисли си той, тези диваци несъзнателно и с присъщата им жестокост прилагат евангелското слово: „И ако дясното ти око те съблазнява, извади го и го хвърли от себе си, защото по-добре е за тебе да погине един твой уд, а не цялото ти тяло да бъде хвърлено в геената огнена. И ако дясната ти ръка те съблазнява, отсеци я и я хвърли от себе си...“ А нима милосърдието е в разрез с всяка изгода, та не подканва най-вече към грижа загнилия уд и към очищение на оногова от общността, който е хвърлил петно върху всички?

И тъй преизпълнен със съмнения се прибра в своята резиденция Губернаторът на Сперанца.

* * *

ЧЛЕН СЕДМИ. — Остров Сперанца се обявява за крепост. Тя е поставена под разпореждането на Губернатора, който заема чин генерал. Комендантският час влиза в сила непосредствено след заниз слънце.

ЧЛЕН ОСМИ. — Богослужението ще се извършва и в работни дни.

ЗАБЕЛЕЖКА. — Растящият гнет на грубото действие трябва да бъде компенсиран със съответстващо укрепване на духовността. Това не подлежи на обсъждане.

Робинзон остави настрана перото от лешояд и се огледа наоколо. Пред неговата резиденция и пред Палатата на мерките и теглилките, Съдебната палата и Храма се издигаше назъбен пояс, образуван от пръстта, изрината при прокопаването на ров с дълбочина дванайсет и ширина десет фута, който опасваше от стена до стена пещерата в

просторен полукръг. Двете кремъклийки и пищовът бяха заложени заредени на ръба на трите централни зъбера. В случай на атака Робинзон можеше да заблуди нападателите, че не е единствен защитник на укреплението. Абордажната сабя и брадвата също се намираха на разположение, ала малко вероятно бе някога да се стигне до ръкопашна схватка, защото подстъпите на крепостните стени бяха осеяни с клопки. Отпърво — поредица шахматно разположени ями, на чиито дъна стърчаха колове с калени на огън върхове, прикрити под наръчи трева, която бе пръсната над рядка тръстикова мрежа. Сетне Робинзон бе заровил в земята в края на пътечката, идваща откъм залива — там, където се образуваше полянка и където с основание се очакваше евентуалните нападатели да се съберат, за да се сговорят, преди да продължат нататък — цяла бъчва с барут, която посредством една кълчищна връвчица можеше да се взриви от разстояние. И накрая — мостчето, прехвърлено над рова, бе пригодно, естествено, да се издърпва отвътре.

Тези укрепителни работи и състоянието на бойна готовност, в което го поставяше страхът от едно завръщане на арауканите, поддържаше у Робинзон особена свръхвъзбуда, чието благотворно въздействие се отразяваше на духа и тялото му. За кой ли път се убеждаваше той, че срещу разрушителното въздействие на човешко отсъствие най-добрият лек бе да градиш, да редиш, да разпореждаш. Никога не се бе чувствувал така далеч от тинята. Всяка вечер преди комендантския час правеше обход заедно с Тен, който сякаш бе разбрал същината на надвисналата опасност. След това пристъпваша към „затварянето“ на крепостта. Скални грамади биваха търкулвани на точно определени места, тъй че предполагаемите нападатели от немай-къде да се отправят към ямите. „Подвижният мост“ се вдигаше, всички изходи се залостваха здраво и се известяваше за настъпването на комендантския час. После Робинзон приготвяше вечерята, слагаше трапезата в резиденцията и се оттегляше в пещерата. Оттам изникваше след няколко минути измит, благоухаещ, сресан, с подстригана брада, облечен в своите празнични одежди. Най-сетне започваше да вечеря спокойно и тържествено в заревото на един свещник, върху който пламтеше цял наръч насмолени пръчици под почтителния и въодушевен надзор от страна на Тен.

Този период на усилен военна дейност бе последван от кратковременни поройни дъждове, които наложиха тежък труд за укрепване и поправка на постройките. После отново се зададе жътва. Добивът бе тъй богат, че трябваше да се приспособи за хамбар едно пещерно отклонение, започващо от самото дъно на главната пещера, което бе толкова тясно и мъчнодостъпно, че Робинзон досега не бе прибягвал до неговата употреба. Този път той не се лиши от удоволствието да вкуси хляб. Отдели малка част от реколтата за тази цел и запали най-сетне пещта, която открай време бе приготвена. Това се превърна във вълнуващо изпитание, за чиято значимост той безспорно си даваше сметка, ала чийто цялостен облик се разкри пред него едва по-късно. Така за пореден път проникваше и се съединяваше той с осезаемата, земна, а в същото време духовна и висша същност на изгубената завинаги човешка общност. Но ако тази първа фурна хляб с цялото си загадъчно и всеобхватно значение го връщаше назад, към първоизворите, към човешките корени, в своята двойственост тя съдържаха и чисто индивидуални взаимозависимости — скрити, съкровени, потулени сред срамните тайни на ранното му детство — и тъкмо затова обречени на неочакван разцвет в света на неговата самота.

* * *

Бордов дневник.

— Тази сутрин, замесвайки за пръв път тесто, в съзнанието ми се възродиха образи и картини, изтрити от житейската суматоха, за които обаче моето уединение е благодатна почва да оживеят. Навярно съм бил десетгодишен, когато моят баща ме запитва какъв искам да стана по-късно. Без да се колебая, аз му отвърнах: хлебар. Той ме изгледа напълно сериозен и кимна бавно с израз на горещо одобрение. Безспорно в неговите очи този скромнен занаят бе облечен с някакво особено, священо достойнство, подхранвано от всички символи, свързани с хляба — насъщна храна за тялото, ала и за духа според християнската вяра, която баща ми отричаше, естествено, оставайки верен на квакерското си възпитание, но едновременно с това питаше уважение към достопочтената ѝ същност.

За мене нещата стояха съвсем другояче, но навремето не си давах много-много труд да се замислям за извора на обаянието, с което ме заслепяваше хлебарството. Всяка сутрин на път за училище минавах покрай един и същ отдушник досами земята, чието топло, майчинско и сякаш съвсем живо дихание първия път ме бе поразило и оттогава насетне ме задържаеше безкрайно дълго вкопчен в железните пръчки, които го зарешетваха. Навън оставаха влажният сумрак на развиделяването, калната улица, а в дъното ѝ — ненавистното училище и безжалостните учители. Във вътрешността на златозарната пещера, която ме поглъщаше, съзирах как един гол до кръста, със „заскрежено“ лице чирак меси със замах свиления куп на тестото. Винаги съм предпочитал съдържанието пред очертанията. Осезанието и обаянието за мене са много по-вълнуващи способности за възприемане на света, отколкото зрението и слуха. Убеден съм, че тази моя черта не говори за особена възвишеност на душата ми, но я изповядвам с дълбоко примирение. В моите очи цветът е само предвестник за твърдост или мекота, чертите — знак за покорство или съпротива под пръстите на ръцете ми. А не можех да си представя аз нищо по-пухкаво, ни по-всеотдайно от това огромно, хладко и лъстиво, безглаво тяло, което се отдаваше в нощвите на ласките на оня гол до кръста мъж. Вече съм наясно, че в съзнанието ми странно се съчетаваха и сливаха в едно погачата и пекарят, а аз си мечтаех дори за някаква нова, непозната досега мая, която да придаде на хляба привкус на мускус и на нещо като пролетно дихание.

** * **

Тъй за Робинзон трескавото благоустрояване на острова бе неразривно свързано с плахия, а сетне буйнал на воля разцвет на полуосъзнавани склонности. И сякаш наистина единствено основание за съществуването на целия този неестествен и показен, неустойчив, ала усъвършенствуван неуморно и с жар градеж бе само да закриля израстването на един нов човек, който едва след време щеше да стане жизнеспособен. Но това Робинзон все още не осъзнаваше напълно и затова несъвършенствата на неговата система го довеждаха до

отчаяние. В действителност спазването на Устава и Наказателния кодекс, изтърпяването на наказанията, които си налагаше, подчинението на строго разпределение на времето, което не му отреждаше миг покой, тържествеността, която придружаваше най-главните постъпки в живота му — целият този железен корсет от условности и повели, който силом си нахлузваше, за да не се свлече на земята, не му пречеше да усеща с ужас дивото и неукротимо присъствие на тропическата природа, а в самото ѝ сърце — ерозиращото действие на самотата върху неговата душа на цивилизован човек. Всуе си забраняваше да се отдава на известни чувства и да се съобразява с някои предчувствия — непрестанно ставаше жертва на суеверия и недоразумения, подриващи основите на крепостта, където упорствуваше да се затвори.

Именно затова не можеше да устои и да не придава съдбовно значение на крясъците на онази птица, неизменно скрита дълбоко в гъсталака, невидима, ала често на педя разстояние, която го проглушаваше с двете си последователни подвиквания, едното от които неизменно обещаваще блаженство, докато второто отекваше като разкъсваща сърцето вест за предстояща беда. Робинзон бе стигнал дотам, че смъртно се боеше от този отчаян поплак, ала не можеше да се въздържи и да не се залута из тъмните и усойни хрусталаци, предпочитани от въпросните птици, а сърцето му предварително се обливаше в кръв от тяхното мрачно предзнаменование.

И все по-често и по-често му се случваше да подозира в измяна сетивата си и да отрича това или онова възприятие, опетнено от непосилната тегоба на съмнението. Или пък неуморно преповтаряше някой опит, който му се струваше странен, вдъхващ страх и недоверие. Ето например, докато приближаваше с пирогата югозападния бряг на острова, той бе поразен от оглушителната врява на птичите гласове и на жуженето на насекомите, която долиташе до слуха му на вълни, на вълни. Ала щом слезе на сушата и се гмурна сред дървесата, той изведнъж потъна в такава тишина, та се смая, изпълнен с безпокойство. Нима животинската олелия се долавяше само отстрани, и то на известно разстояние от гората, или неговото присъствие предизвикваше затишието? Той отново се настани в пирогата, отдалечи се, завърна се, слезе, започна отначало — раздразнен, изтощен, безсилен да се справи.

Пък и онези едрозърнести пясъчни дюни на североизток, които, залуташе ли се сред тях, сякаш надаваха някакъв особен глух, извиращ от незнайни дълбини и като че ли от самата земна утроба рев, който го смразяваше от ужас дори само с това, че не бе в състояние да определи произхода му. Разбира се, чувал бе да разправят в Чили за някакъв хълм на име *Ел Брамадор* — Ревящият, — наречен така, защото от раздвижения под човешките стъпки пясък се разнася нещо като кълтящо боботене.

Но дали наистина си спомняше подобна историйка или несъзнателно я бе съчинил с единствената цел да заглуши ужаса? Сам не знаеше и до самозабрава бродеше сред дюните със зинала уста, за да чува по-добре, както гласеше едно моряшко предписание.

* * *

Бордов дневник.

— Три часът сутринта. Просветление в безсъницата. Крача из влажните ходници на пещерата. Ако бях дете, щях да припадна от ужас при вида на светлосенките и шеметните сводести перспективи, при звука на капката вода, отронена върху някоя каменна плоча. Самотата е силно вино. Тя е убийствена за детето, ала упоителна с горката си радост за човека, който съумее да смири разтупканото си заешко сърце, пристрасти ли се към нея. А нима не излиза така, че Сперанца е венецът на една съдба, предизвестила за себе си още от най-ранната ми възраст? Ние със самотата се срещнахме по време на моите дълги мечтателни разходки край бреговете на Уз, а и щом ревностно подирех уединението на бащината ми библиотека със запас от свеци, достатъчен за цяла нощ, или пък когато в Лондон отказвах да се възползувам от препоръчителните писма, които щяха да ми осигурят достъп до семейните приятели. И влязох аз в лоното на самотата, както друг съвсем естествено влиза в лоното на вярата, където го отвежда прекалено благочестивото му младенчество, през оная нощ, когато пътят на „Виржиния“ завърши върху подводните рифове на Сперанца. Самотата — тя ме очакваше, откак свят светува по тези брегове, със своята неразделна спътница — тишината...

Тук аз полака-лека станах малко нещо специалист по тишина, по изобилието от разни видове тишина бих рекъл. С цялото си, наострено като огромно ухо, същество преценявам аз спецификата на тишината, която ме поглъща. Има тишина въздушнолека и уханна като юнските ноци в Англия или пък гъста и тъмна със зеленикави оттенъци като тинята, а друг път твърда и ехтяща като абанос. Успявам да проникна в гробовната глъб на нощната тишина в пещерата с една необяснимо защо отблъскваща наслада, която ми вдъхва известно безпокойство. Дори денем с живота не ме свързват ни жена, ни деца, ни приятели, ни врагове, ни слуги, ни клиенти, които играят роля на котви, вкопани в пръстта. Защо е нужно и посред нощ да се гмуркам тъй далече и тъй дълбоко в мрака? Напълно е възможно някой ден да изчезна безследно, сякаш пометен и погълнат от небитието, което ще съм породил около себе си.

* * *

Хамбарите, чийто брой растеше от година на година, скоро поставиха сериозно въпроса за защитата от плъхове. Гризачите сякаш се множаха в точно съответствие с натрупването на зърното и Робинзон не можеше да не се диви от подобно приспособяване на животинския вид към богатствата на средата, противно на човешкия род, който, обратно, нараства с обедняването на наличните запаси. Но тъй като възнамеряваше да трупа безспир реколта след реколта дотогава, докато му стигнеха силите, налагаше се безжалостно да се справи с паразитите.

Едни бели гъби на червени точки навярно бяха отровни, защото доста кози бяха измрели с поглъщането на парченца от тях, смесени с пашата. Робинзон ги използва за приготвяването на отвара, в която накисна житни зърна. После поръси с отровните зърна привичните пътеки на плъховете. Угощението премина безнаказано. Тогава той измайстори капани, където животните пропадаха през замаскирана дупка. Но такива щяха да са нужни хиляди, пък и за нищо на света не можеше да понася втрещения поглед на малките умни и искрящи от ярост очички на тези зверчета, когато потапяше клетката в реката! Самотата го бе направила безкрайно чувствителен към всичко, което

наподобяваше открита проява на враждебност спрямо него, пък било то от страна и на най-нищожната животинка. Бронята от безразличие и взаимна незаинтересованост, с която хората се предпазват в отношенията помежду си, бе изчезнала, както мазол полека-лека се изглажда върху длан, която вече не върши нищо.

Един ден той стана свидетел на яростния двубой, в който се впуснаха два плъха. Слепи и глухи за всичко наоколо, двете вкопчени на кълбо зверчета се търкаляха в пръстта със злобен цвъртеж. В края на краищата те взаимно си прегризаха гърлата и загинаха в неразторжима прегръдка. Сравнявайки двата трупа, Робинзон забеляза, че те принадлежаха на две доста различни разновидности: единият — черен, топчест и проскубан, от всяка гледна точка приличаше на онези, които бе привикнал да гони по всички кораби, където се бе озовавал. Другият — сив, с по-дълго туловище и по-гъста козина, нещо като полска мишка, се срещаше в една част на равнината, където по всяка вероятност царствуваше. Нямахше съмнение, че вторият вид беше местна порода, докато първият, водейки потеклото си от останките на „Виржиния“, се бе разраснал и умножил благодарение на зърнените реколти. Двата вида явно разполагаха със свои собствени неприкосновени източници на блага и владения. Робинзон се увери в това, пушайки една вечер в равнината черен плъх, уловен в пещерата. Дълго време потръпващата трева сама бележеше дирята на една невидима и масова гонитба. След това хайката се скупчи в една точка и пясъкът в подножието на някаква дюна се разлетя. Когато Робинзон пристигна, от неговия бивш пленник бяха останали само кичури черна козина и разкъсани крайници. Тогава той пръсна два чувала зърно из равнината, след като предварително бе поръсил тънка ивичка от пещерата до там. Имаше опасност това внушително жертвоприношение да се окаже безполезно. Но не стана така. Още през нощта черните вкупом пристигнаха да си възвърнат онова, което навярно считаха за своя собственост. Битката се разгоря. Върху цели акри от равнината сякаш буря вдигаше безчет миниатюрни пясъчни гейзери. Двойките бойци се търкаляха като живи гюллета — многогласно цвъртене се надигаше от пръстта, сякаш в преизподнята имаше междучасие. На мъртвешки бледата лунна светлина равнината като че ли вреше, възнасяйки към небесата детски вопли.

Изходът от битката можеше да се предугади. Животно, което се сражава на територията на своя противник, неизменно търпи поражение. Този ден всички черни плъхове погинаха.

* * *

Бордов дневник.

— Тази нощ дясната ми ръка, отметната извън постелята, изтръпва, „вкочанясва“. Прихващам я с палеца и показалеца на лявата си ръка и повдигам този странен предмет, тази огромна и тежка купчина плът, този смазващ и тлъст чужд израстък, прикрепен по погрешка за моето тяло. Мечтая така да си поиграя с целия си труп, да се упойвам от мъртвешкото му бreme, да ме погълне без остатък парадоксът: нещо, което съм аз. Ала наистина ли съм аз? Усещам да оживява в мене споменът за отколешното вълнение, което събуждаше в детството ми един стъклопис в нашата църква, изобразяващ мъченичеството на свети Денис: обезглавено върху стъпалата на някакъв храм, тялото се свежда и поема своята собствена глава в огромните си длани, прибира я... Всъщност онова, което предизвикваше възхищение у мене, съвсем не бе свидетелството за чудодейната жизнеспособност. В моето детинско благоговение въпросното чудо ми се струваше най-незначителната дреболия, пък и бях виждал патици да отлитат без глави. Не, същинското чудо се състоеше в това, че останал без глава, свети Денис тръгва да я дири в потока, където се е търкулнала, и я поема с такова внимание, нежност и грижовно безпокойство... Ах, да бяха обезглавили мене примерно, едва ли щях да се завтека подир тази глава, чиито рижки коси и лунички тегнеха като проклятие отгоре ми! Как страстно ги ненавиждах аз — и тази пламенееща грива, и дългите хилави ръце, и щъркеловите кокили, и това бяло като оскубана гъска тяло, засенено тук-таме от облачета розовеещ пух! Тази силна неприязън изгради една представа за самия мене, която разкри истинските си измерения едва на Сперанца. От известно време действително аз се подготвям за извършването на онази операция, която се състои в постепенното отделяне една след друга на всичките ми обвивки — подчертавам, на всичките — както се

смъкват една след друга люспиците на лука. Направя ли това, създавам една отдалечена от мене личност по фамилия Крузо, на име Робинзон, висок шест фута и т.н. Аз го гледам как живее и се движи из острова, без да вкусвам плодовете от неговите сполуки, ни да унивам от неговите несполуки. Кой съм този аз? Въпросът съвсем не е тъй безпредметен. Не е дори неразрешим. Защото ако не е той, значи е Сперанца. Отсега нататък съществува едно крилато аз, което ще каца ту върху човека, ту върху острова и което последователно ме превръща и в едното, и в другото.

Нали това, което написах току-що, наричат „философия“? Какво ли странно преображение се извършва с мене, щом аз, най-трезвият, най-неизкушеният в теоретизацията измежду людете, стигнах дотам не само да си поставям подобни въпроси, но и да ги разрешавам — привидно поне! Ще се върна отново на това.

* * *

Тази неприязън към собствения му лик, съчетана с едно противно на всякакво самодоволство възпитание, дълго време го бяха възпирали да се доближи до огледалото, наследено от „Виржиния“, което беше окачил навън, върху най-глухата стена на Резиденцията. Зорката бдителност, с която занапред обграждаше собственото си развитие, една сутрин го изправи пред него и той дори изнесе любимото си кресло, за да съзерцава на воля единственото човешко лице, което му бе писано да среща.

Никаква забележима промяна не бе настъпила с чертите му и все пак той едва се позна. Една-едничка дума изплува в съзнанието му: *обезобразен*. „Аз съм обезобразен“, произнесе той гласно, а в същото време сърцето му се свиваше от отчаяние. Напразно диреше той в отблъскващата уста, в празнотата на погледа или в набразденото чело — все недостатъци, които му бяха познати открай време — обяснение за странната непривлекателност на маската отсреща, втренчена в него иззад петната влага по огледалната повърхност. Онова там беше по-всеобхватно и наред с това по-дълбоко: някаква застиналост, нещо мъртвешко, каквото навремето си бе забелязал върху лицето на един затворник, освободен след дълги години тъмница. Ще речеш, че

небивало суров мраз е попарил познатия лик, заличавайки богатството на отсенките, сковавайки мимолетните трепети, свеждайки изражението до пълна безизразност. Ах, дума да не става, че тези буйни вълма, които го обграждаха от ухо до ухо, имаха нещо общо с въздушната и свилена мекота на брадата на Назарееца! По-скоро със Стария завет и с неговата първобитна справедливост се родееха те, както всъщност и този твърде пряк поглед, чиято мойсеевска безпощадност всяваше страх.

Като някакъв нов Нарцис, сломен от печал, смазан от неприязън към собствения си лик, надълго и широко беседва той насаме със себе си. Разбра, че нашето лице е онази част от плътта ни, която вае и извайва, стопля и оживява безспир присъствието на ближните наши. Лицето на човек, който току-що се е разделил с някого след бурен разговор, известно време носи отпечатъка на някакво струящо оживление, което гасне постепенно и чийто пламък е готов да лумне с появата на всеки нов събеседник. „Погаснал лик. Такова угасване, което безспорно никога досега не е познавал човешкият род.“ Робинзон бе произнесъл тези слова гласно. При това, докато се отронваха като камъни тежки думите, неговото лице не бе променило изражението си повече от клепало в мъгла или ловджийски рог. Той направи усилие да мисли за нещо весело и опита да се усмихне. Невъзможно. Сякаш действително лицето му бе окаменяло и щяха да са необходими безброй весели срещи със себеподобните, за да се извърши оживяването. Единствено приятелска усмивка щеше да му възвърне усмивката...

Той се изтръгна от ноктите на пагубното чародейство на огледалото и се озърна наоколо. Какво не му достигаше на този остров? Можеше да утоли жаждата и да засити глада си, да се погрижи за своята безопасност и дори за удобствата си, а Библията бе на разположение, за да задоволи духовните му потребности. Ала кой, кой с една усмивка само щеше да разтопи някога ледовете, които сковаваха лицето му? Тогава погледът му падна връз Тен, приклепнал на земята от дясната му страна и вирнал муцуна към него. Дали не му се привиждаше на Робинзон? Тен се усмихваше на господаря си. Само от едната страна на мордата неговата черна, ситно поръбена устна се повдигаше и разкриваше два реда зъби. Същевременно той смешно накланяше глава встрани и като че ли подигравателно присвиваше

лешниковите си очи. Робинзон пое в дланите си едрата космата глава и погледът му се премрежи от вълнение. Позабравен руменец изби по бузите му и едва доловим трепет заигра в ъгълчетата на устните. Също както по крайбрежието на Уз, когато първото мартенско дихание пробуждаше предчувствия за предстоящото пукване на пролетта... Тен не променяше изражението си, а Робинзон го изпитваше с поглед, за да си възвърне най-благодатната човешка способност. Занапред това се превърна в нещо като игра помежду им. Внезапно Робинзон прекратяваше работата, лова, разходката по крайбрежната ивица или в гората, или пък запалваше борина посред нощ и лицето му, което бе вече само наполовина мъртво, се втрещаваше в Тен по особен начин. И кучето му се усмихваше с наклонена глава, а кучешката му усмивка от ден на ден все по-ясно се отразяваше върху човешкия лик на господаря му.

* * *

Зората вече руменееше, ала всеобщото пение на птици и насекоми още не бе прозвучало. Ни лъх не полюшваше палмите, които обточваха с гирляндите си широко разтворената врата на Резиденцията. Робинзон отвори очи много по-късно от обикновено. Той веднага си даде сметка за това, но съвестта му явно още спеше, защото и през ум не му мина да се упрекне. Във въображението му се завъртяха картините от предстоящия ден, който го очакваше пред прага. Щеше да започне с обичайния тоалет, после — четене на Библията пред аналоя, сетне — отдаване чест на знамето и „отваряне“ на крепостта. Щеше да прехвърли мостчето над рова и да освободи изходите, преградени със скални отломъци. Утрото щеше да бъде посветено на добитъка. Козите, белязани с Б 13, Г 2, З 17 и Л 24, трябваше да се закарат на разплод. Робинзон не без погнуса си представяше безсрамното нетърпение, с което тези дяволици щяха да препускат на тънките си крака, спъвани от виметата си, към кошарата на мъжкарите. Що се отнася до останалото, щеше да ги остави да блудствуват на воля цяла сутрин. Предстоеше също да навести изкуствения зайчарник, който възнамеряваше да създаде. Той представляваше пясъчна котловинка, осеяна с изтравниче и жълтуга,

която бе обградил с невисок каменен зид и където отглеждаше див хрян, люцерна и леха овес, за да привлече там едно котило особен вид златисти на цвят зайци с къси уши, от които бе успявал да убие само отделни единици от началото на престоя си на Сперанца до ден-днешен. Трябваше освен това преди закуска да повдигне нивото на трите сладководни рибарника, застрашени сериозно от сухия период. После щеше да хапне набързо и да надене парадната си генералска униформа, защото го очакваше претоварен с церемонии следобед: да изготви списък на морските костенурки, да възглави законодателната комисия по Устава и Законодателния кодекс, най-сетне — да освети и открие мост от лиани, надвиснал главоломно над една урва с дълбочина сто фута в самото сърце на тропическия лес.

Робинзон с укор се питаше дали освен това щеше да намери време да довърши беседката от дървесна папрат, която бе започнал да строи в крайнините на гората покрай брега на залива и която щеше да бъде едно превъзходно прикрытие в засада за наблюдаване на водната шир, а и място за уединение, потънало в зелена сянка, даряваща блажена прохлада през най-горещите часове на деня — когато внезапно осъзна причината за късното си пробуждане: предната вечер бе забравил да напълни водния часовник и той бе спрял. Всъщност вниманието му бе насочено към необичайната тишина, която цареше в стаята, от звъна на последната капка, отронена в медното корито. Завъртайки глава, той установи, че следващата капка се подаваше едва-едва под търбуха на празната стъкленица, източваше се, придобиваше крушовидно очертание, двоумеше се, а сетне, разколебана сякаш, приемаше отново сферичния си облик, дори се връщаше към извора си, отказвайки решително да капне, в опит да върне назад даже хода на времето.

Робинзон се протегна сладко-сладко в постелята си. За пръв път от месеци насам натрапчивото тактуване на капките, падащи една след друга в коритото, бе престанало да ръководи и най-незначителните му движения с неумолимостта на метроном. Времето бе спряло. Робинзон беше свободен. Той приседна на крайчеца на постелята си. Тен се приближи и гальовно подпря муцуна върху коляното му. И тъй, пълновластието на Робинзон над острова, рожба на неговата съвършена самота, се простираше и върху времето! Той опиянен си

даваше сметка, че занаяд само от него зависеше да запуши водния часовник и по този начин да спре летежа на часовете...

Надигна се и застана в очертанията на вратата. Заслепен от жизнерадостен блясък, той залитна и бе принуден да подпре рамо о дървената рамка. По-късно, размишлявайки върху това особено опиянение, което го бе завладяло, и търсейки подходящо име за него, той го нарече *миг на невинност*. Отначало си мислеше, че спирането на водния часовник само бе поразхлабило примката на неговото разписание и отменило неотменните задължения. Прочее, той осъзнаваше, че настъпилият покой е не толкова негово дело, колкото заслуга на целия остров. Сякаш внезапно преставайки да се обвързват взаимно в името на своето предназначение — и похабение, — нещата до едно бяха възвърнали същността си, природата им процъфтяваше на воля, те съществуваха сами за себе си, непринудено, без друго оправдание, освен собственото им съвършенство. Неизчерпаема благодат струеше от небето, сякаш господ в неочакван порив на умиление бе решил да благослови всичките си творения. Някакво блаженство витаеше из въздуха и в едно кратко мигновение на неудържимо ликуване Робинзон сякаш предугади съществуването на *друг остров* под обвивката на този, където се мъчеше самотен той отдавна — по-ведър, по-приветлив, по-ласкав, обикновено скрит зад жалкото нищожество на заниманията му.

Прелестно откритие: значи бе възможно да избяга от неумолимия порядък в разпределението на времето и от церемониите, без при това да търси убежище в тинята! Възможна бе промяна, без да има провал. Той бе в състояние да наруши тъй грижливо установяваното равновесие и да се извиси, вместо да пропадне отново. Не можеше да има спор — бе изкачил поредното стъпало по пътя към преображението, което ваеше самата му същност. Но това бе мимолетно просветление. В кратък унес, предчувствие за близък полет бе осенило ларвата. Опияняващо, ала преходно видение!

Оттогава насетне той често прибъгваше до спирането на водния часовник, за да се подложи на изпитания, които може би някой ден щяха да освободят новия Робинзон от пашкула, където още спеше какавидата. Но неговият час засега не бе ударил. *Другият остров* не се показва повече от розовата утринна мъглица, както през това паметно зазоряване. Търпеливо надяна той старата си кожа и подхвана играта,

откъдето я беше прекратил, забравяйки в безкрайната върволица от дребни грижи и церемонии, че може да желае друго.

* * *

Бордов дневник.

— Съвсем не съм вест в областта на философията, ала продължителните, принудителни размишления и най-вече известното разстройване на някои от мисловните ми механизми вследствие пълното лишаване от човешко съжителство ме довеждат до няколко заключения относно древния проблем за познанието. С една дума, струва ми се, че присъствието на другите, наред с тяхната незабележима намеса във всички теории, е сериозна причина за объркване и неяснота в съотношението между опознаващо и опознато. Не че на другите не е отредено да играят важна роля във въпросното съотношение, но би трябвало всичко да става с времето си и единствено наяве, а не по някакъв неуместен начин и сякаш крадешком.

В тъмна стая запалена свещ, разнасяна насам-натат, осветява едни предмети, а други си остават погълнати от мрак. Те изплуват, огрени за миг, от мрачините, после отново се стапят в нощната чернилка. Всъщност нищо не се променя от това, дали са осветени или не — ни същността им, ни съществуването. Каквито са били, преди да ги озари снопчето светлина, такива ще си останат и по време, и след тези зари.

Така си представяме ние почти винаги познанието, като свещта възплъщава опознаващия субект, а осветените предмети олицетворяват всичко опознато. Ала ето на какво ме научи моята самота: тази схема включва единствено опознаването на нещата от страна на другите, сиреч незначителен и частен дял от проблема за познанието. Един непознат, влязъл в дома ми, който съзира разни предмети, наблюдава ги, после им обръща гръб, привлечен от друго: ето какво точно се съдържа в баснята за разнасяната из тъмна стая горяща свещ. Необходимо е главният проблем за познанието да се разглежда на едно по-примитивно и ниско равнище, тъй като, щом се говори за непознат, който се примъква в моя дом и се рови из него, то

аз навярно съм там, без да свалям поглед от стаята си, наблюдавайки действията на натрапника.

Така възникват два проблема за познанието или по-точно два вида познание, за които е много важно да се разграничат ясно веднъж завинаги и които вероятно аз щях да продължа да обърквам, ако не ми бе отредена тази необичайна съдба, даряваща свършено нов поглед за нещата: познанието чрез другите и моето собствено познание. Смесвайки двата вида под предлог, че другите, това е моето друго аз, доникъде не можем стигна. А тъкмо така се постъпва, когато човек си представя опознаващия субект като някаква си личност, която влиза в една стая и гледа, опипва, осезава, накратко — опознава намиращите се там предмети. Защото тази личност са другите, ала тези предмети съм самият аз — наблюдателят на цялата картина, — който ги познава. Следователно, за да се постави правилно въпросът, трябва да се разглежда не положението на другия, който се промъква в стаята, а моето собствено, докато наблюдавам и разказвам. Това и ще опитам да направя.

Едно първоначално заключение се налага на вниманието, щом някой упорствува да представи „аза“ отделно и независимо от другите, а именно: той съществува само периодически и в крайна сметка — доста рядко. Неговото присъствие отговаря на един вторичен и донякъде интроспективен начин на познание. Всъщност какво се извършва на преден план? Ето на, всички предмети са налице, искрящи на слънце или сгушени в сянка, ръбести или гладки, тежки или леки, познати, вкусени, претеглени и дори — печени, шлифовани, сгънати и т.н., без аз — този, който познава, вкуса, претегля, пече и т.н. — изобщо да съществувам, ако мисловното действие със своето извършване не ме извади на показ, а това в действителност рядко се случва. При първичното познание осъзнаването на някой предмет от моя страна се покрива със самия предмет, предметът е опознат, осезан и т.н., без някой да опознава, осезава и т.н. Неуместно е тук да се говори за свещ, хвърляща сноп светлина върху предметите. По-подходящо е тази представа да се замени с друга: с образа на фосфоресциращи от само себе си предмети, без каквато и да било външна светлина.

В тази наивност, първичност и донейде лекомислие, олицетворяващи нашия обичаен начин на съществуване, се крие някакво самодоволно разграничение на опознатото, някаква девственост на нещата, всяко от които съдържа в себе си, като неразделна част от собствената си същност, цвят, мирис, вкус и форма. Тогава Робинзон е Сперанца. Той осъзнава себе си чрез листовината на миртовите дървета, където слънцето пуца сноп стрели, съзира своя лик в пяната на вълната, която близва златистия пясък.

И изведнъж нещо прещраква. Субектът се освобождава от обекта, отнемайки част от неговия цвят и тегло. Нещо се е пропукало в света и цяла стена от вещественния градеж се срутва, превръщайки се в собственото ми аз. Всеки предмет е развенчан в полза на съответен субект. Светлината се превръща в око и престава да съществува като такава: тя вече е само дразнене на ретината. Мирисът се превръща в ноздра, а сам по себе си светът се оказва без мирис. Песента на вятъра в манглиевите дървеса е потъпкана: била единствено вибрация на тъпанчето. В края на краищата целият свят бива изсмукан от моята душа, която по същество е душата на Сперанца, изтръгната от острова, линеещ под моя скептичен поглед.

Някаква конвулсия е отбелязана. Някакъв предмет с един замах е бил развенчан в субект. Безспорно го е заслужавал, защото целият този механизъм си има смисъл. Възел от противоречия, огнище на неразбирателство — той е бил заличен от снагата на острова, изхвърлен, отблъснат с погнуса. Прещракването съответствува на едно усъвършенствуване на света. Светът се стреми към собствено съвършенство и по пътя към него отхвърля излишното — субекта.

Веднъж испански галеон пореше вълните към Сперанца. Какво по-правдоподобно от това? Но последните галеони изчезнаха от лицето на океаните преди повече от столетие. Но на борда имаше празненство. Но корабът, вместо да хвърли котва и да спусне лодка, заобиколи крайбрежието, сякаш се намирал на огромно разстояние от него. Но една девойка в старомодни дрехи ме гледаше от кърмовата надстройка и това момиче бе сестра ми, умряла преди десет години... Такова безумие бе обречено. Получи се прещракване и претенциите за съществуване от страна на галеона бяха

отхвърлени. Той се превърна във видение на Робинзон. Погълнат бе от въпросния субект: един подивял Робинзон, жертва на мозъчно възпаление.

Веднъж бродех из гората. На стотина крачки някакъв сух пън се издигаше посред пътеката. Странен, космат пън, ще си речеш, който смътно напомня силует на животно. А след това пънът се размърда. Но що за глупости, един пън не може да мърда! А след това пънът се преобрази в козел. Но как един пън може да се преобрази в козел? Трябваше нещо да прещрака. И прещрака. Този пън изчезна напълно, и то със задна дата. През всичкото време си е съществувал козел. Ами онзи пън? Той бе станал зрителна измама, недостатък в зрението на Робинзон.

Субектът е развенчана обективност. Окото ми е труп на светлината, на баграта. Ноздрите ми са едничкото, което остава от мириса, щом излезе наяве неговото несъществуване. Ръката ми отхвърля докоснатото. Оттам насетне проблемът за познанието се поражда от един анахронизъм. Той съдържа в себе си едновременно и субекта, и обекта, чиито тайнствени взаимовръзки би желал да осветли. Впрочем субектът и обектът не могат да съжителствуват, защото са едно и също нещо, отначало представляващо частица от действителността, а после захвърлено на бунището. Робинзон е изпразнение от самата Сперанца.

Тази щекотлива формулировка ме преизпълва с мрачно доволство. Защото тя ми сочи тясната и стръмна пътека на спасението, каквото и да е то — спасението на един плодороден и благоустроен остров, свършено облагородяван и ръководен, почерпил сили от равновесието на всички свои съставки, запътен неотклонно напред, без мене, защото сме тъй близо един до друг, че дори само поглед да бъда, пак моят дял ще бъде огромен и ще трябва да се смая до онова вътрешно светлоизлъчване, за да се опознае всяко нещо без някой познавател, осъзнател — неосъзнато... О, крехко и ведро равновесие — тъй уязвимо и безценно!

* * *

Ала той нямаше търпение да обърне гръб на тези видения и въздушни кули и да усети под нозете си твърдата земя на Сперанца. Един ден му се стори, че е открил достъп право към сърцевината на острова.

[1] От крайбрежието, прибрежни (неп.) — Б.пр. ↑

ГЛАВА ПЕТА

Пещерата, разположена в самото сърце на острова под шатъра на исполинския кедър, зинала като огромен отдушник в подножието на хаотичното канаристо стълпотворение, в очите на Робинзон неизменно се бе ползувала с преимуществено значение. Ала дълго време за него тя бе само ковчеже, където той скъпернически трупаше онова, което ценеше най-много на света: зърнените реколти, консервите плодове и месо, по-навътре — раклите с дрехи, инструментите, оръжията, златото и на последно място, в най-отдалеченото кътче — буретата с барут, достатъчни да бъде вдигнат във въздуха целият остров, макар че отдавна бе престанал да си служи с огнестрелно оръжие при лова, Робинзон милееше с неотслабваща сила за тази дремеща мълния, която, речеше ли, можеше да накара да се развихри и чието съществуване утвърждаваше неговата върховна власт. Той въздигаше на този взривоопасен трон своето юпитеровско всевластие над острова и неговите обитатели.

Но от няколко седмици насам пещерата придобиваше ново значение за него. В другия му живот — онзи, който започваше със спиране на водния часовник след захвърлянето на губернаторско-генералско-управителските атрибути — Сперанца вече не бе подопечна територия, а живо създание с неоспоримо женска същност, към която го тласкаха както философските му размисли, така и новите щения на сърцето и плътта му. Оттогава насетне той плахо се питаше дали пещерата олицетворява устата, окото или някоя друга естествена паст върху това огромно тяло и дали, довеждайки докрай нейното изследване, няма да бъде отведен до някоя скрита гънка, даваща отговор на част от поставените въпроси.

Отвъд барутния погреб тунелът продължаваше стръмно надолу в някакво подобие на гърло, където никога не бе навлизал преди така наречения по-късно от него земен период. Наистина начинанието бе свързано с една непреодолима трудност — осветлението.

Да се промъква в тези гълбини със запалена борина в ръка — а той не разполагаше с нищо друго, — означаваше да поеме страхотен риск, намирайки се досами бъчвите с барута, без изобщо да бъде сигурен дали нещичко от съдържанието не се е разсипало по земята. Освен това щеше да отрови със задушлив дим разреждения и застоял пещерен въздух. След като се отказа и от намерението си да пробие шахта за проветрение и осветление в дъното на пещерата, оставаше му да стори само едно: *да приеме мрака*, сиреч покорно да преклони глава пред суровите изисквания на средата, която бе тръгнал да покорява — това, което в никакъв случай не би му хрумнало преди няколко седмици. Осъзнал собственото си преображение, той вече бе готов да прегърне най-неумолимите идеи и да плати жестока дан, за да се извиси до онова, което може би представляваше ново призвание.

Отначало той се опита съвсем повърхностно да *привикне* към мрака, за да може да се придвижи пипнешком към пещерните гълбини. Но разбра, че подобно намерение бе обречено на провал и се налагаше по-съществена подготовка. Трябваше да надхвърли алтернативата светлина — мрак, в чийто кръг човек обикновено се върти, и да се домогне до света на слепите — пълен, съвършен, не толкова уютен като царството на зрящите, разбира се, ала съвсем нелишен от капчица светлина и потънал в зловещ мрак, както си го представят окатите. Окото, раждащо светлина, измисля и мрака, но онзи, който няма очи, не познава ни едното, ни другото и не страда от липсата на първото. За да изпадне в подобно състояние, трябваше само да престои неподвижно много дълго време в тъмното и Робинзон постъпи точно така — запасен с царевични питки и заобиколен от оканици с козе мляко.

Най-съвършен покой цареше наоколо му. Звук не достигаше до дъното на пещерата. И все пак той вече бе убеден, че имаше всички изгледи опитът да се увенчае с успех, защото и за миг не се чувствуваше разлъчен от Сперанца. Обратно, живееше с нейния пълнокръвен живот. Сгушен до скалата, с широко разтворени в тъмнината очи съзираше той белогривия плисък на вълните по цялото крайбрежие на острова, благосклонното полюшване на някаква палма под милувката на вятъра, червената мълния на едно колибри в зеленото небе. От всички естествени пристани до него достигаше влажната свежест на плажната ивица, лъснала след скорошния отлив. Рак

пустинник се възползуваше от случката, за да подиша чист въздух на прага на черупката си. Черноглава чайка внезапно забавяше полета си, за да се стрелне върху един шетодон, стаен сред червените водорасли, които прибоят преобличаше вкупом с кафявото опако на одеждите им. Самотата на Робинзон бе сразена някак странно — не *флангово*, със страничен обход и бегли съприкосновения, както когато се озовеш заобиколен от тълпа или редом с приятел, а *фронтално* — в самия зародиш сякаш. Навярно той се намираше в непосредствена близост със сърцето на Сперанца, фокусираше в себе си всички звездообразно източващи се от него нервни окончания на това огромно тяло и привличащо всички сигнали, идващи от повърхността. Тъй в някои църковни храмове често съществува една точка, където вследствие трептенето на звуковите вълни и тяхната интерференция се долавят най-незначителните шумове, прииждащи било от абсидата, било от хорастрата, било от амвона или от кораба.

Слънцето бавно клонеше на занизик. Върху лика на каменното стълпотворение, увенчаващо острова, пещерата зееше с черната си паст, която се разтваряше широко като огромно удивено око, втречено в безкрая. Не след дълго, следвайки своя ход, слънцето щеше да застане точно на оста, пронизваща тунела. Дали дъното на пещерата щеше да бъде осветено? За колко ли време? Робинзон нямаше да чака много, докато узнае, и съвършено безпричинно придаваше огромно значение на тази среща.

Събитието бе тъй мимолетно, че той се запита дали не е станал жертва на зрителна измама. Може би просто бе зърнал светки зад клепачите си или пък наистина това бе мълния, безследно процепила тъмнината? Очакваше вдигането на някаква завеса и ликуваща заря. Случилото се напомняше само боцване с карфица от светлина в гъстата чернилка, която го поглъщаше. Навярно тунелът бе по-дълъг или не тъй прав, както бе смятал. Но какво значение имаше? Двата погледа — на светлината и на мрака — се бяха кръстосали. Слънчева стрела бе пронизала земната душа на Сперанца.

На следния ден блесна същата светкавица, после отново измина половин денонощие. Мракът неотстъпно *владееше*, макар че напълно бе охлабил примката на оня лек световъртеж, който кара пътника, лишен от зрителна опора, да залита. В търбуха на Сперанца той се чувствуваше като риба във вода, ала така и не успяваше да се домогне

до оня отвъден свят на светлината и мрака, в който предугаждаше възплъщение на преддверието към съвършеното отвъдно селение. А може би трябваше да се подложи на очистителен глад? Бездруго му оставаше само мъничко мляко. Той прекара още едно денонощие в самовгълбяване. После се надигна и без капчица колебание или страх, но затова пък обладан от съзнанието за тържествената празничност на своето начинание, той се отправи към дъното на онова гърло. Не се наложи дълго да се лута, за да открие каквото му трябваше: отвор на вертикален и доста тесен комин. Тутакси направи няколко безуспешни опита да се промъкне там. Стените бяха гладки като човешка плът, ала отворът бе толкова тесен, че оставаше приклещен в него наполовина. Разсъблече се напълно, след това намаза тялото си с млякото, което му оставаше. Сетне се гмурна с главата надолу в гърлото и този път се плъзна бавно, но равномерно и неотстъпно като залък в хранопровод. След едно доста леко спущане, траяло мигове или цели столетия, той се приземи на ръце в някакво подобие на тясна крипта, където можеше да застане прав само при условие, че главата му стърчи в отвора на гърлото, откъдето бе пристигнал. Той се впусна пипнешком в грижливо изследване на кухнята, където се бе озовал. Подът беше твърд, гладък, необичайно топъл, но стените бяха осеяни с чудновати издатини. Срещаха се каменни бозки, варовикови брадавици, мраморни гъби и вкаменени сюнгерии. По-нататък скалната повърхност се покриваше с килим от къдрави влакънца, които ставаха все по-яки и гъсти с приближаването до някакво огромно каменно цвете, нещо като гипсова отливка, досущ прилична с безкрайната си сложност на пясъчните рози, които се срещат в някои пустини. Тя излъчваше влажно и металическо ухание, с някаква освежаваща киселина, с привкус на сладникава горчилка, напомняща смокинов сок. Ала онова, което привлече Робинзон по-силно от всичко останало, бе една килийка с дълбочина около пет фута, която той откри в най-отдалеченото кътче на криптата. Вътрешността ѝ бе превъзходно гладка, но странно набраздена, като калъп, предназначен за отливка на неописуемо сложна форма. Робинзон предчувствуваше, че тази форма бе собственото му тяло, и след многобройни опити в края на краищата наистина откри онова положение — свит на кълбо, с брада, забита между коленете, с кръстосани прасци, с длани, положени върху нозете,

— при което тъй точно се вместише в килийката, че той забрави размерите на тялото си, щом се настани в нея.

Витаеше в някакво благодатно безвремие. Сперанца бе зреещ на слънцето плод, чиято гола и бяла ядка, скрита под хиляди пластове кора, черупки и всякакви обвивки, се наричаше Робинзон. Какъв неописуем покой се бе вселил в него, свит така в най-потайното кътче на скалната сърцевина на този непознат остров! Нима някога бе имало корабокрушение край бреговете му, някакъв оцелял корабокрушенец, един управител, който скри земята под хлебното зърно и умножи стадата из пасищата? Или пък тези преживелици бяха чисто и просто несбъднат сън на нищожното мекотело, сгушено открай време в огромната каменна урна? Какво представляваше той, ако не самата душа на Сперанца? Той си припомни за онези разглобяеми кукли, поместени една в друга: всички те са кухи и се развъртат със скърцане, освен последната, най-малката, едничката плътна и тежка, която е ядката и смисълът за съществуването на останалите.

Може би за миг бе позадрямал. И той не знаеше. И без това разликата между будуване и сън почти се бе заличила в *несъществуването*, където се бе оказал. Всеки път, щом насилеше паметта си, опитвайки се да пресметне времето, изтекло от слизането му в пещерата, в съзнанието му неизменно се изпречваше с досадна натрапчивост образът на *спрянния* воден часовник. Той отбеляза, че светлинната мълния, сочеща пресечната точка на слънчевата траектория с оста на пещерата, блесна още веднъж и малко след това се извърши една промяна, която го изненада, макар че отдавна бе подготвен за нещо подобно: *изведнъж мракът се превърна в своята противоположност*. Чернилката, която го поглъщаше, се обърна в белота. От този миг нататък той плуваше в бяла непрогледност, като парче каймак в чаша мляко. Та нали му се бе наложило да натрие с мляко огромното си бяло тяло, за да успее да се спусне в тези глъбини?

На такава дълбочина женската природа на Сперанца въплъщаваше всички признаци на майчинството. И тъй като заличаването на границите в пространството и времето даваше възможност на Робинзон да се потопи както никога досега в сънното царство на своето детство, той бе споходен от духа на собствената си майка. Струваше му се, че е в скута на майка си — жена силна, с изключителна воля, ала доста необщителна и чужда на сантиментални

излияния. Той не помнеше веднъж да е целунала петимата му братя и сестри и него самия. И въпреки всичко тази жена нямаше нищо общо с някое безчувствено чудовище — тъкмо обратно. По отношение на онова, което не засягаше децата ѝ, това бе дори твърде обикновена жена. Беше я виждал да плаче от радост, намирайки отново някаква семейна скъпоценност, която се считаше за пропаднала цели пет години. Беше я виждал да губи ума и дума в деня, когато баща им бе повален от сърдечен удар. Ала щом станеше въпрос за децата ѝ, осеняваше я *вдъхновение*, в най-възвишения смисъл на думата. Принадлежаша всецяло, както и бащата, към сектата на квакерите, тя не почиташе ни светите писания, ни католишката църква. За най-голямо възмущение на съседите си тя считаше, че Библията е книга, вдъхновена от бога безспорно, ала написана от човешка ръка и безпощадно накърнена от превратностите на историята и гаврите на времето. Колко по-непорочен и жизнерадостен в сравнение с тези мъгляви, изплували от мрака на столетията брътвежи бе изворът на мъдростта, който усещаше тя да блика дълбоко в нея самата! Там бог беседваше непринудено със своето създание. Там Светият дух ръсеше над главата му небесен светлик. Прочее майчинското ѝ призвание за нея се покриваше с тази крепка вяра. Нейното поведение спрямо рожбите ѝ криеше особена *надеждност*, която ги даряваше с много повече топлота от всевъзможни шумни и невъздържани прояви на чувства. Веднъж не ги бе целунала, ала в погледа ѝ четяха те, че знаеше всичко, че преживяваше техните радости и мъки по-силно и по-болезнено и от тях самите и че скромно им предоставяше неизчерпаемото съкровище от благодет, прозорливост и храброст, с което разполагаше. Отидеха ли на гости у съседките, нейните деца се стъписваха пред безразборното редуване на ярост и умиление, на плесници и милувки, които тези кресливи и уморени жени раздаваха наляво и надясно на потомците си. Винаги уравновесена, майка им безпогрешно намираще оная дума или жест, които бяха най-подходящи да усмирят или зарадват чедата ѝ.

Един ден, когато бащата отсъствуваше от къщи, избухна пожар в дюкяна на приземния етаж. Тя и децата се намираха точно над него. Огънят обхвана със страхотна бързина този стародавен дървен дом. Робинзон бе само няколкоседмично бебе, най-голямата му сестра да е била деветгодишна. Прибирайки се тичешком, дребният търговец на

сукно бе паднал на колене на улицата пред кладата и се молеше богу дано семейството му да е излязъл на разходка, когато съзря своята съпруга да изплува спокойно сред вихъра от пламък и дим: като същинско дърво, сведено от обилен плод, носеше тя своите шест здрави и читави рожби по раменете си, на ръце, на гръб, увиснали на престилката й... И тъкмо такава оживяваше в спомените на Робинзон неговата майка — обелиск от истина и доброта, обетована и сигурна земя, закрила за страховете и утешение за тъгата му. Сгушен в килийката, той преоткриваше нещо от оная надеждна и сдържана нежност, от оная безукорна грижовност, лишена от досадни излияния. Съзираше майчините длани, широките длани, които не удряха и не галеха никога — силни, здрави, тъй съразмерни до изящество, та приличаха на два ангела — двама побратими, ръководени като едно цяло от повелите на духа. Те месеха меко бяло тесто, защото бе навечерието на Богоявление. На следния ден децата разчупваха и поделяха помежду си житена питка, където бе скрито едно бобче някъде под препечената кора. Това меко тесто, стиснато във всемогъщата каменна шепа, бе сам той. Той бе и онова бобче, замесено в огромната и неуязвима плът на Сперанца.

Мълнията пак се стрелна чак до неведомата глъб, където витаеше той, все по-изпосталяващ от гладуването. Всъщност сред оная млечнобяла нощ нейният ефект се стори *обратен* на Робинзон: за част от секундата околната белота почерня, сетне веднага си възвърна снежнобялата чистота. Сякаш мастиленочерна вълна бе плиснала в пещерната част и начаса се бе отдръпнала безследно.

У Робинзон трепна предчувствие, че ако искаше някога отново да зърне бял свят, трябваше незабавно да разпръсне магията. Животът и смъртта стояха редом тъй близко един до друг по тези призрачни места, че навярно миг невнимание или мимолетно отслабване на стремежа към оцеляване бяха достатъчни, за да се подхлъзнеш в пропастта и да се случи непоправимото. Той се измъкна от килийката. В действителност не се чувствуваше ни вдървен, ни отпаднал, а по-скоро олекнал и някак безплътен. Пропълзя безпрепятствено нагоре през комина, изплувайки като тапа оттам. Щом се озова в дъното на пещерата, той пипнешком откри дрехите си, които сви на топка под мишница, без да губи време за обличане. Млечнобялата мъгла го обгръщаше неизменно и това не преставаше да го безпокои. Нима бе

ослепял през дългия си подземен престой? Залитайки, той крачеше към изхода, когато огнен меч сякаш внезапно порази лицето му. Усети нетърпимо остра болка в очите. Закри лице с ръцете си.

Скалите бяха обвити в мараня под обедното слънце. По това време и гущерите дирят сянка. Робинзон пристъпяше превит одве, зъзнейки от студ, като притискаше едно в друго влажните си от пресеченото мляко бедра. Чувството, че е отвъргнат от бога всред заобикалящите го къпинови храсти и кремъчни зъбери, го смазваше под бремето на ужас и срам. Гол и бял. Настръхналата му кожа ставаше грапава и той досуц приличаше на уплашен таралеж, чиито бодли сякаш са опадали. Жалкият символ на мъжествеността му като че ли се бе стопил. През пръстите на ръцете му се долавяха болезнени стенания, сърцераздирателни като миши цвъртеж.

Той се добра криво-ляво до Резиденцията, воден от Тен, който подскачаше игриво край него, безгранично, щастлив, че го вижда отново, ала озадачен от преобразението му. Неговата първа грижа в мекия домашен полуздрач бе да пусне в ход водния часовник.

* * *

Бордов дневник.

— Слизането и пребиваването в лоното на Сперанца: ето какво все още не е по силите ми да оценя в пълна мяра. Дали е добро или зло? От това би произлязло цяло следствие, но за да предприема съдебно дирене, не ми достигат най-важните съставки. Естествено, безпокои ме споменът за тинята: пещерата несъмнено се родее с нея. Ала нима злото не е било винаги уродливо подражание на доброто? Луцифер подражава богу посвоему и се получава гримасничене. Дали пещерата е ново и още по-съблазнително превъплъщение на тинята, или е нейна противоположност? Едно е сигурно: и тя като тинята възкресява и насъсква срещу ми призраците от моето минало, а блуждаенето из дебрите на миналото, където ме потапя пещерата, е в разрез с всекидневната борба, която вода, за да поддържам Сперанца във възможно най-висока степен на цивилизованост. Но докато в тинята ме навестяваше главно духът на сестра ми Люси, създание мимолетно и уязвимо — обречено, с една дума, — то

пещерата ми отрежда среща със строгия и недостъпен образ на моята майка. Какво надеждно покровителство! Никак няма да се изненадам, ако в желанието си да се притече на помощ на най-заstraшеното от своите чеда, тази възвишена душа не е намерила друг изход, освен да се въплъти в самата Сперанца, за да ме отгледа и отхрани по-добре. Безусловно изпитанието не е леко — и в него много повече тежи връщането на светло, отколкото потъването в тъмата. Ала тъкмо нещичко в тоя здрав и смислен порядък ми напомня похватите на моята майка, за която нищо не можеше да се постигне, без да се мине първо през страдания и без да се заплати с цената на усилия. А каква утеха ми донесе това уединение! Занапред животът ми се крепи на постамент с необикновена здравина, съграден върху самото сърце на канаристата твърд и в пряко взаимодействие с мощта, която дреме в нея. По-преди у мене винаги се е таяло нещо несигурно, неуравновесено, което бе първопричина за отвращение и боязън. Утешавах се с мечти за дом, за оня дом, където щях да преживея старините си, и си го представях изграден от гранитни блокове, як, непоклатим, извисен върху възхитителни основи. Вече не мечтая за това. Вече нямам нужда.

Писано е, че в царството небесно никой не ще влезе, ако не се обърне и не стане дете. Никога евангелска реч не се е сбъдвала тъй дословно. Пещерата ми дарява не само непоклатимата скала, върху която тепърва мога да положа основите на клетия си живот. Тя е възвръщане към изгубената невинност, за която всеки човек жали вътрешно. Тя като по чудо слива в едно покоя на ласкавия мрак в майчината утроба с покоя гробовен — отсамното и отвъдното житейски селения.

* * *

Робинзон предприе още много слизания в килийката, но жътвата и коситбата, които не търпяха отлагане, погълнаха вниманието му. Добивите от тях бяха толкова нищожни, че у него се надигна тревога. Безспорно собствената му прехрана и съществуването на добитъка не бяха застрашени, тъй като обработката на острова бе пригодена да осигурява препитание за цял народ. Ала се долавяше някакво

нарушаване на равновесието в извънредно деликатните взаимоотношения, които го свързваха със Сперанца. Струваше му се, че приливът на нови сили, от които набъбваха мускулите му, пролетното оживление, което със самото пробуждане сутрин го караше да тананика благодарствени химни, цялата жизнерадост, която черпеше от недрата на пещерата — всичко това се извършваше за сметка на жизнените ресурси на Сперанца и застрашително поглъщаше скритата ѝ мощ. Обилните дъждове, които обикновено благославяха щедро земята след изтощителната родитба, тъй и не се изливаха от оловносивото небе, разсичано от мълнии, все настръхнало в заплахата, ала скъпернически безводно. Няколко акра посеви от дива лобода, които редовно доставяха сочна и тлъста салата, изсъхнаха, преди да узреят. Доста кози пометнаха. Един ден Робинзон зърна облак прах, вдигнат от стадо диви свини посред блатата по източното крайбрежие. Той веднага стигна до заключение, че по всяка вероятност тинята е изчезнала и това изпълни душата му с дълбоко задоволство. Но двете кладенчета, откъдето обикновено черпеше питейна вода, пресъхнаха и занапред се налагаше да ходи много навътре в гората, за да се добере до един все още бълбукащ извор.

Последното изворче сълзеше едва-едва от някакво заоблено като майчина гръд възвишение, което се издигаше на една полянка в сред дърветата, като че ли на това място островът бе отметнал горския си плащ. Робинзон сякаш летеше към тънката водна струйка на крилете на неудържимата си радост, пришпорван от предчувствие за утолена жажда. Долепил жадни устни до дупчицата, за да изсмуче по-скоро животворната течност, той стенеше от благодарност и под стиснатите си клепачи съзираше да пламти Мойсеевият обет:

Синове Израилеви, аз ще ви въведа в земя, дето тече мед и мляко.

Ала той не можеше повече да си затваря очите за това, че докато вътре в него течеше мед и мляко, Сперанца, тъкмо обратно, линееше от онова чудовищно майчинство, което сам ѝ натрапваше.

* * *

Бордов дневник.

— Причината е изяснена. Вчера отново се уединих в килийката. Това ще бъде за последен път, защото си давам сметка за своя грях. Тази нощ, докато плувах в обичайната полудрямка, семето ми се изля пряко волята ми и аз успях само да заслоня с длан, за да я предпазя, оная тясна — има-няма два пръста — вдлъбнатинка, изваяна вдън килийката: навярно най-скритата потайност, сърцевината на сърцето на Сперанца. В съзнанието ми отново прозвуча евангелското слово, ала този път отекна някак заплашително: Ако се не обърнете и не станете като деца... Що за заблуда — да се гордея с детинска непорочност? Та аз съм мъж в разцвета на силите си и съм длъжен мъжествено да посрещна своята съдба. Мощта, почерпена от лоното на Сперанца, олицетворяваше страшната цена на едно пътуване назад към собствените ми първоизвори. Вярно, намирах покой и радост, ала смазвах със своето мъжко бреме земята към милница. Бременна с мене, Сперанца не бе вече в състояние да зачева, тъй като менструалното течение секва при бъдещата майка. Още по-лошо, щях да я оскверня със семето си. Как ли страховито щеше да се надигне тестото, замесено с тая жива мая, в онази огромна фурна на пещерата! Виждам Сперанца да набъбва цяла като кравай, да се разпростират очертанията ѝ върху водната шир, да се пуква накрая, за да пръкне най-сетне някакво чудовище, плод на кръвосмешение!

С риск за душата си, за живота си и за целостта на Сперанца, аз познавах пътя към майката земя. Може би след време, когато старостта очисти тялото ми, пресушавайки извора на моята мъжественост, отново ще се спусна в килийката. Ала това ще стане, за да не изляза повече оттам. Тъй ще отредя за тленните си останки най-майчински нежната гробница.

* * *

Водният часовник поде своето тиктакане, а изнурителната дейност на Робинзон отново се разпротря от земята до небето на Сперанца. У него зрееше смел замисъл, чийто размах го бе принуждавал все да отлага до ден-днешен изпълнението му: искаше да превърне блатата по източното крайбрежие на острова в оризища. Никога не бе посмявал да се докосне до чувала ориз, спасен от „Виржиния“. Да погълне плода безвъзвратно, да пропилее в мимолетна наслада този капитал, където се таяха може би реколти за столетия напред, това бе престъпление — върховно престъпление — и той не можеше да го извърши, не би успял дори физически да го доведе докрай, защото ни една хапка от пожертвуваното зърно нямаше да бъде преглътната и смляна от гърлото и стомаха му — възмутени и потресени.

Ала отглеждането на ориз в блата предполага възможност да се оводняват и пресушават по желание оризищата, а оттам — и построяването на система от колектори, диги, баражи и шлюзове. Строителни работи, непосилни за сам човек, претоварен на всичко отгоре и от грижи за останалите растения и за добитъка, както и от светски задължения. Месеци наред водният часовник не позна покой, но редовно воденият дневник свидетелствуваше за криволиците и лутанията на мисълта върху въпросите на живота, на смъртта и любовта, които сами по себе си бяха само мимолетен отблясък от преображението на неговата скрита същност.

* * *

Бордов дневник.

— Сега знам, че макар присъствието на другите да е важна съставка от човешката личност, тя съвсем не е незаменима. Необходими, безспорно, ала не и неизбежно, както смирено твърдят самите привърженици на Джордж Фокс, другите могат да бъдат изместени и подменени в живота на оня, комуто обстоятелствата не предлагат изход. Подмяна на дадено с пресъздадено — основен проблем, проблем над проблемите за човека, ако наистина разликата между него и животното се заключава в това, че той може да разчита единствено на собствените си ръце за създаването на

всичко, което животното получава даром от природата — одежди, оръдия, прехрана. В моето усамотение на този остров аз можех, преставайки да творя, да пропадна и се изравня с животните — както впрочем насмалко не се и случи — или тъкмо обратно, да се превърна в нещо като свръхчовек, творейки толкова повече, колкото по-малко обществото е в състояние да ми отвърне със същото. И така, аз творих и продължавам да творя, ала всъщност делото се извършва върху две различни плоскости и в противоположни посоки. Защото ако на повърхността на острова продължавам своето цивилизаторско дело — земеделие, животновъдство, строителство, управление, законодателство и т.н., — подражавайки на човешкото общество, сиреч донякъде в посока към миналото, самият аз сякаш съм арена на решителен напредък, който заменя рушевините, причинени в мене от самотата, с находчиви търсения, едно от друго по-прибързани и някак си противоречиви и неуверени, но все по-малко и по-малко приличащи на човешката щампа, откъдето са произлезли. И в заключение по въпроса за противопоставянето на тези две плоскости бих рекъл, че ми се струва невъзможно нарастващото различие между тях да се задълбочава безкрайно. Неизбежно ще настъпи време, когато все по-обезчовечаваният Робинзон не ще може да бъде повече губернатор и архитект на една все по-човешка обител. Вече забелязвам, че тъпча на място във външните си действия. Случва ми се да се трудя, без да съм убеден истински в смисъла на извършеното, но от това качеството и количеството на моя труд не страдат. Напротив, някои многократно повтаряни усилия водят до известно опиянение, чиято единствена цел е да приспи разума: човек работи заради самата работа, без да се замисля докъде ще стигне. И все пак не може безкрай да се подриват основите на един градеж и той да не се срути накрая. Възможно е да настъпи миг, когато благоустроеният и облагороден остров напълно ще престане да ме интересува. И така той ще загуби единствения си обитател...

Ами тогава защо чакам? Защо да не приема, че този ден е настъпил? Защо? Затуй защото в сегашното състояние на духа ми това би означавало неизбежно завръщане към тинята. Усещам в мене да кълни цяло мироздание. Ала зараждането на едно мироздание се зове хаос. Моето едничко убежище, моята едничка защита срещу оня хаос, това е благоустроеният остров — с всеки миг все по-

благоустроен, защото във въпросната област само крачейки напред, не си заплашен от падане. Той ме спаси. Той неизменно ме спасява всеки ден. Мирозданието обаче може да търси собствен облик. Съставките на хаоса са в непрестанно движение. Ето например аз бях убеден, че съм намерил в пещерата една форма на живот. Сгрехих, ала опитът се оказа полезен. И така ще продължава. Не знам къде ще ме отведе това дълго и мъчително сътворяване на мене самия. Ако знаех, то щеше да е завършило, напълно и безвъзвратно.

Да вземем желанието. Бурен порой, който природата и обществото са усмирили улей, воденица или машина, за да го подчинят на някаква цел, за която сам той пет пари не дава: продължаването на рода.

Аз се освободих от своя улей, воденица и машина. Заедно с цялата обществена уредба, разрушавана години наред вътре в мене, изчезна скелето от институции и митове, което позволява на желанието да се възплъти, в двоякия смисъл на думата, сиреч — да придобие ясни очертания и да се слее с женска плът. Впрочем слабо е да се каже, че моето желание не е подвластно вече на стремежа за продължение на рода. То вече дори няма понятие кой е виновен! Дълго време паметта ми пазеше все още достатъчно храна за моето възображение, което плодеше желани, макар и несъществуващи създания. Сега — край. Спомените ми излиняха. Празни и сухи бобови шушулки и нищо повече. Ето изреждам: жена, гръд, бедра, бедра, разтворени пред моето желание. Нищо. Заклинателните слова са изгубили силата си. Просто звуци, *flatus vocis*. Нима може да се каже, че желанието ми е умряло от собственото си изчерпване? Само това липсва! Усещам все тъй да ромоли в мене изворчето на живота, ала то се е разляло напълно. Вместо покорно да потече в предварително определеното от обществото русло, то прелива отвсякъде и струи звездообразно околоръст, дирейки сякаш слепешком път, верния път, където да се излее и да рукне цялостно и неделимо към някаква цел.

* * *

Ето защо Робинзон наблюдаваше със страстно любопитство сватбените обичаи на заобикалящите го животни. Още в самото начало

той бе обърнал гръб на козите и лешоядите и изобщо на бозайниците и птиците, чието съвкупление му се струваше отблъскващо подражание на човешката любов. Ала насекомите заслужаваха в пълна мяра неговото внимание. Той знаеше, че някои измежду тях, примамвани от цветния нектар, се покриват цели с прашеца от мъжките цветове и несъзнателно го пренасят върху плодниците на женските цветове. Съвършенството на тая система, която наблюдава под лупа при *aristolochia siphotiis*, го изпълни с възхита. Насекомото едва е проникнало в красивия сърцевиден цвят, когато някакво механизъмче щраква и затваря след него част от венчето. Ето го за миг пленник на възможно най-опияняващото сред всички съществуващи женски цветоложета. Дребното мъхесто животинче яростно се съпротивлява в стремежа си да се освободи и така цяло потъва в цветен прашец.

Тутакси ново щракване му възвръща свободата и то отлита, поръсено сякаш със скреж, за да попадне в друга клопка като верен и неволен слуга на цветната любов.

Това оплождане отдалеч, изобретено от жестоко разлъчените растения съпрузи, му се струваше пропито с вълнуващо и върховно изящество и той се улавяше да си мечтае за някоя фантастична птица, която да се поръси със семето на Губернатора на Сперанца и прелитайки в Йорк, да оплоди самотната му съпруга. Ала помисли и се сети, че останала толкова време без вест, тя навярно е приела вдовишкия траур, а може и неговият срок да е изтекъл вече и тя се е омъжила повторно.

Виденията му взеха друга насока. Той бе озадачен от постъпките на някакъв търтей, който навестяваше само един-единствен вид орхидеи^[1], очевидно без да му минава и през ум да събира мед. Робинзон прекара часове наред с лупа в ръка, упорствувайки да си обясни загадъчното поведение на животинката. Първо откри, че цветът така точно възпроизвеждаше по растителен път коремчето на пчелата, та разкриваше дори нещо като влагалище, което твърде вероятно отделяше специфичния възбуждащ мирис, способен да привлече и съблазни влюбения. Насекомото не плякосваше, а се сватосваше с цветето, а после го любеше по всички правила на оплождането, присъщи на неговия вид. Тази дейност го поставяше в удобно положение, така че цветният прашец, събран на две купчинки, да се лепне на челото му благодарение на две малки лепливи торбички и

украшен с чифт растителни рога, измаменият любовник продължаваше разходката си от мъжки на женски цвят, като се трудеше в името на орхидеята, заблуждавайки се, че служи на собствената си порода. Подобен връх на хитроумието и находчивостта можеше да вдъхне съмнение в сериозните намерения на Твореца. Дали природата бе сътворена под пръстите на един безпределно мъдър и достопочтен бог, или бе изваяна от някакъв бароков първосъздател, подбуджан и тласкан към най-безумни взаимоотношения и съчетания от покровителя на чудатостите? Махнал с ръка на скрупулите си, на Робинзон му хрумна, че някои дървета на острова можеха да решат да си послужат с него, както орхидеите постъпваха с насекомите, и да го накарат да пренася техния пращец. Тогава клоните на тези дървета щяха да се преобразят в сладострастни и уханни жени, чиито гъвкави и извити тела щяха да бъдат готови да го приемат...

Като преброди нашир и дълж острова, накрая той действително откри някакво дърво, чийто ствол, очевидно поразен от мълния или повален от вятъра, пълзеше ничком по земята и се делеше на два дебели основни клона. Кората бе гладка и свежа, гальовна дори в извивката на разклонението, чиято вдлъбка бе сякаш подплатена с нежен и свиленомек лишей.

Робинзон дни наред не се решаваше да встъпи в онова, което покъсно щеше да нарече *растителен период*. Той обикаляше безспир край дървото с тайнствено и жадно изражение, неизменно стигайки до заключението, че клоните, които се разтваряха в тревата като две внушителни черни бедра, кривят намек и подтик за нещо. В края на краищата той се просна гол върху поразеното от мълния дърво, чийто ствол притисна в обятията си и фалосът му се приюти в мъничката мъхеста вдлъбнатинка, където се съединяваха двете разклонения. Тялото му се наля със сладостна отмала. Полупритворените му очи съзираха безкрайно множество, цял порой кремави цветове, чиито клюмнали венчета излъчваха тежко и упоително уханье. Разкрехвайки влажната си паст, те сякаш очакваха някакъв небесен дар, достигнал до тях с ленивия полет на насекомите. Дали Робинзон не беше последният човешки потомък, призван да се завърне към растителния първоизвор на живота? Цветът е детеродният орган на растението. Растението невинно го поднася на всеки срещнат като най-бляскавото и уханно свое притежание. Във въображението си Робинзон рисуваше едно ново

човешко общество, където всеки гордо щеше да носи върху главата си символите на своята мъжественост или женственост — внушителни, окъпани в светлина, уханни...

Месеци наред продължи щастливо тая връзка с Дървото. После настъпи дъждовният период. Привидно нищо не се бе променило. Ала един ден, докато лежеше разпнат на своя необикновен любовен кръст, непоносимо остра болка прониза члена му и с един замах го изправи на нозе. Огромен паяк с червени петънца пребяга по дървесния ствол и изчезна в тревата. Едва след доста часове болката стихна, макар че нараненият орган бе заприличал на мандарина.

Наистина, Робинзон бе преживял много други прекеждия през годините на своя самотен живот в сред една буйна фауна и флора, подклаждана от тропическия климат. Но това произшествие придобиваше неопровержимо нравствено значение. Дали под прикритието на някакво си ухапване от паяк не бе сполетян всъщност от венерическо заболяване, досущ подобно на френската болест, от която неговите учители неуморно бяха предпазвали студентската му младост? В нея той съзря знак, че растителният период е може би само една опасна клопка.

[1] Става дума за *Ophris bombyloflora*. — Б.а. ↑

ГЛАВА ШЕСТА

Робинзон повдигна шлюза с три дупки нагоре и заби клин в четвъртата дупка, за да го закрепил. Тръпка премина по оловносивата повърхност на колектора. Сетне една тъмнозелена и като че ли жива фуния се вдлъбна на това място — водно цвете, което се увиваше и въртеше все по-бързо на стебълцето си. Сухо листо бавно се плъзна до ръба на фунията и след кратко колебание се отрони в нея и изчезна, сякаш погълнато от водата. Робинзон се извърна и облегна гръб върху страничните греди на шлюза. Отвън плътен слой мръсна вода нахлуваше върху влажната пръст, плачейки суха трева, дървесни стърготини и клонки и дори островчета сива пяна. На сто и петдесет крачки оттам тя достигна прага на отточника и започна да приижда обратно, докато приливът, който нахлуваше под нозете на Робинзон, постепенно се смиряваше. Дъх на гнилоч и плодородие се надигаше във въздуха. В тази алувиална почва върху напълно подходяща глинена възглавница Робинзон бе хвърлил за посев половината от онези десет галона ориз, които пазеше в запас от толкова време. Водната покривка трябваше да бъде поддържана и подхранвана, ако речеше да спадне, чак до цъфтежа на растенията, после Робинзон щеше да я остави да попие, а щом се наложеше — щеше да я източил при узряването на класовете.

Това къркорене на калта, тези гнилостни изпарения, които се надигаха от гъстите лепкави водовъртежи, цялата тази блатна атмосфера властно извикваше в съзнанието му спомена за тинята и той бе разпънат между едно особено победно чувство и някакво гадене. Нима оризището не бе пълното и безвъзвратно опитомяване на тинята и окончателната победа над всичко примитивно и обезпокоително на Сперанца? Ала тази победа бе скъпо заплатена и Робинзон винаги щеше да си спомня с тягостно чувство усилията, които му струваше отбиването на потока за пълнене на водохранилището, построяването на диги по цялото протежение на оризището, разположено надолу по течението, измайсторяването на двата шлюза с техните глинени

странични стени, с капалите им от подредени една над друга талпи и с каменните мостове, подложени под отворите, за да се избегне отмиването на дъното от водите. И всичко това — в името на няколко чувала ориз (чиято вършитба на свой ред неизбежно щеше да погълне многоседмичен труд), които след десет месеца трябваше да се притурят към житото и ечемика в пращящите от зърно хамбари. И за кой ли път неговата самота предварително обричаше на провал всичките му усилия. Изведнъж пред очите му лъсна тягостната, неоспорима суета на цялото му дело. Безполезно бе земеделието, безсмислено животновъдството, пълните складове бяха чисто и просто гавра със здравия разум, хамбарите — горчива подигравка, ами крепостта, Уставът, Наказателният кодекс? Кого щеше да храни? Кого щеше да брани? Всяко от неговите движения, от заниманията му бе безответен зов.

Той се метна на дигата, с един скок се озова отвъд някаква вада и се втурна право пред себе си с помътен от отчаяние поглед. Да унищожи всичко наоколо. Да изгори добивите. Да взриви постройките. Да разгради кошарите и да налага с камшик козите и кочовете до кръв, докато не се пръснат обезумели във всички посоки. Мечтаеше си за някакъв подземен трус, който да разсипе Сперанца, и морето ще погълне и ще залее с благодатните си води този гноен струпей, чийто изтерзан дух бе сам той. Ридания свиваха гърлото му. След като пресече някаква горичка от смолници и санталови дървета, той се озова на едно равно песъчливо плато. Хвърли се на земята и забравяйки за времето, дълго не виждаше нищо, освен огнени светки, които пронизваха като мълнии кървавочервения мрак зад клепачите му, и не чуваше нищо, освен ураганния грохот на скръбта, който ехтеше в него.

Наистина, не за пръв път след завършването на някое продължително и изнурително начинание се чувствуваше опустошен и изчерпан, достъпна плячка за неверието и отчаянието. Ала едно бе сигурно: все по-често и по-често благоустройството на острова започваше да му се струва начинание безсмислено и безразсъдно. И тъкмо тогава в него се надигаше друг човек, който нямаше нищо общо о онзи строител и уредник. Двамината още не съжителствуваха у него, те се редуваха и взаимно се изключваха и най-голямата опасност се

състоеше в това, да не би първият — строителят — да изчезне завинаги, преди новият човек да бъде жизнеспособен.

Липсата на земен трус той попълваше със собствените си сълзи, чиято сол разяждаше и бързо стапяше буцата безсилна ярост, която се бе запречила на гърлото му. Огнецът на разума отново просветна у него. Той прозря, че благоустройството на острова щеше да си остане едничкото му спасение дотогава, докато някаква друга форма на живот — която не можеше дори да си представи, но която плахо диреше свой облик вътре в него — не узрееше да замени досадните човешки привички, останали неизкореними и след корабокрушението. Трябваше да продължи да се труди търпеливо и в същото време да дебне появата на призивите за своето преображение.

Той заспа. Когато отново отвори очи и се обърна по гръб, слънцето клонеше на залез. Вятърът полъхна в тревите със състрадателен шепот. Три бора по братски сплитаха и разплитаха клони, помахвайки поривисто и утешително. Робинзон почувствува как облекчената му душа отлита към една внушителна облачна ладия, която кръстосваше в небето бавно и величествено. Прилив на нежност плисна в него. Тъкмо в тоя миг той усети съвсем ясно някаква промяна — може би въздухът бе олекнал или всичко бе затаило дъх... Той се намираще на *другия остров*, онзи, който бе зърнал веднъж и който не се бе показвал оттогава. Чувствуваше както никога досега, че лежи върху острова сякаш връз живо същество, че под тялото му е островната снага. Подобно чувство никога не бе изпитвал с такава сила дори крачейки бос по крайбрежната ивица, макар тя да бе досущ като жива. Това островно присъствие като че ли от плът и кръв, притиснато до него, го стопляше и вълнуваше. Гола бе земята, която го обгръщаше. Той самият се разсъблече. С разперени ръце, с тръпнеща утроба, с все сила прегръщаше той огромната земна снага, цял ден опалвана от слънцето, по която избиваше пот с благоухание на мускус в прохладния вечерен въздух. Безизразното му лице се зарови в тревите до корен и устата му издишаха горещия си дъх право в тлъстата земя, и земята му отвърна с многоуханен полъх в лицето, който съединяваше в едно душата на мъртвите растения и сладникавия спарен мирис на семенцата, на кълновете. Как здраво се преплитаха живот и смърт и колко мъдро се сливаха на такова първично равнище! Фалосът му разора пръстта като палешник и хвърли там своят посев с безгранично

състрадание към всяко земно творение. Необикновена сеитба по мярата на великия самотник на Пасифика! Тук почива сега изнурен оня, който се съчета със земята и комуто като на дребна жабка, боязливо вкопчена в кожата на земното кълбо, му се струва, че се носи шеметно заедно с него в безкрайните простори... Най-сетне той се изправи леко замаян срещу вятъра, възторжено поздравяван от трите бора побратими, на които откликна с далечен привет тропическият лес, чието зелено и буйнало рухо обточваше хоризонта.

Намираше се в някаква равнина, осеяна с меко заоблени хълмчета, пресечена от теснини и склонове, покрити с козина от розовата на цвят трева с цилиндрични стебълца като власинки. „Това е котловина, промълви той, розова котловина...“ Думата „котловина“ бе свързана в съзнанието му с едно друго слово, сродно по звучене, което я обогатяваше с цяло съзвездие нови значения, ала той не можеше да го изрови от паметта си. Силом се стремеше да го изтръгне от забравата, където бе заседнало здраво. Котловина... Котловина... Пред очите му се явяваше възпълничък, ала напет женски гръб. Възлести мускули обграждаха плешките. По-надолу тази красива хълмиста равнина от плът и кръв изтъняваше и се изглаждаше, образувайки тясна плажна ивица, извита, твърда, разделена по средата с улей, обрасъл в светъл мъх, чиито косъмчета бяха загладени в разни посоки. Талия. ПОЛОВИНА! Това прекрасно, достолепно и звучно слово внезапно екна в неговата памет и Робинзон наистина си спомни как някога ръцете му обхващаха и се гушеха в тази вдлъбнатинка, където дреме скритата мощ на спазъма и облекчението — животинска задница и център на тежестта у зверочовека. Половина... Той се върна в резиденцията си, а слухът му не долавяше нищо друго, освен това слово, което ехтеше като църковна камбана.

* * *

Бордов дневник.

— Онова неведомо изумление, което всяка сутрин ни поднася пробуждането... Нищо не говори тъй ясно, че сънят е неподправен опит и едва ли не генерална репетиция за смъртта. От всичко, което може да сполети спящия, той най-малко очаква пробудата и тя го

сварва най-неподготвен. Не съществува кошмар, способен да го разтърси така, както това внезапно излизане на светло — светло, което е различно. Неоспоримо е, че за всеки спящ неговият сън е последен. Душата напуска тялото с един мах на крилете, без да се извърща назад, безвъзвратно. Всичко е забравила тя, всичко е захвърлила в небитието, когато ненадейно груба сила силом я връща обратно, да навлече пак старата си обвивка от плът и кръв, обичаите си, облика си.

И тъй значи, ей сега аз ще се просна и ще се оставя на мрака да ме погълне завинаги. Необяснимо отчуждение. Спящият е чужденец, който се мисли за смъртник.

* * *

Бордов дневник.

— Все този проблем за съществуването.

Ако преди няколко години някой ми бе казал, че отсъствието на другите един ден ще ме накара да се усъмня в самото Съществуване, как ли щях да се надсмивам! Както се надсмивах, щом чух да споменават сред доказателствата за съществуването на бога всеобщото съгласие! „Мнозинството измежду хората през всички времена и от всички краища вярват или са вярвали в съществуването на бога. Следователно бог съществува.“ Каква глупост! Най-глупавото доказателство за съществуването на бога. Каква безпомощност в сравнение с това чудо от сила и остроумие: онтологическото доказателство!

Доказателство чрез всеобщо съгласие... Сега знам, че друго, освен него, няма. И то не само за съществуването на бога!

Какво ще рече: да съществуваш? Това ще рече да бъдеш отвън, *sistere ex*. Външното съществува. Онова, което е вътре, не съществува. Моите мисли, представи, видения не съществуват. Ако Сперанца е само усещане или възел от усещания, тя не съществува. А самият аз съществувам единствено като се спасявам от себе си при другите.

Онова, което усложнява нещата, е, че несъществуващото яростно упорствува на всяка цена да внуши обратното. Забелязва се

огромен и всеобщ стремеж на несъществуващото към съществуване. Сякаш някаква центробежна сила изтласква навън всичко, що е у мене: представи, блянове, проекти, видения, желания, мании. Онова, което на разстояние не от-стои, на-стоява. Настоява да отстои, сиреч да съществува. Целият този малък свят се блъска на входа на големия, на същинския свят. А ключа за него държат другите. Когато се мятах насъне в постелята си, жена ми ме разтърсваше за раменете, за да се пробудя и да секне настойчивостта на кошмара. Докато сега... Но защо ли неуморно се връщам на тая тема?

* * *

Бордов дневник.

— Всички мои познати, всички до един смятат, че съм мъртъв. Собственото ми убеждение, че съществувам, се сблъсква с единодушието на мнозинството. Каквото и да сторя, не ще отстраня от съзнанието на всички тези хора представата за тленните останки на Робинзон. Само това е достатъчно — не да ме унищожат, разбира се, но да ме изтласка в крайнините на живота, в едно кътче, разположено между рая и ада, в чистилището, с една дума. Сперанца или чистилището на Пасифика...

Тази полусмърт ми помага поне да си изясня дълбоката, същностна и като че ли съдбовна връзка, която съществува между любовта и смъртта. По-близо до смъртта от когото и да било друго, в същия миг аз съм по-близо и до първоизвора на любовта.

Любовта между половете и смъртта. Тяхното сходство за пръв път ми разкриха словата на Сеймюъл Глоуминг, стар чудак, билкар по занятие, при когото в Йорк охотно се отбивах да си побъбрим понякога вечер в неговото дюкянче, претърпано с препарирани птици и сушени треви. Цял живот той бе размишлявал над тайнството на сътворението. Обясняваше ми, че животът се е разпилял като прах на безкрайно множество индивиди, повече или по-малко различни един от друг, за да се сдобие със също тъй неограничен брой възможности да оцелее сред превратностите на околната среда. Нека земята изстине и се превърне в айсберг или,

обратно, нека слънцето я преобрази в каменна пустиня — повечето от живите същества ще загинат, ала благодарение на тяхното разнообразие неизменно ще остане известно количество, чиито особени свойства ще ги направят пригодни към новите външни условия. От това многообразие на индивидите се пораждаше според него необходимостта от възпроизводство, сиреч прераждането на един индивид в друг, по-млад, и той наблягаше върху жертвата на индивида в името на вида, която неотменно и негласно се съдържа в създаването на потомство. Затова любовта е, казваше той, живо, заплашително и убийствено присъствие на самия вид в сърцевината на индивида. Да създаваш потомство, това значи да подстрекаваш следващото поколение, което несъзнателно, ала неумолимо изтиква предходното в небитието. Щом престанат да бъдат жизнено необходими, родителите се превръщат в натрапници. Рожбата изпраща родителите си на бунището със същата непринуденост, с която е изсмукала от тях всичко необходимо, за да порасте. От тоя миг съвсем очевидно инстинктът, който привлича противоположните полове, е инстинкт към смъртта. Ето защо природата се е почувствувала задължена да прикрие измамата си — и все пак тя прозира. Привидно любовниците се стремят към егоистична наслада, докато, в същия миг поемат по пътя на най-безумното самопожертвуваше.

Бях стигнал до тия размисли, когато ми се отдаде случай да прекося една провинция в Северна Ирландия, опустошена неотдавна от страшен глад. Оцелелите блуждаеха из селските улици като костеливи призраци, а мъртвците биваха струпвани върху клади, та заедно с тях да се унищожат в зародиш всякакви епидемии, далеч по-опасни от глада. Мнозинството от труповете бяха на мъже — всеизвестно е, че жените устояват по-добре от мъжете на повечето изпитания — и всички те велегласно оповестяваха един и същ парадоксален и поучителен извод: върху тези изпити, изпосталели от глад тела, заприличали на ужасяващи чучела от кожа и кости, фалосът — и само той — излагаше на показ своя чудовищен и безсрамен разцвет — далеч по-едър, набъбнал, могъщ, ликуващ, отколкото явно са го виждали някога приживе тези клетници. Този зловещ апотеоз на детеродните органи хвърляше необикновена светлина върху речите на Глоуминг. Веднага си представих нагледно

драматичния сблъсък между двигателя на живота — индивида — и двигателя на смъртта, любовта. Денем нащрек, подготвен, прозорлив, индивидът отхвърля нежеланото, потиска го, гаври се с него. Но под въздействие на мрака, на някакво томление, на топлината, на унеса, на този тръпен напират унес — желанието, поваленият противник се надига, насочва меча си, смирява човека, превръща го в любовник, когото потапя в мимолетна агония, сетне му склопва очите — и любовникът се преобразява в оня полумъртвец — спящия, проснат върху земята, витаещ в блаженството на отстъплението, на самоотрицанието, на саможертвата.

Проснат върху земята. Тези три думи, излезли съвсем непринудено изпод перото ми, може би са някакъв ключ. Земята притегля неудържимо вкопчените един в друг любовници, чиито устни са се слели. След ласките тя ги потапя в блажения сън, който заменя сладострастието. Ала тя поглъща и мъртъвците, изпива кръвта и изяжда плътта им, за да си възвърне мирозданието клетите сирачета, откъдето те са се откопчили за някое време — за един живот време. Любовта и смъртта, двете лица на едно и също човешко поражение в общ устрем потъват все в тая земя. И едната, и другата са от земно коляно.

Най-прозорливите измежду хората по-скоро предугаждат, отколкото съзират ясно тази връзка. Моето необичайно положение ми избожда очите с нея, какво говоря — застава ме да я опозная с цялото си съществуване без остатък. Отсъствието на жена ме довежда до непосредствувана любов. Лишен от плодотворния обрат, който извежда на женските пътища, аз тутакси се озовавам отново в земята, която ще бъде и моя последна обител. Какво сторих в розовата котловина? Изкопах собствения си гроб със символа на моята мъжественост и се предадох в плен на смъртта, на тази мимолетна смърт, наречена сладострастие. Давам си сметка и затова, че по такъв начин обърнах нова страница от преобразението, което се извършва с мене. Ала ми бяха потребни години наред, за да стигна дотук. Когато бях захвърлен на ръба на тази пропаст, аз току-що бях излязъл от калъпа на обществото. Механизмът, който отклонява устрема на естествената геотропичност на фалоса, за да го насочи в руслото на женската утроба, си бе на мястото в слабините ми. Преди аз търсех жена или

нищо друго. Но полека-лека самотата ме опрости. Опосредствуването бе станало безпредметно, механизмът се бе разпаднал. За пръв път в розовата котловина моята мъжественост си възвърна земята — своята изначалност. А докато бележах новия напредък по пътя към дехуманизацията, моето alter ego, създавайки оризища, осъществяваше най-тщеславното човешко дело за цялото си властвуване над Сперанца.

Цялата тази история щеше да е крайно интересна, ако не бях аз единственото действащо лице в нея и ако не я изписвах със собствените си кръв и сълзи.

* * *

И ще бъдеш, венец на слава в ръката Господня и царска корона — върху дланта на твоя Бог.

Няма вече да те наричат „изоставена“, нито земята ти вече ще наричат „пустиня“, но ще те наричат „Мое благоволение към него“, а земята ти „омъжена“, защото Господ благоволи към тебе, и земята ти се съчетава.

(Исаия, гл. 62)

Изправен на прага на Резиденцията, пред аналоя, където беше разтворена Светата библия, Робинзон си спомни, че наистина един ден, много отдавна, бе кръстил този остров Запустение. Прочее, утрото сияеше със сватбен блясък и Сперанца лежеше просната в нозете му под благодатта на първите лъчи на изгрева. Стадо кози се спущаше от един хълм и внезапно повлечени от стръмнината на склона и от излишъка на собствената си жизненост, козлетата се търкаляха и отскачаха като топки. На запад златното руно на една нива със зряло жито потръпваше под ласките на свежия ветреца. Китка палмови дървета закриваха наполовина сребристия блясък на оризището, настръхнало от наболи кълнове. Исполинският кедър над пещерата въздъхна глухо като орган. Робинзон прелисти няколко страници от Книгата на книгите и онова, което прочете, не бе нищо друго, освен любовната песен на Сперанца и нейния съпруг. Той й казваше:

Хубава си, моя мила, като Тирца, прелестна като Йерусалим...

Косата ти е като стадо кози, кога слизат от Галаад; зъбите ти като стадо овци, кога излизат из къпалня, от които всяка с по две агънца, и ялова помежду им няма;

твоите ланити под къдрите ти са като две половинки нарови.

Облите ти бедра са като огърлие, работено от ръце на изкусен художник;

коремът ти е като кръгло блюдо, в което ароматното вино се не свършва; утробата ти — купен пшеница, обиколен с кринове;

двете твои ненки — като две сърнета, сърнински близначета...

Тази твоя снага прилича на палма, и твоите ненки — на гроздове.

Помислих си: да се качех на палмата, бих се хванал за клоните ѝ; и твоите ненки биха били вместо гроздове, и мирисът от твоите ноздри — като мирис от ябълка;

устата ти са като най-добро вино.

А Сперанца му отвърщаше:

Моят възлюбен отиде в градината си, в ароматните цветници, за да пасе в градините и да бере кринове.

Аз принадлежа на моя възлюбен, а моят възлюбен — на мене; той пасе между криновете.

Дойди, мой мили, да излезем на полето, да поживеем в селата;

утре ще идем на лозята, ще видим развила ли се е лозата, разтворили ли са се пъпките, цъфнали ли са наровете; там ще те обсипя с милувки.

Мандрагорите вече благоухаят...

Накрая тя говореше тъй, сякаш бе прочела собствените му размисли за любовта и смъртта:

*Положи ме като печат на сърцето си,
като пръстен на ръката си,
защото любовта е силна като смърт...*

И така, Сперанца вече притежаваше дарбата да говори. Тази реч не бе шумол на вятър в клоните на дърветата, ни рев на буйни вълни, ни дори кротко пращане на вечерен огън, чието двойно отражение играе в очите на Тен. Библията, преливаща от образи, които оприличаваха земята с жена или невестата с градина, съпровождаха любовта му с най-достолепната сватбена поема. Робинзон скоро научи наизуст тези свещени и пламенни откъси и когато прекосяваше горичката от смолници и санталови дървета на път за розовата котловина, той мълвеше стиховете на съпруга, сетне притаяваше дъх и се вслушваше в ответната песен на невестата, която звучеше у него. Тогава бе готов да се просне в някоя пясъчна бразда и полагайки Сперанца като печат на сърцето си, да смири с нейна помощ своето терзание и желанието си.

* * *

Близо година бе потребна на Робинзон, за да забележи, че неговата любов предизвикваше промяна на растителността в розовата котловина. Отначало той не бе обърнал внимание, че тревата и бурените бяха изчезнали навсякъде, където бе хвърлил своята човешка посев. Но постепенно вниманието му бе привлечено от широкото разпространение на някакво непознато растение, което не бе забелязвал никъде другаде из острова. То представляваше широки назъбени листа, които растяха на бухлати кичури наравно със земята върху съвсем късо стебълце. Цветовете бяха красиви и бели, с копиевидни листенца, с някакъв дъх на неподправена първичност, с едри, месести кафяви плодници, които стърчаха високо над чашката.

Робинзон ги огледа с любопитство от всички страни, после забрави за тях, докато един ден не му се стори, че притежава неопровержимо доказателство за системната им поява в разстояние на няколко седмици точно на онова място, където хвърляше семето си. Оттогава насетне той не преставаше да преобръща в ума си тази загадка. Хвърли посев досами пещерата. Всуе. Явно само розовата котловина бе в състояние да плоди този растителен вид. Чудатостта на въпросните растения го възпираше да ги откъсне, да ги разреже и вкуси, както би сторил при други обстоятелства. Беше стигнал дотам да търси разтуха от тая безизходица, когато един стих от Песен на песните, който хиляди пъти бе повтарял и преповтарял, без да му придава голямо значение, го осени с внезапно просветление: „Мандрагорите вече благоухаят“, предричаше младата невеста. Възможно ли бе Сперанца да изпълнява това библейско предсказание? Той бе чувал да разправят какви ли не чудеса за онова явнобрачно грудково растение, което никне в подножието на бесилките, там, където обесените са поръсили последните капки от своя оплождащ сок и което в крайна сметка е рожба на съчетанието между човека и земята. Същия ден той се втурна в розовата котловина и като коленичи пред едно от тия растения, много внимателно го изрови с корените, дълбаейки наоколо с ръце. Точно така, любовта му със Сперанца не бе останала безплодна: месестият, бял и чудновато раздвоен корен безспорно напомняше снага на малко момиченце. Той се тресеше от вълнение и нежност, докато полагаше обратно мандрагората в ямката ѝ, като струпваше и заглаждаше пясъка покрай стебълцето, сякаш грижливо оправяше завивките на спящо дете. После се оттегли тихомълком, безкрайно внимателен, да не стъпче някоя от останалите.

Занапред, с благословията на Библията, по-здрава и по-тясна близост щеше да го свързва със Сперанца. Той бе облагородил онази, която съвсем спокойно отсега нататък можеше да нарича своя съпруга, несравнимо по-съвършено, отколкото всичките му останали губернаторски начинания. А за това, че въпросното сливане означаваше за него тъкмо обратното — още една крачка по пътя към собствената му дехуманизация, — той, естествено, се догаждаше, ала си даде ясна сметка едва в онова утро, когато се събуди и забеляза, че растейки през нощта, брадата му бе започнала да пуца корени в земята.

ГЛАВА СЕДМА

Не пилей времето, то е тъканта на живота.

Увиснал във въздуха в нещо като люлка от лиани, Робинзон се отблъсна с нозе от каменната стена, на която току-що бе изписал този девиз. Внутрителните бели букви се открояваха върху гранита. Месторазположението бе повече от сполучливо. Всяка дума по снагата на тази черна стена сякаш излиташе като безмълвен вик и се устремяваше към мъгливия хоризонт, който обточваше искрящия безкрай на водната шир. От няколко месеца насам безпорядъкът, настъпил в паметта му, възстановяваше неговите спомени от „алманасите“ на Бенджамин Франклин, които за баща му олицетворяваха квинтесенцията на нравствеността и които той го бе накарал да наизусти. И вече множество трупчета, забити в пясъка на дюните, оповестяваха, че: *Сиромашията отнема човеку всякаква добродетел: невъзможно е празен чувал да стои изправен.* Можеше да се прочете и изписаното като мозайка върху пещерната стена, което гласеше, че: *Ако вторият порок е да лъжеш, то първият е да задлъжнееш, защото дълговете повличат след себе си лъжата.* Ала шедьовърът на този молитвеник щеше да пламти с огнени букви върху крайбрежната ивица през оная нощ, когато Робинзон почувствува нужда да се бори с мрака чрез гръмкото слово на истината. Борови съчки, увити в кълчища, бяха подредени върху каменно ложе от пясъчник, всеки миг готови да пламнат, а съчетанието им поучаваше: *Ако мошениците познаваха отблизо преимуществата на добродетелта, те щяха да останат добродетелни от мошеничество.*

Островът бе покрит с нивя и зеленчукови градини, оризището скоро щеше да даде първата си реколта, пълчища опитомени кози се блъскаха в кошарите, пещерата пращеше от припаси, които биха стигнали да изхранят жителите на цяло село в течение на доста години. И все пак Робинзон усещаше как цялото това прекрасно

творение неумолимо се обезсмисляше. Душата на благоустроения остров линееше за сметка на *другия* остров и заприличваше на огромна машина, която се върти на празен ход. Тогава му хрумна, че този първоначален остров, управляван и стопанисван тъй разумно, съдържаше в себе си нещо като нравствен кодекс, чиито принципи до един фигурираха в писанията на старчето Франклин. И така, той се бе заел да ги изпише върху камък, земя, дърво, с една дума — да ги запечата в самата плът на Сперанца, в стремежа си да одухотвори това внушително тяло както му се полагаше.

Размахвайки в едната ръка четка за рисуване от кози косъм, в другата — гърне с каша от стрит варовик и мате, сега той търсеше сгодно място за следната, на пръв поглед доста материалистична мисъл, която обаче издаваше особена проникателност — знак за нещо като овладяване на времето: *Онзи, който заколи свиня, унищожвава потеклото ѝ до хилядно коляно. А онзи, който изхарчи монета от пет шилнга, обрича на гибел цели купища лири стерлинги.* Стадо ярета побягна в безреда пред него. Дали нямаше да е забавно, ако подстриже козината и изреже върху хълбоците на всяко яре по една от тези 125 букви на въпросния девиз, така че само от провидението да зависи внезапното блясване на истината всред щъкането на тези шавливи животни? Тази мисъл постепенно завладяваше съзнанието му и той пресмяташе какви са шансовете му да се окаже на местопроизшествието, щом изразът „излезе“, когато внезапно изтърва четката и гърнето, вцепенен от страх. Тънка струя бял дим се издигаше в ясното небе. Както и преди, той водеше началото си от Залива на Спасението и беше все тъй плътен и млечнобял, както си го спомняше Робинзон. Ала този път разпръснатите върху скалите и очертани с пръчици по крайбрежната ивица надписи бяха в състояние да привлекат вниманието на нашествениците и да ги насочат по дирите на островния обитател. Последван от Тен, той се завтече към крепостта, като се молеше богу индианците да не са се озовали там преди него. Докато летеше в бяг, пришпорван от страха, случи се произшествие, но той нямаше никакво време да му обърне внимание и едва по-късно откри в него прокоба: един от „неговите“ пръчове, стреснат от това неочаквано препускане, се втурна яростно срещу му с наведена глава. Робинзон едва успя да го отбегне, но Тен се праметна с вой, изхвърлен като топка в някакъв гъсталак от папрати.

Ала той не бе предполагал, че очакването на евентуално нападение на стотина метра от мястото, където бяха хвърлили котва индианците, щеше да представлява за него изпитание, което собствените му нерви просто едвам издържаха. Ако арауканите бяха решили да нападнат крепостта, освен численото преимущество предимство щеше да им даде и изненадата. Но ако, обратно, не бяха обърнали никакво внимание на следите от човешко присъствие и засега бяха изцяло погълнати от кръвожадните си обреди, камък щеше да падне от плещите на самотника! Трябваше да бъде наясно. Следван неотлъчно от Тен, който куцаше силно, той грабна в ръка един от мускетите и затъкна пищова в колана на кръста си, после потъна в гората по посока на залива. Но беше принуден да се върне обратно, тъй като бе забравил да вземе далекогледа, а можеше да му потрябва.

Този път имаше три пирогии с поплавъци, които лежаха в пясъка като детски играчки. Кръгът от мъжете около огъня бе по-широк, отколкото при първото нашествие, а като ги наблюдаваше с далекогледа, на Робинзон му се стори, че това май не бе същата група. Обичайното жертвоприношение като че ли бе извършено, съдейки по купчината още потръпващо месо, към която се запътиха двама бойци. Ала тъкмо тогава се случи нещо, което за миг внесе смут в установения обреден ред. Магьосницата неочаквано се отърси от изнемощението, което я караше да стои свита на кълбо, и като се хвърли към одного от мъжете, тя го посочи със сухата си ръка, раззинала уста, откъдето се лееше порой от гръмки проклетия, недостъпни за слуха на Робинзон. Възможно ли бе при арауканските жертвоприношения да се дава повече от една жертва? Настана раздвижване сред хората. Най-сетне един от тях се отправи с мачете в ръка към посочения виновник, когото двамата му съседи бяха вдигнали и проснали на земята. Мачетето се стовари веднъж и кожената препаска хвъркна във въздуха. То щеше отново да се спусне върху голото тяло, когато клетникът скочи на нозе и се втурна напред към гората. През далекогледа на Робинзон той сякаш подскачаше на едно място, преследван от двама индианци. В действителност тичаше право към Робинзон с изумителна бързина. Без да е по-едър от останалите, той бе доста по-строен и сякаш изваян за надбягване. Изглеждаше потъмнокож, малко негроиден тип, чувствително по-различен от

събратята си — навярно тъкмо това бе допринесло да го посочат за изкупителна жертва.

И така, той приближаваше с всяка изминала секунда, а разстоянието, което го делеше от двамата му преследвачи, растеше безспир. Ако Робинзон не беше напълно сигурен, че никой не може да го види откъм плажа, щеше да му се стори, че беглецът го бе забелязал и идваше да потърси закрилата му. Трябваше да вземе някакво решение. След броени мигове тримата индианци щяха да връхлетят отгоре му и откритието на такава неочаквана плячка навярно щеше да ги сдобри помежду им. Тен пък избра точно този момент и залая бясно по посока на плажната ивица. Проклето животно! Робинзон се спусна върху кучето, обви с ръка шията му и стисна муцуната в лявата си шепя, докато нагласяше мускета и се прицелваше криво-ляво със свободната си ръка. Поваляйки единия от преследвачите, той рискуваше да насъска цялото племе срещу себе си. И обратно, убиеше ли беглеца, той щеше да възстанови справедливостта на обредното жертвоприношение и навярно неговата намеса щеше да се изтълкува като свръхестествен знак от страна на някое поругано божество. Изправен пред дилемата, дали да се нареди на страната на жертвата, или в лагера на палачите, макар да му беше съвсем безразлично, разумът му повеляваше да се присъедини към по-силните. Той се прицели право в гърдата на беглеца, който се намираше вече на не повече от тридесет стъпки, и натисна спусъка. В мига на изстрела Тен, притеснен от насилието, което упражняваше над него господарят му, направи рязко усилие да се освободи. Мускетът се отклони и първият от преследвачите описа във въздуха парабола, която завърши с пясъчен гейзер. Индианецът, който го следваше, спря, сведе се над тялото на своя събрат, изправи се, огледа внимателно гористата завеса, където завършваше крайбрежната ивица, па хукна презглава към кръга на себеподобните си.

* * *

На няколко метра оттам, в един гъсталак от дървесна папрат, някакъв чернокож гол мъж, изгубил ума и дума от страх, свеждаше чело доземи, а с ръка се опитваше да постави на темето си крака на

някакъв бял и брадат мъж, въоръжен до зъби, облечен в кози кожи, заслонил глава с кожен калпак и свел плещи под бремето на три хилядолетия западноевропейска цивилизация.

* * *

Робинзон и арауканът прекараха нощта зад бойниците на крепостта, вслушвайки се напрегнато във всевъзможните въздишки и отгласи на тропическия лес, еднакво шумен — макар и по различен начин — както през деня, така и през нощта. Час по час Робинзон изпращаше Тен на разузнаване с поръчение да лае, открие ли човешко присъствие. Всеки път той се завръщаше мирно и тихо. Арауканът, опасвайки хълбоците си с един стар моряшки панталон, който Робинзон го бе накарал да нахлузи не толкова за да се предпази от нощния хлад, колкото да не накърнява собственото му целомъдрие — бе сломен, потиснат и като че ли смазан от своето ужасно премеждие и наред с това — от странната обител, където се бе пренесъл. Беше оставил непокътната пшеничената си питка, дадена му от Робинзон, и се задоволяваше да дъвче непрестанно див боб, за който Робинзон по едно време се запита откъде ли го е намерил. Малко преди първите отблясъци на зората той заспа върху купчина сухи листа, притискайки се смешно в Тен, който също бе задрямал. Робинзон познаваше обичая на някои чилийски индианци да използват домашните животни за жива завивка, за да се предпазват от студа на тропическите нощи, ала все пак бе изненадан от отстъпчивостта на кучето — при неговия доста необщителен нрав, — което сякаш не се смущаваше от подобна постъпка.

Ами ако индианците изчакваха деня, за да нападнат? Въоръжен с пищова, с двата мускета и с толкова барут и сачми, колкото можеше да носи, Робинзон се промъкна извън огражденията и достигна Залива на Спасението, заобикаляйки издалеч пред дюните на изток. Плажната ивица бе пуста. Трите пироги и техните притежатели бяха изчезнали. Трупът на индианеца, повален предната вечер с куршум в гърдите, бе вдигнат и отнесен. Бе останал единствено черният кръг на обредното огнище, където костите едва се различаваха сред овъглените цепеници. Докато разтоварваше в пясъка въоръжението и мунициите си,

Робинзон изпита чувството, че отведнъж се е освободил от всички страх, натрупан през тая безсънна нощ. Той се разтърси от гръмогласен, нервен, безумен, неударим кикот. Щом спря, за да си поеме дъх, той си даде сметка, че се смееше за пръв път от корабкрушението на „Виржиния“ насам. Дали това не бе първото отражение върху него от присъствието на един събрат? Дали способността му да се смее се бе възвърнала заедно с обществото, което му бе отредено, колкото и скромно да бе то? Към този въпрос щеше да се върне по-късно, а засега друга много по-неотложна мисъл не му даваше мира. „Избавление“! Досега бе избягвал да се връща на мястото на пълния провал, който бе довел след себе си дългогодишното му падение. Ала „Избавление“ навярно очакваше предано, с нос към водната шир, достатъчно яки ръце да го спуснат върху вълните. Може би спасеният индианец щеше да даде тласък на това тъй отдавна погребано в пясъка начинание, а неговите познания за архипелага щяха да се окажат безценни!

Приближавайки към крепостта, Робинзон забеляза араукана да си играе съвсем гол с Тен. Раздразни го безсрамието на дивака, както и дружбата, която явно се бе породила между него и кучето. След като безцеремонно му даде да разбере, че трябва незабавно да нахлузи панталона, той го помъкна към залива при „Избавление“.

Жълтугата доста бе избуяла и трътлестият силует на неголемия кутър сякаш плуваше върху море от жълти цветове, полюшвани от вятъра. Мачтата бе рухнала, а палубата се бе изкорубила тук-таме, очевидно под въздействието на влагата, ала корпусът изглеждаше невредим. Тен, който бе изпреварил двамината, обиколи многократно кораба и само потръпването на цветовете при преминаването му издаваше неговото присъствие. Сетне с един скок той се озова върху палубата, която тутакси пропадна под тежестта му. Робинзон го видя да изчезва в трюма с уплашено квичене. Когато стигна до кораба, цели участъци от палубата пропадаха при всяко усилие от страна на Тен да се спаси от клопката си. Арауканът прокара длан по повърхността на корпуса, после свитият му юмрук се приближи към лицето на Робинзон и се разтвори, за да му покаже шепя червеникави стърготини, които след това той пусна да ги отвее вятърът. Широка усмивка озари черното му лице. На свой ред Робинзон леко подритна корпуса. Облак прах се вдигна във въздуха, а в борда зейна цепнатина.

Термитите си бяха свършили работата. „Избавление“ вече не беше нищо друго, освен корито от пепел.

* * *

Бордов дневник.

— *Колко нови изпитания от три дни насам и колко унижителни за моето честолюбие провали! Бог ми изпрати другар. Ала по някаква съвсем необяснима прищявка на светата му воля неговият избраник стои на най-ниското стъпало на човешката йерархия. Не само че е цветнокож, ами този араукан крайбрежник съвсем не е чистокръвен и всичко у него издава чертите на чернокож метис! Кръстоска между индианец и негър! И то поне да беше възрастен, улегнал мъж, способен хладнокръвно да си даде сметка за своето нищожество пред лицето на човешката цивилизация, която аз възплъщавам! Ала няма да се учудя много, ако се окаже петнайсетгодишен — като се има предвид необикновено ранното създаване на тези низши раси — и младостта му го кара да се смее безочливо на моите наставления.*

Пък и тази неочаквана поява след десетки години самота разруши лесно уязвимото ми душевно равновесие. „Избавление“ за мене отново стана повод за оскърбително отстъпление. След това дългогодишно устройване, облагородяване, съзидание, законодателствуване достатъчна бе искрица надежда, за да се втурна презглава към пагубната клопка, където насмалко не загинах. Нека това да ни е поука и да я приемем със смирено покорство. Доста хленчих за онова прословуто общество, към което цялата ми дейност на тази земя бе напразен зов. Общество ми бе дарено — вярно, в най-несъвършен и примитивен вид, но това безспорно само ще ме улесни да го подчиня на своя порядък. Ясен е пътят, който ми предстои да измина: трябва органически да включа моя роб в системата, която от години усъвършенствувам. Това начинание ще се увенчае с успех в деня, когато не ще остане капка съмнение, че те със Сперанца взаимно се радват на плодовете на своето единение.

П.П. — Трябваше да се измисли име на новодошлия. Не ми се щеше да му давам християнско име, преди да е заслужил подобна чест. Един дивак не може да се поставя на равна нога с човешките

същества. Но от благоприличие нямах право и да му прикачвам название на предмет, макар че това може би щеше да е най-разумното решение. Струва ми се, че се справих доста изкусно с тази дилема, като го кръстих на оня ден от седмицата, в който го спасих — петък^[1]: Петкан. Това не е нито човешко име, нито название на предмет, то е — и едното и другото, наименование на нещо и живо и не, и абстрактно и не, белязано завинаги от своята мимолетна, случайна и сякаш преходна същност...

* * *

Петкан знае достатъчно английски, за да разбира заповедите на Робинзон. Той умее да обработва земята, да оре, да сее, да бранува, да разсажда, да плеви, да коси, да жъне, да вършее, да мели брашно, да пресява брашното, да меси тесто и да пече хляб. Дои козите, подквасва млякото, събира яйца от костенурки, вари ги рохки, копае напоителни вади, поддържа рибарниците, лови с примки и капани вредните животни, калафати пирогата, кърпи дрехите на господаря си, лъска ботушите му. Вечер нахлузва лакейска ливрея и прислужва на Губернатора, докато се храни. Сетне сгръва постелята му и му помага да се разсъблече, преди сам той да се изтегне върху един сламеник, който придърпва пред входа на Резиденцията и поделя с Тен.

Петкан е образец на покорството. В действителност той умря, откак магьосницата го стрелна с костеливия си показалец. Онова, което се спаси, бе тяло без душа, залутано тяло, подобно на патиците, които пляскат с криле и бягат, след като са им отрязали главата. Ала това безжизнено тяло не бе побягнало слепешката. То бе хукнало да настигне душата си, а неговата душа се намираще в ръцете на белия човек. Оттогава Петкан принадлежи телом и духом на белия човек. Всичко, което му заповядва неговият господар, е добро, всичко забранено е лошо. Добро е да се трудиш денонощно по поддържането на едно крехко и безсмислено устройство. Лошо е да ядеш повече от дажбата, която ти е определил господарят. Добро е да бъдеш войник, щом господарят е генерал, певец — кога се моли, зидар — кога строи, изполичар — кога се отдаде на земеделие, пастир — кога се заеме със стадата, гончия — кога е на лов, гребец — кога с лодка плава, носач —

кога пътува, лечител — кога боледува, да му вееш с ветрило и да гониш мухите. Лошо е да пушиш лула, да се мотаеш съвсем гол и да кръшкаш от работа, за да спиш. Но ако Петкан е преизпълнен с готовност на всичко, той все още е твърде млад и неговата младост често избива пряко волята му. Тогава той се размива, избухва в страхотен смях, смях, който развенчава и разобличава измамната важност, която си придават Губернаторът и неговият благоустроен остров. Робинзон ненавижда тези детински изблици, които подриват основите на порядъка и рушат неговия престиж. Впрочем тъкмо смехът на Петкан предизвика господаря му да посегне за пръв път. Петкан трябваше да повтаря след него онези определения, правила, догми и загадки, които произнасяше той. Робинзон казваше: *Бог е господар всемогъщ, всезнаещ, безпределно благ, милостив и справедлив, създател на човека и на всичко останало.* Смехът на Петкан бликна песенен, неукротим, богохулен, незабавно изгасен, потушен като немирно пламъче от една звънка плесница. Работата бе там, че споменаването на някакъв тъй благ и наред с това тъй могъщ бог му се бе сторило смешно от гледна точка на краткия му жизнен опит. Няма значение, сега той повтаря, хлипайки, думите, които господарят му набива в главата.

Между другото Петкан му предостави и първия повод за удовлетворение. Благодарение на него Губернаторът най-сетне пусна в обращение монетите, спасени от корабокрушението. Петкан получава заплата. Половин златен суверен месечно. Отначало господарят му се бе погрижил да „влага“ всички тези суми с лихва от пет и половина процента. После, като реши, че Петкан е съзрял умствено, той го остави да се разпорежда самостоятелно със спестяванията си. С тези пари Петкан си купува допълнително храна, дребни предмети за всекидневието или дрънкулки, останали от „Виржиния“, или пък чисто и просто полудневен отпуск — целодневен не може да се купи — и го прекарва в собственоръчно изработен хамак.

Защото може неделя да е почивен ден на Сперанца, но той не бива да се отдава на пагубно безделие. На крак от зори, Петкан премита и подрежда храма. Сетне отива да събуди господаря си и казва утринната молитва с него. После заедно влизат в храма, където пасторът отслужва двучасова литургия. Изправен пред аналоя, той реди напевно строфи от Библията. Четенето е прекъсвано от

продължителни паузи на мълчаливо вглъбяване, които се редуват с коментари, вдъхновени от Светия дух. Петкан, коленичил в лявата галерия — дясната е отредена за жените, — цял е слух. Доловените слова — грях, изкупление, преизподня, пришествие, златен телец, апокалипсис — образуват в главата му нещо замайващо, макар и лишено от смисъл. Музика с необяснима и малко страшна прелест. Понякога смътна светлина се процежда от две-три изречения. Петкан подразбира, че един човек, погълнат от кит, излязъл оттам непокътнат или че в някаква страна само за ден нахлули толкова много жаби, та намирали от тях в постелите и дори в хляба, или пък че две хиляди свини се издавили в морето, защото у тях се вселили зли духове. В подобни мигове той неминуемо усеща някакъв гъдел под лъжичката, докато прилив на веселие издува гръдта му. С всички сили се мъчи да отклони мисълта си към мрачни картини, защото не смее дори да си представи какво ще се случи, ако избухне в смях по време на неделната литургия.

След обяда — по-продължителен и изискан, отколкото през останалите дни — Губернаторът разпорежда да му донесат една особена, собственоръчно изработена от него тояжка, която съчетава в себе си по нещичко от владишкия жезъл и царския скиптр, и така, заслонил глава под огромен слънчобран от козя кожа, който Петкан придържа, той обхожда величествено целия остров, подлагайки на щателен оглед нивята, оризищата и овощните градини, стадата, постройките и строителните работи, като в същото време отправя укори, похвали и наставления за близките дни към своя прислужник. Тъй като остатъкът от следобеда не може да бъде посветен на толкова ползотворни, колкото изминалите часове дела, Петкан го оползотворява за почистване и разкрасяване на острова. Той скубе прораслата по пътищата трева, сади цветя пред постройките, кастри дърветата, които кичат резидентската част на острова. Разтваряйки пчелен восък в терпентиново масло, оцветено в златисто от сока на жълтокорестия американски дъб, Робинзон успя да се сдобие с приятна на вид смазка, чиято употреба събуди известно недоумение, тъй като островът не изобилствуваше с мебели, а паркет изобщо не съществуваше. В края на краищата на него му хрумна да заповяда на Петкан да лъсне по-големите плочи и дребните камъчета по главната алея, която се спуща от пещерата към Залива на Спасението и по чиято

диря Робинзон пое още в самия ден на своето пристигане на острова. След известен размисъл му се стори, че историческата значимост на тази алея напълно оправдаваше огромния труд, който и най-краткотрайният дъжд заличаваше безследно и за който първоначално се бе запитал дали щеше да е благоразумно тъкмо с него да натовари Петкан.

Арауканът беше съумял да спечели благоразположението на своя господар с множество прояви на находчивост. Една от големите грижи на Робинзон бе да се отърве от сметта и хранителните остатъци така, че да не привлича ни лешоядите, ни плъховете. Ала до ден-днешен нито едно от разрешените, които бяха хрумвали на Робинзон, не го бе удовлетворило напълно. Дребните месоядни зверчета изравяха каквото закопаеше в земята, приливите изхвърляха на крайбрежната ивица онова, което изсипваше навътре в морето, а що се отнася до унищожаването чрез изгаряне, то се заплащаше с цената на лют дим, който отравяше въздуха в жилищата и се просмукваше в дрехите. Петкан се сети да се възползува от лакомията на някаква колония червени мравки, която бе открил на един хвърлей място от Резиденцията. Гледана от известно разстояние, оставената посред мравуняка смет сякаш оживяваше, потръпвайки по цялата си повърхност, и очите не можеха да се откъснат от видяното: неусетно плътта се топеше и костите се показваха голи, оглозгани, съвършено почистени.

Петкан се оказа също тъй превъзходен хвърляч на *bolas* — тройка овални камъни, привързани с въженца в един общ център. Ако се хвърлеха умело, те кръжаха като трирога звезда и срещнеха ли по пътя си нещо, увиваха се около него и го връзваха яко. Отначало Петкан си служеше с тях, за да прикове козите и пръчовете, които искаше да издои, почисти или заколи. После с тях правеше чудеса при улавянето на ярета и дори на блатни птици. Накрая убеди Робинзон, че ако се увеличи големината на камъните, от болатата можеше да излезе опасно оръжие, способно да разкъса гърдата на полузадушения неприятел. Робинзон, който все така се боеше, че арауканите ще се завърнат да ги нападнат, му беше признателен, задето попълваше бойното му снаряжение с това потайно, лесно заменимо и все пак гибелно оръжие. Те дълго се упражняваха на крайбрежната ивица, вземайки на прицел някакъв дънер с човешки размери.

През началните месеци, които последваха появата на Петкан, благоустроеният остров по стечение на обстоятелствата си бе възвърнал изцяло благоволенията на Робинзон, станал отново поне за кратко и губернатор, и генерал, и проповедник... За известно време дори му се струваше, че присъствието на новодошлия щеше да придаде на неговата система смисъл, тежест, уравнивост, които окончателно щяха да сложат край на вечно грозящите опасности, също както някои кораби подобряват мореходните си качества, когато са претоварени. Той усети дори каква заплаха можеха да представляват и състоянието на постоянно напрежение, поддържано у островните обитатели, и наред с това инфлацията на потребителски блага, от които прасяха хамбарите, и възнамеряваше да се справи с положението чрез изготвяне на програма за празненства и увеселения, придружавани от гощавки и почерпки. Ала той подозираше, че последното, което всъщност почти бе в разрез с духа на благоустроения остров, тайно му бе внушено от носталгията по „другия остров“, който дремеше и събираше сили вътре в него. А може би това бе същата носталгия, която не му позволяваше да се задоволи и с пълното покорство на Петкан и го подтикваше да го доведе до крайност, за да го изпита.

* * *

Бордов дневник.

— *Разбира се, той се води като овца и е странно, че се оплаквам от него. Ала в това покорство има нещо прекалено безукорно, дори някак механично, и то ме скована — като изключим, уви, оня съсипителен смях, който, изглежда, понякога той просто не успява да сдържи и който прилича на внезапната поява на сатаната, вселен в него. Обладан от зъл дух. Да, Петкан е обладан от зъл дух. И дори двойно обладан. Защото не трябва да се забравя, че освен изблиците на сатанински смях у него изцяло и без остатък действувам и разсъждавам самият аз.*

Не се надявам на много разум от страна на един цветнокож — многоцветнокож по-точно, тъй като в жилите му тече и индианска, и негърска кръв. Поне би могъл да прояви някакви чувства. А освен непонятната и невероятна нежност, която го свързва с Тен, не ми е

известно да изпитва други чувства. Искрено казано, за едно нещо съжалявам и ми е безкрайно трудно да го призная, но съм длъжен да изплюя камъчето. За нищо на света не бих се решил да му кажа „обичай ме“, защото предварително съм убеден, че за пръв път няма да ми се покори. При това няма никакво основание да не ме обича. Аз му спасих живота — неволно, вярно, но нима той знае? Научих го на всичко, като се почне с труда, който е върховно благо. Естествено, бия го, но нима той не разбира, че е за негово добро? Обаче тъкмо тук постъпките му са озадачаващи. Един ден като му обяснявах — доста разпалено, наистина — как да бели и да разцепва раковите вейки, за да стават за плетене, аз замахнах малко по-отривисто с ръка. За моя най-голяма изненада, той мигновено отстъпи крачка назад, засланяйки лице с ръката си. Ама нали трябваше да съм напълно обезумял, за да ми хрумне да го ударя точно когато му преподавах едно толкова трудно и изискващо особено усърдие изкуство! Но всичко ме навежда на мисълта, че, уви, такъв безумец аз действително изглеждам в неговите очи — ежечасно, денем и нощем! Тогаваше се поставям на негово място и ме обзема жал за това беззащитно дете, попаднало на необитаем остров и станало плячка за приумиците на някакъв побъркан. Ала моето положение е още по-лошо, защото виждам собственото си отражение в лицето на единствения си съжител под формата на някакво чудовище, като в криво огледало.

Когато ми дотегна да гледам как изпълнява възложените му поръчения, без очевидно да се замисля понякога за техния смисъл, доця ми се да се добера до истината. Възложих му да се заеме с оная безцелна и безсмислена задача, считана във всяка каторга по света като най-унизителното оскърбление: да издълбае дупка в земята, после още една, за да прибере пръстта, сетне трета, за да зарови пръстта от предната и т.н. Той се труди с пот на чело цял ден под пепелявото небе, в нетърпимата жегата. За Тен тази принудителна дейност представляваше увлекателна, опияняваща игра. От всяка яма се надигаха разнородни и упоителни ухания. Щом Петкан се изправеше и изтриеше чело с опакото на ръката си, Тен се хвърляше право в разкопаната земя. Той завираше нос в буците пръст, сумтеше и пръхтеше като тюлен, после ровеше като обезумял и земята хвърчеше изпод краката му. Накрая, достигнал върха на своята

възбуда, той препускаше около ямата с жалостиво квичене и пак се връщаше да черпи нова доза опиянение в сърцето на тази торна земя, където черният хумус се смесваше с млечния сок на посечените корени, както смъртта се преплита с живота неотменно на определена дълбочина.

Прочее, слабо е да се каже, че Петкан съвсем не се бунтуваше против това глупашко занимание. Рядко съм го виждал да работи с подобна жар. Той вложи в своя труд дори някаква особена радост, обезсмисляща алтернативата, която се силех да му натрапя — един затъпял до крайна степен Петкан или някакъв побъркан в неговите очи Робинзон — и принуждаваща мене самия да търся друго решение. А освен това се питам дали вихреният танц на Тен покрай и вътре в ненужно зейналите рани върху снагата на Сперанца не е показателен и дали не допуснах непростимата глупост да разкрия на араукана, в стремежа си чисто и просто да го унижа, тайната на розовата котловина...

* * *

Една нощ сънят дълго не спохождаше Робинзон. Лунните лъчи очертаваха светъл правоъгълник върху плочника на Резиденцията. Обади се сова и той сякаш дочу как самата земя стене от несподелена любов. Под слабините си чувствуваше нетрайната и безсмислена мекота на сламеника. Привиждаше му се отново Тен, изгарящ от страст, да подскача около разровената земя, просната и достъпна, след като сечивото на араукана я бе обладало пряко волята ѝ. Седмици бяха минали, откак не бе ходил в котловината. Колко ли бяха порасли неговите дъщери, мандрагорите, за всичкото това време. Той бе приседнал на постелята си, стъпил върху лунния килим и усещаше как се надига ухание на мъзга от тази огромна снага, бяла като корен. Изправи се тихо, прекрачи прегърнатите Петкан и Тен и се запъти към горичката от смолници и санталови дървета.

[1] Денят на Венера според латинския календар. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ОСМА

С влизането си в Резиденцията Петкан веднага забеляза, че водният часовник бе спрял. Вода имаше още в тумбестата стъклена, но отворът бе запушен с дървен чеп и нивото се бе заковало неподвижно на височина три часа сутринта. Той изобщо не се изненада от изчезването на Робинзон. В съзнанието му спирането на водния часовник съвсем естествено предполагаше отсъствието на Губернатора. Свикнал да приема нещата такива, каквито са, той не се запита ни къде беше Робинзон, ни кога щеше да се върне, ни дори дали е жив все още. Също както и през ум не му минаваше да тръгне да го търси. Беше изцяло погълнат от съзерцание на иначе съвсем привичните околни предмети, на които спирането на водния часовник и отсъствието на Робинзон придаваха непознат облик. Той бе станал господар на себе си и господар на острова. Сякаш за да потвърди ръкополагането му в тоя сан, който сам си бе избрал, Тен се изправи лениво на лапите си, намести се до него и вдигна към лицето му погледа на лешниковите си очи. Не беше вече в първа младост клетият Тен и неговата кръгла като бъчва задница, прекалено късите му крака, сълзящите очи и развлеченият и обезцветен кожух говореха красноречиво за разрушителното действие на годините в заника на един достоен кучешки живот. Но той също като че ли усещаше промяната и очакваше приятеля му да вземе някакво решение.

Какво да направи? И дума не можеше да става нито за довършване на попяването на киселеца и ряпата, което се налагаше поради засушаването, нито за довършване на правата на оная наблюдателница навръх исполинския кедър край пещерата. Тези занимания чисто и просто съставляваха част от един порядък, който бе отменен до завръщането на Робинзон. Погледът на Петкан се спря върху някаква грижливо затворена, ала незаклучена ракла, с чието съдържание успя да се запознае подробно, тъй както си беше оставена под масата на Резиденцията. Той я повлече по плочника и след като я

изправи на тясната ѝ страна, приклепна и я закрепил на рамото си. После излезе, следван по петите от Ген.

В северозападната част на острова, там, където равнината се поглъщаше от пясъците, загатващи за близостта на дюните, се тълпяха чудноватите, смътно наподобяващи хора силуети на *кактусовата градина*, която Робинзон бе създал. Разбира се, изпитал бе угризения, че пилее време за отглеждане на такива ненужни растения, ала те не изискваха почти никакви грижи и той бе положил усилие единствено да присади върху особено благодатна почва най-интересните екземпляри, пръснати из целия остров. Така бе засвидетелствувал почит към паметта на баща си, чиято едничка страст — като се изключат съпругата и децата му — беше малката тропическа градинка, която грижливо поддържаше в остъклената домашна ротонда. Робинзон бе надписал на дъсчици, закрепени върху забити в земята колчета, латинските названия на тези разновидности, които си бе припомнил до едно вследствие някакъв необясним каприз на паметта.

Петкан захвърли на земята раклата, която му беше натъртила рамото. Пантите на капака изхвъркнаха, и пищен безпорядък от скъпи тъкани и украшения се разсипа в подножието на кактусите. Най-сетне щеше да си поиграе на воля с тези парцали, чийто блясък го заслепяваше, но с които Робинзон си служеше единствено за да го притеснява по време на разни тържества. Защото не ставаше въпрос за самия него — каквото и да било облекло само пречеше на движенията му, — а тъкмо за тези странни растения, чиято зелена, налята, набъбнала, примамлива плът изглеждаше далеч по-подходяща от всяка човешка снага да подчертае прелестта на тези одежди.

Той първо ги разстла върху пясъка с грижливи движения, за да обгледа с очи разкоша и тяхната многочисленост. Подреди пред себе си и плоски камъни, на които разположи скъпоценностите досущ като на витрина на бижутериен магазин. Сетне дълго обикаля отвед кактусите, преценявайки с поглед очертанията и опитвайки с пръст твърдостта им. Това бе чудато сборище от растителни изваяния, включващи огромни свещници, кълба, широки длани, изкълчени крайници, рунтави опашки, къдрави глави, островърхи звезди, ръце с по хиляда стрелнати като жила пръсти. Плътта им представляваше ту меко и сочно месо, ту жилав каучук, ту пък зеленикава слуз, от която се носеше воня на мърша. Накрая той вдигна от земята някаква черна

лъскава пелерина, която метна с един замах върху широките рамене на *Cereus pruinosus*. Сетне забули с гиздави дипли кръглия задник на *Grassula falcata*. Прозирна, въздушнолека дантела му послужи да обкичи бодливия войнствен символ на плодородие на *Stapelia variegata*, докато навличаше батистени ръкавици върху късите космати пръсти на *Grassula lycopodiodes*. Една брукатна шапчица като че ли бе създадена специално, за да кацне върху рошавата глава на *Cephalocereus senilis*. Той дълго се труди така, изцяло погълнат от своите търсения, и загръщаше, гласеше, отдръпваше се назад, за да прецени по-добре, разсъбличаше внезапно някой кактус и обличаше със същите одежди друг. Накрая увенча творението си, разпределяйки също тъй майсторски гривни, огърлия, диадеми, обеци, токи, кръстове и коронки. Ала не се спря в захлас пред призрачното шествие на прелати, изискани дами и грамадни чудовища, които се бяха пръкнали изпод ръцете му от пясъка. Оттук насетне нямаше какво повече да прави там и се отдалечи, следван по петите от Тен.

Той прекоси зоната на дюните, като се наслаждаваше на гръмкия екот, пробуден от стъпките му. Спря и се обърна към Тен, възпроизвеждайки със затворена уста тътнежа, ала тази шега не развесели кучето, което се придвижваше мъчително със скокове в подвижния пясък и чиято козина на гърба цяла настръхваше, щом шумът се усилише. Най-сетне стъпиха на твърда земя и излязоха на крайбрежната ивица, открита доста надалеч от отлива. Напет, гордо изпъчил гърди в ликуващата светлина на утрото, Петкан крачеше с опиянение по огромната и съвършено гладка арена. Той бе пиан от младост и свобода сред тази безкрайност, където бе възможно да направиш всичко и нищо не пречеше на погледа. Вдигна един объл камък и го закрепил върху изпънатата си длан. Пред всички скъпоценности, които бе изоставил по кактусите, предпочиташе този, изтрит от времето, ала сигурен камък, където розови фелдшпатови кристали се редуваха с прозрачен кварц, изпъстрен с люспи слюда. Овалът на камъка докосваше само в една точка извивката на черната му длан и образуваше с нея една проста геометрична фигура с ясни очертания. Някаква вълна се стрелна бързо върху огледалната повърхност на мокрия пясък, осеян с дребни медузи, и обви глезените му. Той пусна облия камък и вдигна друг, плосък и кръгъл, мъничък опалов диск, пропръскан с бледолилави петънца. Подхвърли го в ръка.

Да можеше да литне! Да се превърне в пеперуда! Мечтата да накара камъка да лети държеше в плен лекокрилата душа на Петкан. Той го плъзна със замах по повърхността на водата. Дискът отскочи седем пъти върху водната покривка, преди да бъде погълнат безследно от нея. Но Тен, който бе свикнал с тая игра, се хвърли сред вълните и като пореше водата с лапи, отметнал високо глава към хоризонта, доплува до мястото, където бе потънал камъкът, гмурна се и се върна обратно, тласкан от прибоя, за да го положи в нозете на Петкан.

Те дълго крачиха в източна посока, а след това, като заобиколиха дюните, се отправиха на юг. Петкан събираше и хвърляше морски звезди, цепеници, раковини, кост от сепия, кичури морска трева, които тутаки се превръщаха за Тен в жива плячка, желана и изплъзваща се, и той я преследваше с лай. Така стигнаха до оризището.

Колекторът бе пресъхнал и нивото на блатото с посева спаднаше от ден на ден. Ала то трябваше още цял месец да остане под вода, за да се налят класовете, и Робинзон се завръщаше все по-угрижен от своите контролни обиколки.

Петкан държеше в ръка лилавото камъче. Метна го в оризището и преброи отскоците му върху застоялата вода, прошарена от мазни отблясъци. Каменният диск потъна след девет отскока, ала Тен вече бе скочил от дигата, за да го догони. Устремът му го отнесе на двайсетина метра, но там той спря. Водата бе много плитка, за да може да плува, и той шляпаше в калта. Въртна се и пое да се върне към Петкан. Първият скок успя да го изтръгне от обятията на тинята, но после затъна още по-дълбоко и се замята безпомощно. Щеше да загине, ако не му бъдеше оказана помощ. Петкан се поколеба за миг, надвесен над тази коварна и мръсна вода. После промени намеренията си и изтича към отточника. Той пъкна някакъв прът в първата дупка на шлюза и с все сила наблегна като върху лост, търсейки опора в страничните греди. Дървената преграда заскърца и се плъзна нагоре в жлебовете си. Тозчас калният килим, който покриваше оризището, се раздвижи и започна да потъва в отточника, като се гънеше и увиваше. След няколко минути Тен се довлече в подножието на дигата. Представляваше само една огромна буца кал, но беше здрав и читав.

Петкан го остави да се чисти и се отправи с игриви подскоци към гората. И през ум не му минаваше, че оризовата реколта бе опропастана.

* * *

За Петкан спирането на водния часовник и отсъствието на Робинзон означаваха само едно и също нещо — отменяне на някакъв определен порядък. За Робинзон изчезването на Петкан, нагиздените кактуси и пресушаването на оризището свидетелствуваха единодушно за несигурността и може би дори за провала в превъзпитанието на араукана. Впрочем рядко се случваше той да действа на своя глава и да получи одобрение от страна на Робинзон. Трябваше или нищо да не върши, или да следва съвсем точно указанията, за да не си навлече неговите упреци. Робинзон бе принуден да признае, че зад услужливото покорство на Петкан се криеше истинска личност и че всичко, което произлизаше от нея, го изпълваше с дълбок потрес и накърняваше целостта на благоустроения остров.

Отначало той реши да се примири с изчезването на своя съжител. След два дни обаче го обзе някакво многопосочно и труднообяснимо безпокойство, където бяха примесени смътни угризения, любопитство, а и жалост, която му вдъхваше неприкритата печал на Тен, и той тръгна да го дири. Цяла една сутрин той кръстосва с Тен гората, където се губеха следите на араукана. Тук-таме откриха белези от неговия кратковременен престой. Скоро Робинзон дори трябваше да отстъпи пред очевидния факт: навярно Петкан на своя глава редовно прекарваше част от времето си в този край на острова, водейки някакво съществуване извън и в пълен разрез с порядъка, отдаден на загадъчни занимания, чийто смисъл му се изплъзваше. Дървени маски, тръба за духане на стрели, хамак от лиани, където се полюшваше някакво плетено от палмово лико чучело, препаски с пера, кожи от влечуги, останки от мъртви птици — всичко говореше за един неведом свят, към чиято тайна Робинзон не притежаваше ключ. Ала изненадата му достигна своя връх, когато се натъкна на някакъв мочур, заобиколен по края, от ниски, досущ подобни на върби дървета. В действителност тези дръвчета до едно явно бяха изкоренени и после отново засадени *наопаки* — със забити в земята клони и щръкнали към небето корени. А онова, което окончателно придаваше фантастичен облик на тази чудовищна плантация, бе неопровержимото приспособяване на растителността към подобно варварско третиране.

Млади издънки и дори кичури листовина се подаваха от крайчеца на корените, което пък предполагаше, че самите закопани клоци бяха съумели да се преобразят в корени и че дървесният сок бе преобърнал посоката на своя кръговрат. Робинзон не можеше да се изтръгне от съзерцанието на това необикновено явление. Самият факт, че на Петкан му е хрумнала такава приумица и че я е осъществил, вече бе нещо доста обезпокоително. Но дръвчетата не бяха оказали никаква съпротива. Сперанца очевидно бе дала съгласието си за подобна странна постъпка. В този случай поне призиванието на араукана да върши чудатости бе довело до резултат, който, за сметка на своята незначителност, съдържаше в себе си нещо градивно и не се бе оказал чисто и просто пълно разрушение. Робинзон не можеше да откъсне поглед от това откритие! Той бе тръгнал да се връща, когато Тен се закова неподвижно пред някакъв гъсталак от магнолии, цели увити в бръшлян, после занаяпредва бавно с изпружен врат, като стъпваше тихо и внимателно. Накрая спря, залепил нос върху един от стволите. Тогава стволът се размърда и екна смехът на Петкан. Арауканът бе прикрил глава под корона от цветове. По голото си тяло от глава до пети бе изрисувал с някакъв сок листа от бръшлян, чиито вейки пълзяха нагоре по бедрата и се усукваха около торса му. Така преобразен в човекодърво, разтърсван от безумен смях, той изви край Робинзон лудешки хоровод. Сетне се запъти към брега, за да се измие сред вълните, а Робинзон, умислен и мълчалив, го гледаше как все тъй подскачайки весело, потъва в зелената сянка на манглиевите дървета.

* * *

И тази нощ безоблачното небе предоставяше на кръглоликата луна правото да властвува в целия си блясък над тропическия лес. Робинзон затвори Резиденцията, повери Петкан и Тен на взаимните им грижи и потъна под гористия свод, където изрядко се процеждаха сребърни лъчи. Навярно хипнотизирани от бледоликото небесно светило, животинките и насекомите, които обикновено оживяваха гъсталака с всевъзможни шумове и звуци, този път не нарушаваха тържествената тишина. С приближаването на розовата котловина той

усещаше как се разхлабва и отпуца примката на всекидневните грижи и как любовно блаженство се разлива в жилите му.

Петкан му създаваше все по-сериозни тревоги. Арауканът не само не се сливаше в хармонично цяло със системата, ами като чуждо тяло заплашваше да я разруши. Човек можеше да си затвори очите за огромните и разрушителни грешки, като пресушаването на оризището, отдавайки ги на неговата младост и неопитност. Ала под привидното си доброжелателство той се оказваше съвършено неподатлив на ред, стопанисване, пресметливост, благоустройство. „Създава ми повече работа, отколкото сам той върши“, размишляваше унило Робинзон със смътното усещане, че все пак малко преувеличава. Между впрочем странният усет у Петкан да печели благоразположението и би могло да се каже дори — доверието на животните, в случая с Тен се увенчаваше с едно само по себе си вече дразнещо приятелство, ала оказваше пагубно влияние върху тълпите кози, зайци и даже риби. Невъзможно бе да набиеш в тази твърда дървена чутура, че дребният добитък бе събиран, хранен, кръстосван единствено заради добивите, които се очакваха от него, а не за дресировка, фамилиарничене или игра на лов и риболов. Петкан дори не допускаше, че може да се убие животно другояче, освен след дълго преследване или борба, както изискваше справедливостта — едно опасно по своята сантименталност схващане! Не разбираше още и това, че съществуват вредители, които трябваше да се изтребват безпощадно, и дори бе измислил да опитоми двойка плъхове с намерение да ги отгледа и размножи! Порядъкът бе крехко завоевание, изтръгнато с пот на чело от естествената примитивност на острова. Ударите, които му понасяше арауканът, сериозно го разклащаха. Робинзон не можеше да си позволи лукса да търпи някакъв рушител на реда, заплашващ да унищожи онова, в чието изграждане бе вложил дългогодишен труд. Ами, тогава какво да се прави?

Стигнал крайнините на гората, той спря, развълнуван от величието и покоя на околната гледка. Равнината простираше, догде поглед стига, копринената си одежда, по която нежен полъх браздеше от време на време леки вълници. На запад дремеха прави кокилите на тръстиките, притиснати нагъсто като копия на цяла армия, и оттам равномерно долиташе звънкият кряк на жаба. Сова го докосна с крилото си, кацна на един кипарис и обърна към него унесен лик.

Уханен дъх предизвести близостта на розовата котловина, чиито земни неравности бяха заличени от лунния светлик. Мандрагорите там се бяха намножили до такава степен, че обликът на пейзажа се бе променил. Робинзон приседна, облегнал гръб на някакво пясъчно хълмче, и потърси с ръка широките, прошарени с морави петна и назъбени по края листа, чийто първосъздател на острова бе сам той. Пръстите му докоснаха овала на един от онези кафяви плодове, които изпущаха всепроникващ, зловонен и незабравим мирис. Това бяха неговите щерки — благословия на съчетанието му със Сперанца — и те развяваха надиплени поли в тъмната трева, а той знаеше, че изтръгне ли из корен една измежду тях, ще извади на показ белите и закръглени бедра на мъничкото растително същество. Той се просна в една браздя с доста едрозърнест пясък, която в замяна на това сякаш го приемаше в обятията си, и потъна в насладата на прииждащото от земята към слабините му тръпно сладострастие. Притискаше с устни свежата и дъхтяща мекота на един цвят от мандрагора. Твърде добре познаваше той тези цветове, след като многократно бе изброявал и разглеждал техните сини, морави, бели и алени чашки. Но какво е това? Цветът пред очите му е *рауран*. Бял с кестеняви ивици. Той се отърсва от унеса. Не може да проумее. Този стрък мандрагора греди два дни изобщо не съществуваше. Беше слънчево и щеше да забележи новата разновидност. От друга страна, той държи топографски много точна сметка за местата, където хвърля посева си. Кадастърът в кметството ще си каже думата, ала бездруго е убеден, че никога не е лягал в кътчето, където цъфти оная мандрагора зебра...

Той стана. Магията бе разпръсната, цялата благодат на тази приветлива нощ бе изчезнала. Някакво твърде смътно подозрение се бе породило у него и веднага бе прераснало в ненавист към Петкан. Скритият му живот, посадените наопаки върби, човекът растение и дори по-раншните нагиздени кактуси, танцът на Тен в раните по снагата на Сперанца — нима във всичко това не се криеше ключът за разгадката на тайнствената поява на новите мандрагори?

* * *

Бордов дневник.

— Върнах се в Резиденцията до немай-къде разстроен. Разбира се, първото, което ми хрумна, бе да разбудя безсрамника, да го набия, докато си каже и майчиното мляко, и после пак да го набия, като наказание за признатите грехове. Но отдавна съм се научил никога да не действувам в пристъп на гняв. Гневът тласка към действие, ала това действие винаги се оказва погрешно. Наложих си да се прибера у дома, да се изправа чинно пред аналоя и да прочета наслуки няколко страници от Библиите. Само аз си знам какво ми костваше това, защото в същото време духът ми се мятеше като козле, което подскача на място, тъй като са го вързали изкъсо за кола! Най-сетне смирението започна да прониква в мене с тържествената и горчива реч на Проповедника, чиито слова се отронваха от устните ми. О, Книго на книгите, колко ведри мигове дължа на тебе! Четенето на Библията е като изкачване на връх в някоя планина, откъдето с един поглед можеш да обгърнеш целия остров и океанската шир, която го заобикаля отвред. Тогава всички делнични дреболии изчезват като пометени, душата плясва с огромните си крила и полита, устремена единствено към възвишеното и вечното. Надменният песимизъм на цар Соломон прилягаше най-добре на моето преливащо от ненавист сърце. Обичах да чета, че няма нищо ново под слънцето, че трудът на праведника не е по-добре възнаграден от леността на безумеца, че е суета да градиш, да садиш, да поливаш, да отглеждаш добитък, защото е все едно вятър да гониш. Човек можеше да си рече, че Мъдрецът над мъдреците подклаждаше мрачното ми настроение, за да ме устрели след това единствената истина, която прилягаше за моя случай — онази, що открай време чакаше настъпването на тоя миг. И тези редове от глава IV наистина ме шибнаха право в лицето като благодатна плесница:

По-добре двама, нежели един, понеже имат добра награда за труда си.

Защото ако падне единият, другият ще подигне другаря си. Но горко на един, кога падне, а няма другиго, който да го подигне.

Също, кога лежат двама, топло им е; а един — как ще се сгрее?

И ако някой вземе да надвива единия, то двамата ще устоят насреща му; и конец, на три усукан, ще се скъса скоро.

Прочетох и препрочетох тези редове и все си ги преповтарях, докато си лягах. За пръв път се запитах дали не съм съгрешил тежко спрямо ближния си в стремежа на всяка цена да подчиня Петкан на порядъка на благоустроения остров, показвайки с това, че пред моя по-малък цветнокож брат предпочитам земята, изваяна от собствените ми ръце. Всъщност стара алтернатива, извор на не един и два раздора и на безчет злодеяния.

* * *

Така Робинзон се мъчеше да не мисли повече за шарените мандрагори. За това му помогнаха неотложните укрепителни и ремонтни работи, които трябваше да се извършат след проливните дъждове и които го сблизиха отново с Петкан. Месеци наред изминаха в редуване на бурна неприязън с негласно сдобряване. Случваше се също Робинзон да е дълбоко потресен от поведението на своя другар и да не се издаде с нищо, като се стараеше да го оправдае, оставайки насаме с дневника си. Такъв беше например случаят с оня щит от корубата на една костенурка.

Петкан никакъв не се виждаше тази сутрин от няколко часа насам, когато Робинзон бе обезпокоен от стълб дим, който се издигаше иззад дърветата откъм бреговата ивица. Не бе забранено да се пали огън на острова, но законът изискваше властите да се уведомяват предварително, като се посочи мястото и времето, за да бъде избегнато всякакво объркване с обредните кладни на индианците. Петкан сигурно си имаше основания да пренебрегне тази предохранителна мярка, или, с други думи, това означаваше, че начинанието, в което се бе впуснал, нямаше никакъв изглед да се понрави на господаря му.

Робинзон затвори Библията с въздишка, после стана и се отправи към плажа, след като подсвирна на Тен.

Не успя да проумее веднага странното занимание, погълнало Петкан. Той бе преобърнал по гръб една огромна костенурка и я бе сложил върху килим от жарава. Животното не бе мъртво, тъкмо обратно — риташе обезумяло с крачетата си във въздуха. Робинзон сякаш долови дори нещо като дрезгаво хлипане, което навярно бе нейното стенание. Да изтръгнеш стенание от една костенурка! Сам сатаната се бе вселил в душата на тоя дивак! Що се отнася до целта на това варварско насилие, той си я обясни едва като видя как черупката на костенурката губи овалната си форма и бавно-бавно се изправя под въздействието на горещината, докато Петкан бързаше да пререже с нож сухожилията, които я прикрепяха към тялото на животното. Корубата още не се бе изправила — беше заприличала на леко вдлъбнат поднос, — когато костенурката се обърна настрани, претърколи се и се изправи на крачката си. Един огромен ален, зелен и морав мехур подскачаше на гърба ѝ като мях, пълен с кръв и гной. Погната от изживяния кошмар, тя тичаше презглава не по-зле от Тен, който я преследваше с лай, препускаше към морската шир и се гмурна сред разбиващите се вълни. „Сбърка, отбеляза спокойно Петкан, утре раците ще са я изяли вече.“ И продължаваше да търка с пясък вътрешността на изранената черупка. „Никоя стрела не може да пробие този щит, обясни той на Робинзон, и дори големите болас отскачат, без да го счупят!“

* * *

Бордов дневник.

— Присъщо е на английската душа да бъде по-милостива към животните, отколкото към хората. Може да се спори върху подобно разделение на чувствата. Истината е, че нищо не ме е отблъсквало от Петкан повече, отколкото ужасната казън, на която подложи пред очите ми една костенурка. (Сега забелязвам известната прилика между тези две думи казън и костенурка. Дали това не означава, че клетите животни не са обречени по рождение да бъдат мъченици?) Но неговата постъпка не е тъй проста и повдига доста въпроси.

Отначало ми се струваше, че той обича моите животни, ала непосредственото и сякаш инстинктивно разбирателство,

установявано между тях и него — независимо дали става въпрос за Тен, за козите или дори за плъховете и лешоядите, — няма нищо общо със сантименталния порив, който тласка мене към по-низшите ми събратя. Всъщност неговите отношения с животните са повече животински, отколкото човешки. Той се отнася свойски с тях. Никога не се стреми да им прави добрини, а още по-малко — да ги накара да го обикнат. Отнася се към тях с такова лекомислие, безразличие и жестокост, които будят у мен негодувание, но както изглежда, ни най-малко не накърняват неговия престиж в техните очи. Като че ли онова особено негласно съучастничество, което ги обвързва, има по-здрави корени и от най-суровото насилие, което може да упражни над тях. Когато се убедих, че в случай на нужда той не ще се поколебае да заколи Тен и да го изяде, че Тен смътно осъзнава опасността и че това за нищо на света не може да навреди на горещото предпочитание към цветнокожия му господар, проявявано от негова страна при всеки удобен случай, усетих как в мен се заражда раздразнение, примесено с ревност към това глупаво и ограничено животни, което упорито действуваше против собствения си интерес. А сетне разбрах, че трябва да се прави сравнение само между сравними величини и че приятелството на Петкан с животните по самата си същина се различава от отношенията, които аз бях установил с добитъка си. Животните го посрещат и приемат помежду си като свой. Той с нищо не им е задължен и може безнаказано да упражнява над тях всички права, които му дават неговата по-голяма физическа сила и по-развитият му ум. Полека-лека се убеждавам, че така той дава израз на своята животинска природа.

* * *

През следващите дни Петкан бе погълнат от грижи за някакво малко лешоядче, което бе прибрал, след като майка му го бе изхвърлила от гнездото по необясними причини. Неговата уродливост бе тъй отблъскваща, че щеше да е достатъчно оправдание за подобно прогонване, ако не бе обща черта на вида. Голият, безобразен, едва пристъпящ мъник изпружваше шия и протягаше към всеки срещнат

зейнала от глад човка, над която бяха разположени две огромни очи със спуснати морави клепащи, подобни на два гнойни отока.

В тая досадно зееща за милостиня човка Петкан отначало пушна късове прясно месо, които изчезнаха сред лакомо къркорене, но по всяка вероятност и камъни щяха да бъдат погълнати също тъй стръвно. Ала още на по-следващия ден мъничето залиня. Не проявяваше вече подобна жизненост, дремеше по цели дни, а като му опипа гушата, Петкан установи, че тя е твърда, пълна, натегнала, макар че от последното хранене бяха изтекли доста часове — с една дума: налице бяха всички признаци за трудно, ако не и невъзможно храносмилане.

Оттогава насетне арауканът оставяше на слънце дълго да гният всред облаци синкави мухи всякакви кози вътрешности, чиято воня довеждаше Робинзон до отчаяние. Най-сетне безчет бели ларви загъмжаха в разкашканата мърша и Петкан можеше вече да се заеме с една операция, която остави незаличим спомен в паметта на неговия господар.

С помощта на мидена черупка той изстърга и почисти разложените вътрешности. След това налага в уста пълна шепка с насъбрани по този начин червейчета и задъвка търпеливо и унесено гнусната хапка. Накрая се наведе над храненика си и изля в човката му, протегната като просяшка паница, някакво подобие на гъсто и топло мляко, което лешоядът преглътна, потръпвайки с цялото си тяло.

Като се зае наново да събира ларви, Петкан поясни:

— Живи червеи много жилави. Птичето болен. Тогава трябва дъвчиш, дъвчиш. Винаги дъвчиш за малки птичета...

Робинзон побягна, чувствайки, че му се гади. Ала себеотрицанието и неустрашимата последователност на неговия другар му направиха дълбоко впечатление. За пръв път той си зададе въпроса дали всичката му възискателност, отвращението, погнусата, цялата тая нервозност на белолик човек бяха върховен и безценен признак на култура или тъкмо обратно — мъртво бreme, което трябваше да се накани най-сетне да захвърли някой ден, за да започне нов живот.

* * *

Ала понякога също тъй Губернаторът, Генералът, Върховният жрец вземаха връх в душата на Робинзон. Тогава той внезапно си даваше сметка за измеренията на щетите, причинени от Петкан на прекрасната островна уредба, за осуетените добиви, похабените припаси, пръснатите стада, за множението и благоденствието на хищниците, за потрошените и изгубени сечива. И това щеше да е нищо, ако я нямаше оная особена *закваска* в сатанинските и разбойнически идеи, в пъклените и смайващи находки, които той роеше наоколо и които тровеха дори самия Робинзон. За да тури венец на цялото обвинение, на Робинзон не му оставаше друго, освен да си припомни накрая за шарената мандрагора, която не му даваше мира и пропъждаше съня от очите му.

Издайки в подобни пристъпи на ярост, той си бе измайсторил бич, изплетен от ивици козя кожа. Вътрешно се срамуваше от това и омразата, която постепенно се бе промъкнала и настанила в сърцето му, искрено го тревожеше. Значи, недоволен, че разорява Сперанца, арауканът бе отровил душата на своя господар! И действително отскоро през главата на Робинзон минаваха мисли, които той не се осмеляваше да признае сам на себе си и които представляваха вариации върху една и съща тема: естествената случайна или предумишлена смърт на Петкан.

Беше стигнал дотам, когато една сутрин мрачно предчувствие само го понесе към горичката от смолници и санталови дървета. Някакво цвете литна из един гъсталак от туя и запърха нагоре в слънчевите лъчи. Това бе пищна и огромна пеперуда с крила от черно кадифе, пропръскано със злато. Ремъкът на бича изсъска и плесна. Живото цвете се пръсна и късчета от него се разлетяха наоколо. И такова нещо не би сторил допреди няколко месеца... Макар че огънят, който усещате да тлее у него, на пръв поглед бе по-чист и по-възвишен, отколкото обикновената житейска страст. Както във всичко, което засягаше неговите отношения със Сперанца, в яростта му имаше нещо космическо. В собствените си очи той нямаше нищо общо с долнопробния облик на един разгневен мъж, а се възправяше като някаква изначална сила, плод на земната утроба, помитац всичко с огнено дихание. Вулкан. Робинзон бе вулкан, който изригваше на повърхността на Сперанца, досущ като съзидателната ярост на

канарата и бигора. Между впрочем от известно време насам отвореше ли Библията, дочуваше да тътне гръмливият глас на Йехова:

Гневът Му гори, и пламъкът Му е силен; устата Му са пълни с негодувание, и езикът Му е като огън, който пояжда;

диханието Му е като разлян поток, който се подига дори до шия, за да просее народите до изтощаване; и в челюстите на народите ще има юзда, която ще насочва към заблуда.

Четейки тези редове, Робинзон не можеше да удържи напирашките бесни викове, които му носеха облекчение и в същото време го настървяваха. И той сякаш сам се виждаше изправен на най-високия островен връх — страховит и непостижим:

И ще загърми Господ с величествения Си глас и ще яви замаха на Своята мишца в силен гняв и в пламък на всепоядащ огън, в буря, в наводнение и в градушка от камъни.

(Исаия, гл. 30)

Ремъкът на бича процепи въздуха по посока на далечния силует на един сокол, който кръжеше в небето. Разбира се, хищникът в шеметната вис продължи невъзмутимо да дебне плячката си, но заслепен от своите видения, Робинзон го бе зърнал вече да пада в нозете му, сразен и агонизиращ, и се бе разсмял с ожесточение.

Ала всред тази необгледна знойна пустош плискаше пълноводната река на нежността. Розовата котловина със своите гостоприемни дипли и мамещи извивки го очакваше неизменно приветлива, щедро даряваща покой с мекотата на изцелителното си руно. Робинзон ускори ход. След броени мигове щеше да се просне той връз тази женствена земя по гръб, с широко разперени ръце — и щеше да му се струва, че пропада в лазурна бездна, подпрял с плещи цялата

Сперанца, както Атлас — земното кълбо. Тогава щеше да усети как непознатата сила се влива в него при досега с първоизточника и щеше да се претърколи и да прилепи утроба към утробата на тази огромна и огнедишаща жена, за да я разоре с палешник от плът и кръв.

Той спря в покрайнините на гората. Котловината разстилаше в краката му безкрайните извивки на бедрата и гърдите си. Неговите щерки, мандрагорите, го приветствуваха за добре дошъл с всичките си широки листа като с ръце. И вече топлина се разливаше в слабините му, устата му се наливаше със сладост... Като направи знак на Тен да остане в гората, той пристъпи понесен на невидими криле към брачното си ложе. Един каменен улей, където дремеше малко застояла вода, завършваше с вдлъбка от свилен пясък, покрит с кадифената завивка на тревата. Там щеше да се люби Робинзон днес. Познаваше той вече това гнезденце от зеленина, пък и златисто моравите цветове на мандрагората лъщяха в него с мътен блясък.

Точно в тоя миг той съзря под листата едно малко черно задниче. То бе в разгара на своята работа и по него пробягваха тръпки, които го отпущаха, после го свиваха като юмрук, отпущаха го и наново го свиваха. Робинзон заприлича на сомнамбул, когото грубо са изтръгнали от някакъв любовен блян. Съзерцаваше смаян въпиеща низост, която се извършваше прел очите му. Сперанца бе посрамена, омърсена, осквернена от един негър! Шарените мандрагори щяха да разцъфнат на същото това място само след няколко седмици! А той бе оставил бича си при Тен в края на гората! С един ритник той изправи Петкан, с юмрук отново го просна в тревата. После се стовари отгоре му с цялата си тежест на белолик човек. Ах, не за любов бе полегнал той сред цветята! С голи ръце удря той, сляп и глух, оглушал наистина за стоновете, които се отронват от разбитите устни на Петкан. Бесът, който се е вселил у него, е свят. Това е потопът, подавящ из цялата земя човешките беззакония, това е небесният огън, изпепеляващ Содом и Гомор, това са Седемте Порази, сполетели Египет като наказание за коравосърдечието на фараона. Ала няколко думи, отронени от останалия без дъх метис, внезапно надмогват божествената му глухота. Нараненият юмрук на Робинзон се отпуща още веднъж, ала без желание, възпрян от проблясък на разум: „Господарю, не ме убивай!“, простена Петкан, заслепен от кръвта. Робинзон в тоя миг разиграва една сцена, която по-рано е виждал в някаква книга или другаде: брат,

пребиващ до смърт брата си на ръба на някакъв ров. Каин и Авел, първото убийство в човешкото летоброене, убийството над всички убийства! Какво олицетворява той? Десницата на Йехова или ненавистния брат? Той се надига, отдалечава се, побягва, трябва да очисти душата си в извора на всяка мъдрост...

Ето го отново чинно изправен пред аналоя, съединил молитвено длани — очаква осенение свише. Трябва да извиси гнева си, да му придаде някаква по-чиста, по-възвишена окраска. Разгръща Библията наслуки. Книга на пророк Осия. Словото на пророка криволичи в черни редове върху бялата страница, преди да екне в звуци от гласа на Робинзон. Тъй гръмотевицата следва мълнията. Робинзон говори. Той се обръща към своите щерки, мандрагорите, и ги насъсква срещу майка им, земята прелюбодейка:

Съдете се с майка си, съдете се; защото тя не е Моя жена, и Аз не съм ѝ мъж; нека тя да махне блудството от лицето си и прелюбодейството от гърдите си,

та да не я съблека до голо и да я изложи, както в деня на рождението ѝ, да я не направя пустиня, да я не обърна в суха земя и да я не уморя с жажда.

(Осия, гл. 2)

Книгата на книгите се е произнесла и тя осъжда Сперанца! Не това търсеше Робинзон. Той желаше да прочете написана с огнени букви присъдата над недостойния служител, над прелъстителя и осквернителя. Затваря Библията и пак наслуки я отваря. Този път Йеремиа говори и казаното се отнася за шарената мандрагора, превъплътена в дивата лоза:

На всеки висок хълм и под всяко клонесто дърво ти блудства.

Аз те посадих като благородна лоза — най-чисто семе; а как се ти превърна у Мене в дива издънка от чужда лоза?

Затова, макар и да се умиеш със сапун и да употребиш много луга, — твоето нечестие е отбелязано пред Мене!

Но щом Сперанца е прелъстила Петкан, нима това означава, че арауканът е съвършено невинен и не носи отговорност? Оскърбеното сърце на Робинзон се бунтува от библейската присъда, произнесена над Сперанца и единствено срещу нея. Той пак затваря и отваря Библията. Глава 39 от Битието, която отеква този път с гласа на Робинзон:

И хвърли око върху Йосифа жената на господаря му и рече: спи с мене.

Но той се отказа и рече на господаревата жена: ето, при мене господарят ми не се грижи за нищо в дома си, и всичко, що има, е предал в ръцете ми;

в тоя дом няма по-голям от мене; и той не ми е запретил нищо, освен тебе, понеже си му жена; как прочее ще направя това голямо зло и ще съгреша пред Бога?

Докато тя, всекидневно тъй говореше на Йосифа, а той я не слушане да спи и да бъде с нея.

Случи се един ден, че той влезе в къщи по своя работа, а там в къщи никого от домашните нямаше;

тя го улови за дрехата му и рече: легни с мене. Но той, като остави дрехата си в ръцете ѝ, затече се и избяга вън.

А тя, като видя, че той остави дрехата си и побягна вън, извика домашните си и им рече тъй: вижте, довел ни евреин да се гаври с нас. Той дойде при мене, за да легне с мене, но аз завиках високо,

а той, като чу, че дигнах глас и завиках, остави у мене дрехата си, затече се и избяга вън.

И остави тя дрехата му при себе си, докле си дойде господарят му в къщи.

Тя повтори и пред него същите думи и рече: робът евреин, когото си ни довел тука, дойде да се гаври с мене и

ми каза: ще легна с тебе;

но когато чу, че аз дигнах глас и завиках, той остави у мене дрехата си и избяга въвн.

Господарят му, като чу думите на жена си, които тя му каза, думайки: тъй постъпи с мене твоят роб, — пламна от гняв;

и господарят взе Йосифа и го хвърли в тъмница, дето бяха затворени царските затворници. И той остана там в тъмницата.

Робинзон притихна съсипан и унил. Сигурен е, че очите му не са го излъгали. Чисто и просто залови Петкан на местопрестъплението, отдаден на блудство със земята на Сперанца. Ала той знае също, и то много отдавна, че трябва да тълкува външните прояви, колкото очевидни и неоспорими да са те, само като повърхностни *белези* на една скрита и още безлика действителност, която кълни и се налива със сила. Всъщност Петкан, който хвърля черното си семе в гънките на розовата котловина от желание да подражава или да се подиграва, това е някакъв частен случай и той по същество е една басня, също както и препирните на Потифар с Йосиф. Робинзон усеща как от ден на ден зейва пропаст между многословните послания, които човешкото общество все още му праща посредством неговата собствена памет, Библията и отражението, което и двете хвърлят върху острова, от една страна, и нечовешкия, стихийен, съвършен свят, където все по-дълбоко потъва и чиято същност изтръпнал се стреми да разгадае. Вътрешният му глас, който никога не го е лъгал, мънка някакви недомлъвки, че предстои повратен момент в живота му, че времето на Сперанца — невестата, заменила Сперанца — майката, самата тя следовница на благоустроения остров, отлита безвъзвратно на свой ред и че дохожда време на съвсем непознати, нечути и изненадващи събития.

Умислен и мълчалив пристъпя той няколко крачки и застава в рамката на вратата на Резиденцията. Понечва да се отдръпне и гневът му пламва отново, щом съзира вляво, до стената на къщата, Петкан, свит на земята, седи на ходилата си съвършено неподвижно, обърнал лице към хоризонта, с невиждащ поглед. Знае той, че арауканът е способен да остане така часове наред в оная поза, която сам не е в

състояние да заеме за секунда дори, без да почувствува остра и непоносима болка в коленете. Разкъсван от противоречиви чувства, накрая той великодушно решава да иде и да приседне до Петкан, приобщавайки се към него в голямото мълчаливо очакване, където потъват Сперанца и нейните обитатели.

В безукорно чистото небе слънцето издига на показ върховното си всемогъщество. То тегне с цялото си златно бреме над водната шир, покорно разстлана под него, над примрелия безводен остров, над постройките на Робинзон, които в тоя миг напомнят храмове, съградени в негова прослава. Вътрешният глас му нашепва, че може би земното царство на Сперанца ще отстъпи някой ден пред слънчевото царство, яла това хрумване е още тъй смътно, бледо, недоловимо, та не по силите му да го обмисля дълго, и той го туря настрана, в запас, в паметта си, за да има време то да узрее.

Извъръщайки леко глава наляво, той съзира профила на Петкан. Лицето му е разкривено и ошарено от синявини и драскотини, а върху изпъкналата му скула зяят като уста моравите ръбове на грозна рана. Робинзон наблюдава сякаш под лупа тази полуживотинска маска с издадени челюсти, на която тъгата придава по-упорито и по-нацупено изражение от обикновено. Тъкмо тогава забелязва той сред този пейзаж от наранена и грозна плът нещо блестящо, чисто и изящно: окото на Петкан. Изпод дългите и извити мигли съвършено гладката и бистра очна ябълка се почиства, освежава и измива непрестанно от пърхането на клепача. Зеницата потрепва под променливото въздействие на светлината, съгласувайки точно своя диаметър с околното светлинно поле, тъй че ретината да бъде винаги равномерно сгряна. В прозрачното тяло на ириса е вградено едва забележимо венче от стъклени пера, тънко очертана, неописуемо сложна и изящна розетка. Робинзон не може да откъсне поглед, прехласнат от този тъй изкусно устроен, тъй съвършено нов за него и блестящ орган. Как е възможно подобно чудо да бъде частица от едно такова несъвършено, отблъскващо и недодялано същество? И щом тъкмо в този миг открива случайно поразителната красота в устройството на Петкановото око, нима честността не изисква да се замисли дали арауканът не е изцяло сбор от еднакво прелестни неща, за които той не си дава сметка само от заслепение?

Робинзон прехвърля безспир този въпрос в ума си. За пръв път осъзнава тъй ясно, че зад маската на недодялания и глупав метис, който го дразни, навярно съществува един друг *Петкан* — също както навремето бе предугадил, много преди да открие пещерата и котловината, един друг *остров*, скрит зад благоустроения.

Ала това видение бе обречено на мимолетност и животът трябваше отново да потече еднообразен и изнурителен.

* * *

И той наистина потече отново, но каквото и да стореше Робинзон, вътре в него един непознат неизменно очакваше някакво решаващо, повратно събитие, радикална промяна, която щеше да помете безследно всяко минало или предстоящо начинание. После старикът възроптаваше, вкопчваше се в своето дело, пресмяташе очакваните добиви, правеше далечни проекти за засаждане на ценни дървесни видове, на каучукови и памукови плантации, чертаеше планове за мелница, която да използва двигателната мощ на един буен поток. Но кракът му никога вече не стъпи в розовата котловина.

Петкан изобщо не се главоболеше с проблеми от подобен род. Той бе открил тютюнджийницата и пушеше огромната лула на Ван Дейсел скришом от господаря си. При евентуално разкриване наказанието безспорно нямаше да има равно на себе си, защото запасите от тютюн привършваха и Робинзон понастоящем не си позволяваше да изпуши повече от една лула за цели два месеца. Това се превърна в празник и той се готвеше за него много време предварително и се боеше от мига, когато щеше да бъде принуден окончателно да се откаже от въпросното удоволствие.

Този ден той бе слязъл да нагледа въдиците, заложи предната вечер при отлива, които навярно бяха останали на сухо след новото оттегляне на водата. Петкан пъкна буренцето с тютюна под мишница и тръгна да се разположи в пещерата. Цялото му удоволствие отиваше по дяволите, когато пушеше на открито, но знаеше, че запуши ли в някоя от постройките, миризмата непременно щеше да го издаде. Робинзон можеше да пуши навсякъде. За него единствено значение имаше нажежената и оживяла, пращяща и опушена пещ. Това бе

земната обвивка на едно мъничко подземно слънце, нещо като портативен домашен вулкан, който аленееше кротко под пепелта при всеки зов на устните му. В тази миниатюрна реторта изгорелият, овъглен, изпарен тютюн се преобразяваше в смола, катран и разни масла, чието дихание приятно щипеше ноздрите му. Това бе *овладяната*, сгушена в шепата на ръката му брачна спалня на земята и слънцето.

Обратно, за Петкан мелият смисъл на операцията бе димът, които се виеше зигзаговидно нагоре и най-лекият ветреца или полъх безвъзвратно разпръсваше магията. Нужен му бе съвършено спокоен ефир и нищо не подхождаше тъй добре на еоловите му занимания, както застоялият въздух на пещерата.

На двайсетина стъпки от входа на пещерата той си измайстори с помощта на чували и бурета някакво подобие на шезлонг. Полуизлегнат в него, смуква той жадно закривения мундщук на лулата. Сетне устните му процеждат струйка дим, която се раздвоява и без остатък изчезва в ноздрите му. Точно тогава димът изпълнява главното си предназначение: издува и одухотворява дробовете му, вдъхва живот и сякаш озарява това скрито в гръдта му пространство, което олицетворява най-въздушната и лекокрила частица от цялото му същество. Накрая той полека издухва синия облак, който доскоро го е изпълвал отвътре. В полумрака, на фона на светлия вход на пещерата, димът източва пипала като оживял октопод, цял сътворен от арабески и лениви спирали, който расте, извисява се и се разтегля все повече и повече... Петкан се унася в мечти за няколко минути, а щом понечва да смукне наново лулата си, до слуха му достига далечен глъч от викове и лай. Робинзон се е завърнал по-рано от очакваното и го вика с оная нотка в гласа, която не предвещава нищо добро. Тен джавка, нещо изплющява. Бичът. Гласът приближава още по-властен и страховит. В светлата рамка на пещерния вход се откроява черният силует на Робинзон с ръце на кръста, разкрачен, украсен със змийския език на бича. Петкан се надига, какво да прави с лулата? С все сила я захвърля в дъното на пещерата. После се запътва храбро към своята казън. Робинзон навярно е открил липсата на тютюнджийницата, защото е бесен от гняв. Той замахва с бича. Тъкмо тогава четиридесетте бурета барут реват в един глас. От пещерата бликва неудържим порой алени пламъци. В последния миг, преди да угасне искрата на съзнанието му,

Робинзон усеща как нещо го подема, понася, а той не откъсва поглед от скалния хаос над пещерата, който се срутва като замък от кубчета.

ГЛАВА ДЕВЕТА

Първото нещо, което видя Робинзон, отваряйки очи, бе едно черно лице, сведено над него. Петкан придържаше главата му с лявата си ръка, а с дясната си шепа се мъчеше да му налее в устата прясна вода. Но тъй като Робинзон конвулсивно стискаше зъби, водата се стичаше в ъгълчетата на устните му, разливаше се в брадата и върху гърдите му. Арауканът се усмихна и се изправи, като го видя да се размърдва. Тутакси част от ризата и левият крачол на панталона му, съвсем разкъсани и опушени, се свлякоха на земята. Той избухна в смях и се поотърси, за да се доосвободи от полуобгорелите си дрипи. После, като вдигна парче огледало измежду разхвърляните домашни вещи, той се огледа в него, кривейки лице, и го поднесе на Робинзон в нов пристъп на смях. Въпреки ивиците сажди, които браздяха лицето му, по него не се забелязваше даже драскотина, ала красивата рижа брада бе силно проредяла на места и бе осеяна с онези тънки лъщящи корици, образувани от опърлените косми. Той се надигна и на свой ред свлече обгорелите парцали, които още висяха по него. Направи няколко крачки. Под покритието на дебелия слой чернилка, пушиляк и пръст можеха да се открият само повърхностни и незначителни драскотини и натъртвания.

Резиденцията гореше като факла. Назъбената стена на крепостта се бе срутила в пропастта, която бранеше подстъпите и. Понеже не бяха тъй масивни, сградата на Ковчежничеството, Параклиса и Мачтата-календар бяха направени на пух и прах. Робинзон и Петкан съзерцаваха картината на опустошението, когато фонтан от пръст се надигна към небето на сто крачки оттам, последван само след секунда от необичайно силна експлозия, която отново ги просна на земята. Градушка от камъни и изровени корени забарабани наоколо. Това бе навярно барутът, който Робинзон бе закопал на пътеката за към залива и който с помощта на кълчищна връвчица можеше да се взривява от разстояние. Робинзон трябваше да се увери напълно, че не бе останал

вече грам барут на острова, за да придобие смелост да се изправи и да продължи огледа на останките след катастрофата.

Подплашени от втория, много близък взрив, козите вкупом се бяха втурнали в противоположна посока и бяха издънили плета на кошарата. Сега те препускаха във всички възможни посоки като пощръклели. За по-малко от час щяха да се пръснат из острова, а нямаше да мине и седмица и те щяха да подивеят отново. На мястото на пещерата, чиито вход бе изчезнал, се извисяваше стълпотворение от исполински каменни късове във форма на кули, пирамиди, призми и цилиндри. Тази грамада бе увенчана със скален зъбер, който стърчеше право нагоре и навярно предоставяше несравнима възможност за наблюдение на целия остров и водната шир. Така експлозията уж не представляваше нищо друго, освен пълно разрушение, а сякаш там, където бе изригнала и бе бушувала с най-голяма сила огнената стихия, някакъв строителен гений се бе възползувал от нея, за да даде воля на жизнерадостния си, присмехулен творчески дух.

Робинзон се оглеждаше наоколо с недоумение и несъзнателно се зае да събира предметите, които пещерата бе блъвнала, преди да се затвори завинаги. Имаше парцали и дрипели, мускет с изкривена цев, чирепи от глинени съдове, пробити чували, продънени кошове. Той разглеждаше всяка отломка и отиваше да я положи внимателно в подножието на исполинския кедър. Петкан по-скоро му подражаваше, отколкото му помагаше, тъй като по силата на вроденото си отвращение към всякакво възстановяване и съхранение той предимно доунищожаваше потрошените предмети. Робинзон беше безсилен да се разгневи и не гъкна дори, когато видя, че пилее с пълни шепи малкото пшеница, която бе открил на дъното на някаква урна.

Свечеряваше се и те току-що бяха попаднали най-сетне на непокътнат предмет — далекогледа, — когато намериха трупа на Тен в подножието на едно дърво. Петкан дълго го опипва. Нямаше нищо счупено, наглед му нямаше свършено нищо дори, но беше мъртъв. Горкият стар и предан Тен, при експлозията той по всяка вероятност бе умрял чисто и просто от страх! Те си дадоха дума да го погребат още на следния ден. Задуха вятър. Заедно отидоха да се изкъпят в морето, сетне вечеряха с див ананас и Робинзон си припомни, че това бе първата островна храна, погълната от него на следващия ден от корабкрушението. След като нямаше къде да нощуват, двамата се

изтегнаха под огромния кедър всред своите реликви. Небето бе ясно, но силен североизточен бриз огъваше върхарите на дърветата. Ала дебелите клони на кедъра не вземаха участие в горската гълчава и излегнат по гръб, Робинзон съзерцаваше как застиналите им мастиленочерни криволици се открояваха сред звездите.

И така, Петкан най-сетне бе разрушил един порядък, който от все сърце ненавиждаше. Разбира се, не бе причинил *умишлено* катастрофата. Робинзон отдавна знаеше, че това понятие нямаше нищо общо с поведението на неговия събрат. Бивайки в много по-малка степен свободна и съзнателна мисъл, вземаща целенасочени решения, Петкан бе *естество*, от което произтичаха действия и между него и техните последствия съществуваше такава прилика, каквато има между майката и нейните рожби. На пръв поглед досега нищо не бе в състояние да въздействува по някакъв начин върху подобно самозараждане. По отношение на този особено сложен въпрос той си даваше сметка, че неговото влияние върху араукана се свеждаше до кръгла нула. Петкан невъзмутимо, но и съвсем несъзнателно бе подготвял, а после бе предизвикал катаклизма, който щеше да стане прелюдия към нова ера. Що се отнася до предполагаемия ѝ облик, няма съмнение, че неговите предвестници се спотайваха в самата същност на Петкан. Робинзон все още бе в плен на оня предишен човек, за да може да предвижда каквото и да било. Защото онова, което ги противопоставяше един другиму, надхвърляше — и в същото време включваше — тъй често описвания антагонизъм между английската алчна и унила методичност и непосредствената, щедра и жизнерадостна „природност“. Петкан по природа се отвращаваше от този земен порядък, който Робинзон като истински селянин и администратор бе въдворил на острова и благодарение на който бе оцелял.

Сякаш арауканът принадлежеше на друго царство, в разрез с царството земно на господаря си, върху което упражняваше разрушително действие, колчем се опитаха да го подчинят на него.

Взривът не беше доубил предишния човек у Робинзон, тъй като му мина през ум, че все още не бе късно да свърши със своя събрат, който спеше редом с него — той стократно бе заслужил тая смърт — и да се заеме търпеливо отново да свърже нишките на своя опустошен свят. Ала страхът повторно да остане сам и ужасът, който му вдъхваше

подобно насилие, не бяха единствените причини да се въздържи. Та той тайно бе жадувал за този катаклизъм. Всъщност благоустроеният остров напоследък му тежеше като бремене почти толкова, колкото и на Петкан. След като бе подсякъл, пряко собствената му воля, неговите земни корени, Петкан го тласкаше към *нещо друго*. Той щеше да замени ненавистното му земно царство с порядък по свой образ и подобие, който Робинзон гореше от желание да разкрие. Някакъв нов Робинзон се мяташе в собствената си стара кожа и предварително бе готов да захвърли на произвола на съдбата благоустроения остров, за да последва сляпо по неведоми пътища един по детски простодушен и невинен предводител.

Той се бе унесъл в подобни размишления, когато усети нещо да мърда под лежащата му върху пръстта длан. Помисли, че е някакво насекомо и прокара леко пръсти по земята. Но не, просто самата земя се надигаше на това място. Полска мишка или къртица щеше да изникне в края на подземния си ходник. Робинзон се усмихна в тъмнината, представяйки си потреса на животинчето, което щеше да се озове в капан от плът и кръв, след като се бе надявало да излезе на свобода. Пръстта отново се размърда и нещо изскочи оттам. Нещо твърдо и студено, което си оставаше приковано в земята. Корен. Значи, като връх и корона на този ужасен ден, и корените оживяваха и от само себе си покълваха от пръстта! Равнодушен към всякакви чудеса, Робинзон не откъсваше поглед от звездите, които прозираха през клоните на дървото. Тъкмо тогава той видя как пред очите му цяло съзвездие внезапно се плъзна надясно, изчезна зад един клон и пак се появи от другата страна. Сетне застина неподвижно. След няколко секунди протяжен и пронизителен пукот процепи въздуха. Петкан вече бе скочил на нозе, та помагаше и на Робинзон да се изправи. Те побягнаха презглава в мига, когато земята под краката им започна да пропада. Исполинският кедър бавно се плъзна всред звездите и се повали с гръмовен тътен помежду останалите дървета като великан, който пада в избуяла трева. Щръкналото право нагоре коренище стискаше цял земен хълм в безбройните си криви и грабливи пръсти. Невероятна тишина последва този катаклизъм. С разклатени от експлозията устои, духът закрилник на Сперанца не бе успял да окаже съпротива на силния, макар и не бурен вятър, който вдъхваше живот на листовината.

След разрушаването на пещерата това ново поражение на земята на Сперанца окончателно прекъсваше и последните връзки, които крепяха Робинзон върху старите му основи. Сега той витаеше олекнал, свободен и плах, останал сам с Петкан. Едва ли щеше да изпусне вече тази кафява шепа, която стискаше неговата, за да го спаси в мига, когато тъмата поглъщаше дървото.

* * *

Свободата на Петкан, в която през следващите дни Робинзон полека-лека бе посветен, не представляваше нищо друго, освен отрицание на пометения с експлозията от лицето на острова порядък. Робинзон прекрасно знаеше от собствения си опит, натрупан през онези негови първи дни и месеци на Сперанца, какво представляваше едно стихийно, оставено на самотек и подвластно на всякакви приумици и на всякакви пристъпи на отчаяние съществуване, за да не предугади тайното родство, вътрешното единство в поведението на своя другар.

Петкан никога не се трудеше в точния смисъл на думата. Нямайки никакво понятие за минало и бъдеще, той живееше с настоящия миг. По цели дни прекарваше в един изплетен от лиани хамак, който бе завързал за две пиперови дръвчета и от който, както си лежеше, понякога биеше с помощта на тръбата за духане на стрели птиците, долитащи в клоните им, подлъгани от неговата неподвижност. Вечер хвърляше плячката от този лесен лов в нозете на Робинзон, който бе престанал да си задава въпроса, дали това бе постъпка на вярно куче, което служи, или, тъкмо обратно, жест на господар толкова високомерен, та вече не благоволява и да изрече заповедите си. Всъщност в отношенията си с Петкан той бе надскочил стадия на подобни дребнави дилеми. Наблюдаваше го, погълнат и съпричастен едновременно към делата и жестовете на своя събрат и към техния отклик у него самия, където те подготвяха почвата за едно вълнуващо прераждане.

Първите белези вече се забелязваха във външния му вид. Той се бе отказал да си бръсне главата и косите му се виеха на непокорни и с всеки изминал ден все по-буйни къдрици. За сметка на това си бе

обръснал и без друго опустошената от експлозията брада и всяка сутрин прекарваше по бузите си острието на своя нож, дълго и грижливо точен на брус от лек и шуплест вулканичен камък, който беше доста разпространен из острова. Същевременно той бе изгубил оня си тържествен патриархално достолепен облик, онова нещичко от Бог-Отец, което крепеше непоклатимия му доскорошен авторитет. Така се бе подмладил с двайсетина години, а един бегъл поглед в огледалото му разкри дори, че по силата на някаква лесно обяснима мимикрия вече съществуваше явна прилика между лицето му и лицето на неговия другар. Години наред той беше и господар, и баща на Петкан. В разстояние на няколко дни се бе превърнал в негов брат и на всичко отгоре не бе сигурен, дали е по-възрастният от драмата. Винаги се бе боял от слънчевите изгаряния, които представляваха една от най-големите беди, заплашващи англичанина, особено ако е рижав, в тропиците, та грижливо покриваше всяка част от снагата си, преди да се излежи на палещите лъчи, като не забравяше оная допълнителна предохранителна мярка — огромния слънчобран от кози кожи. Престоите му в дълбините на пещерата, сетне близостта му със земята окончателно бяха придали на неговата плът болезнената млечна белота на репите и грудките. Отсега нататък, окуражаван от Петкан, той се излагаше гол на слънцето. Отначало бе плах, сгърчен и грозен, но полека-лека укрепна и разцъфтя. Кожата му придоби медночервен оттенък. Гръдта и мускулите му набъбваха от непозната досега самоувереност. От тялото му се излъчваше топлина, от която сякаш душата му черпеше увереност, каквато никога не бе изпитвал. Така той разбираше, че една съзнателно възприета, почти собственоръчно измайсторена и тайно желана — по силата на някакъв зараждащ се нарцисизъм снага може да бъде не само най-доброто средство за проникване в плътта на околната среда, ала и верен и силен съюзник.

Той се впускаше заедно с Петкан в игри и упражнения, които по-рано би сметнал за свършено несъвместими с достойнството му. Ето защо не миряса, додето не се научи да върви на ръце като араукана. Отначало не изпитваше никакво затруднение да прави „стойка“ до една отвесна скала. Далеч по-голяма ловкост се изискваше да се отделиш от опорната точка и да започнеш да се придвижваш, без да паднеш назад и да си счупиш гръбнака. Ръцете му трепереха под смазващата тежест на останалата част от тялото му, но това не бе от недостиг на сили, а

по-скоро от липса на стабилност и съответстващата стойка на това необичайно бреме, които полека-лека трябваше да се придобият. Той влагаше всичко от себе си, считайки за решителен напредък по новоизбрания път, който бе поел, постигането на нещо като поливалентност на крайниците си. Мечтаеше си за преобразението на своето тяло в огромна длан, чиито пет пръста щях да олицетворяват главата, ръцете и краката. Кракът трябваше да може да се насочва като показалец, ръцете — да ходят като крака, докато тялото безучастно се крепи върху този или онзи крайник, подобно на ръка, която се подпира на всеки от пръстите си.

* * *

Сред малобройните занимания на Петкан бе и майсторенето на лъкове и стрели, които изработваше с огромно старание, бъдещо истинско възхищение поради факта, че рядко си служеше с тях при лов. След като беше дялал прости лъкове от най-жилавите и гладки дървета — сантал, шир и копайба, — той скоро се зае да обковава чемширова сърцевина с люспици от кози рога, които уголемяваха здравината и силата на лъка.

Ала преди всичко стрелите поглъщаха най-голяма част от старанието му, защото ако укрепваше безкрай мощта на лъковете, то беше само и само за да може да увеличава дължината на стрелите, която скоро надмина шест фута. Деликатното равновесие между върха и опашката никога не отговаряше напълно на неговите изисквания и човек можеше да го види как по цели часове изпробваше дървения корпус върху ръба на някой камък, за да определи с точност центъра на тежестта. Работата беше там, че той окичваше опашката на стрелите си далеч над допустимото, използвайки за тази цел ту пера от папагали, ту палмови листа, и тъй като дялалаше от кози плешки върховете във форма на крилца, то ставаше ясно, че за него главното бе да ги накара не толкова да улучват бързо и точно плячката, а да летят, да се носят колкото може по-далеч и колкото е възможно по-бързо.

Обтегнаше ли лъка си, лицето му се свъсваше от почти болезнено усилие да се съсредоточи изцяло. Дълго търсеше онова положение на стрелата, което щеше да я изпрати в най-гордия полет.

Най-после тетивата просъскваше и плясваше върху кожената превръзка, с която предпазваше лявата си ръка. Наклонил напред тяло, протегнал ръце устремно и наред с това умолително, той следеше полета на стрелата. Лицето му греее от задоволство, докато началният тласък преодоляваше съпротивлението на въздуха и земното притегляне. Ала като че ли нещо се счупваше вътре в него, щом върхът на стрелата клюмнеша към земята, едва-едва възпиран от опашката.

Робинзон дълго не можеше да си обясни какво означаваха тези стрелби е лък, без да има дивеч или друга някаква мушка, в които Петкан се раздаваше цял, до пълно изтощение. Стори му се, че започва най-сетне да разбира и това се случи един ден, когато доста силен вятър откъм морето пенеше вълните, които се разбиваха шумно върху крайбрежната ивица. Петкан изпробваше нови стрели с несъразмерна дължина, с почти трифунтова опашка от мек пух, отделен от пера на албатрос. Той обтегна по посока на гората своя лък, тъй че стрелата сключваше ъгъл от четиридесет и пет градуса със земята. Тя се извиси на сто и петдесет фута най-малко. Там сякаш се поколеба за миг, но вместо да полети надолу към плажа и да се забие там, тя зае хоризонтално положение и се понесе към горските дебри с нова сила. Щом изчезна зад стената на дърветата, Петкан се обърна сияещ към Робинзон.

— Ще падне в клоните и няма да я намериш повече — каза му Робинзон.

— Няма да я намеря — каза Петкан — защото тая никога няма да падне долу.

* * *

Сред наново подивелите кози вече не цареше онази анархия, която с опитомяването човек натрапва на животните. Те се бяха сбрали в подчинени на йерархията стада, предвождани от най-силните и най-опитните мъжкари. Надвиснеше ли опасност, стадото се скупчваше обикновено на някое високо място и всички животни от предната редица издигаха пред нападателя непреодолима преграда от рога. Петкан се забавляваше да предизвиква на двубой козлите, които издебваше самотни. Просваше ги на земята, вкопчен в рогата им, или

пък ги настигаше, докато бягаха, и в знак на своята победа над тях им завързваше гердан от лиани на шията.

Ала веднъж се натъкна на някакъв огромен като мечка пръч и той го праметна и запрати сред камънаците само с един замах на исполинските си възлести рога, които стърчаха и се виеха нагоре като два черни пламъка върху главата му. Наложил се Петкан три дни да лежи неподвижно в хамака си, но той бълнуваше само за повторна среща с този звяр, който бе кръстил *Андоар* и който очевидно му вдъхваше и възхищение, и нежност. Присъствието на Андоар се усещало от два хвърлея на стрела само по ужасната му воня. Андоар никога не бягал, когато се приближавали към него. Андоар винаги стоял настрана от стадото. Андоар не се бил нахвърлил с настървение отгоре му, след като без малко не го убил, както щял да постъпи всеки друг звяр... Докато си мънкаше под носа тази прослава на своя противник, Петкан заплиташе разноцветни връвчици с крещящи багри за нов, един по-здрав и по-ярък от останалите гердан, герданът на Андоар. Когато поел към стълпотворението от каменни блокове, където бе свърталището на звяра, Робинзон се опита да му попречи, но сам не хранеше надежда, че ще го възпре. Вонята, която се просмукваше в порите на кожата му след подобни своеобразни ловни хайки, напълно обясняваше причините за съпротивата на Робинзон. А освен това съществуваше и реална опасност, както показваше неотдавнашното прекеждие, чиито последици Петкан дори още не бе преодолял напълно. Него хич не го беше грижа. Той пилееше сили и храброст в някоя игра, която го въодушевяваше, също тъй безразсъдно, както през другото време се отдаваше на пълна леност и безразличие. В лицето на Андоар бе открил противник, чиято сляпа жестокост сякаш го очароваше и той с радост бе вече готов да прегърне перспективата за нови, та дори и смъртоносни рани.

Не се наложи да търси дълго, за да го открие. Внушителният силует на мъжкарят стърчеше като скала, заобиколен от цяло море кози и ярета, които се отдръпнаха в безреда при неговото приближаване. Те се озоваха сами посред нещо като циркус, чието дъно представляваше почти отвесна стена, която завършваше с лавина от морени, пропъстрени с кактуси. На запад една издатина бе надвиснала върху някаква пропаст с дълбочина стотина фута. Петкан размота гердана, който бе навил на китката си, и го развя предизвикателно към Андоар.

Звярът внезапно престана да дъвче, ухапал стиска дълга трева в зъбите си. Сетне откъм брадата му се разнесе някакъв странен кикот и той се изправи на задните си крака. Направи така няколко стъпки по посока на Петкан, като размахваше във въздуха предните си копита и кимаше с внушителните си рога, сякаш приветствуваше наредена в шпалир тълпа. Петкан се вцепени от изненада при тази смешна пантомима. Животното се намираще вече само на няколко крачки от него, когато се отпусна отново на четири крака, като в същото време набираше сили да се метне срещу му. Сведе глава между предните си крака тъй, че рогата му щръкнаха напред като вила, и се устреми към гръдта на Петкан, подобно огромна стрела с опашка от гъсто руно. Петкан закъсна да се хвърли вляво само за част от секундата. Дъх на мускус го обгърна в мига, когато силен удар в дясното рамо го завъртя около собствената му ос. Той се строполи тежко и остана проснат на земята. Ако се бе изправил веднага, нямаше да бъде в състояние да избегне ново нападение. Затова и продължаваше да лежи по гръб, наблюдавайки през полуотворените си клепачи едно късче синьо небе в рамката на прегорялата трева. Точно в тая рамка видя да се свежда отгоре ме някаква маска на семитски родоначалник със зелени очи, хлътнали в космати орбити, със сплъстена брада, с черна муцуна, разкривена от сатирски кикот. На лекото помръдване от негова страна рамото му отвърна с остра болка. Той загуби свят. Когато отново отвори очи, слънцето се намираще в центъра на полезрението му и сипеше непоносима жарова върху нето. Той се подпря на лявата си ръка и сви крака. Полуизлегнат, наблюдаваше в замая каменната стена, която отразяваше светлината и озаряваше целия циркус. Андоар никакъв не се виждаше. Той се изправи, залитайки, и понечи да се извърне назад, когато зад гърба си дочу чаткане на копита о камък. Шумът долиташе толкова отблизо, че той не успя да се обърне с лице натам. Бе паднал наляво, откъм здравата си ръка. Повдигнат странично през левия хълбок, Петкан се олюля и политна с разперени ръце. Андоар се бе заковал неподвижно на четирите си сухи и жилести крака, пресякъл устрема си с рязко движение на тялото. Загубил равновесие, Петкан тупна като парцалена кукла на гърба на козелка, който приклепна под тежестта му и полетя отново напред. Измъчван от болката в рамото, той се вкопчи в животното. Беше впил пръсти в самата основа на спираловидните рога, с крака притискаше руното

около хълбоците, докато палците на нозете му като куки бяха заклезили разплодните органи. Пръчът се мяташе и подскачаше лудешки, за да се освободи от примката на това въже от плът и кръв, която стягаше тялото му. Той многократно обиколи в кръг циркуса, без да се спъне нито веднъж сред канарите въпреки смазващото бремене. Ако паднеше или нарочно се търколеше на земята, не би могъл да се изправи отново. Петкан усещаше как от болка го пристягаше под лъжичката и се опасяваше да не загуби пак съзнание. Трябваше да принуди Андоар да спре. Прокара длани надолу по изпъкналото му чело, сетне ги прилепи плътно върху хлътналите очни кухини на животното. И заслепено то не спря. Сякаш невидимите препятствия бяха престанали да съществуват за него и то се втурна право напред. Копитата му зачаткаха върху каменната стряха, надвесена над пропастта, и все тъй вкопчени едно в друго, двете тела се провалиха в бездната.

* * *

На две мили оттам Робинзон с далекоглед в ръка бе станал свидетел на падането на двамата противници. Познавайки доста добре онази част на острова, на него му беше известно, че до трънливото плато, където по всяка вероятност си бяха разбили главите, можеше да се достигне или по тясна стръмна пътечка, слизаща от високото, или напреко, при условие че се изкачи стръмният, висок стотина фута скалист бряг, който отвеждаше там. Крайната необходимост изискваше да се избере прекият път, но Робинзон не без боязън си представяше мислено онова катерене почти слепешком по неравната и на места издадена напред каменна стена, което се налагаше да предприеме. Но не само необходимостта част по-скоро да спаси може би все още живия Петкан го подтикваше към това изпитание. Привикнал с физическите упражнения, от които снагата разцъфтява, тон чувствуваше тежобата на един от последните останали от миналото му пороци — оня силен световъртеж, който го обземаше още на три фута от земята. Нито за миг не се съмняваше, че щом се пребори и надвие тази болезнена слабост, щеше да отбележи значителен напредък по новия път, който бе поел.

Като изтича пъргаво сред скалните отломъци, скачайки от камък на камък, както бе виждал да прави хиляди пъти Петкан, той доста скоро достигна до мястото, където трябваше да се притисне към стената и да се придвижва, вкопчвайки двадесетте пръста на ръцете и краката си във всички възможни грапавини. Там той усети огромно, ала твърде обезпокоително облекчение при възвръщането към прекия допир с тая земна съставка. Ръцете, краката, цялото му голо тяло *си припомнях* планинската снага, нейната гладкост, цепнатините, ръбовете. Той се впусна с носталгичен унес в старателно изучаване опипом на каменното естество, но грижата за сигурността му съставляваше незначителна част от тая дейност. Беше му пределно ясно, че това е потапяне в миналото, и то щеше да бъде подло и отблъскващо отстъпление, ако бездната зад гърба му не съставляваше *останалата част* от изпитанието. Имаше земя и небе и между тях вкопчен в камъка като трепкаща пеперуда — Робинзон, който с мъчителна борба се стремеше да извърши у себе си преход от едното към другото. Щом достигна до средата на почти отвесния склон, той си наложи да спре и да се обърне назад, а всичко това бе възможно благодарение на някакъв широк един пръст корниз, където можеше да намери опора за нозете си. Студена пот го обля и дланите му станаха опасно хлъзгави. Затвори очи, за да не гледа повече как кръжат над него отломъците от каменното свлачище, по които току-що бе скачал. После ги отвори твърдо решен да превъзмогне своята слабост. Тогава му хрумна да гледа към небето, озарено от последните светлини на залеза. Известно успокоение мигновено му възвърна част от способностите и самочувствието. Разбра, че световъртежът е единствено *земното* притегляне, вкоренено в сърцето на човека, който неизменно си остава геотропичен. Душата обезумяла се свежда над гранитни или глинени, кремъчни или шистови бездни, чиито глъбини я ужасяват и в същото време я привличат, защото в тях се въплъщават покоят и смъртта. Не празното пространство поражда световъртеж, а притеглящата сила на земната твърд някъде долу. Вдигайки лице към небето, Робинзон почувствува, че съблазнителният зов на зейналия пред него гроб може да бъде заглушен от призива за полет на двойка албатроси, които кръжаха неразлъчно между два облака, обагрени в розово от последните вечерни зари. Той пое отново нагоре с олекнала

душа, осъзнавайки по-ясно къде щяха да го отведат следващите му стъпки.

Здрачаваше се, когато той откри трупа на Андоар в сред хилавите дръвчета брекиня, които растяха между камъните. Той се сведе над огромното, смазано от удара тяло и веднага съзря цветния гердан, завързан здраво на шията му. Изправи се, щом дочу смях зад гърба си. Петкан стоеше прав, цял в драскотини, с безчувствено висяща лява ръка, но все пак жив и здрав.

— Той умря, но ме запази с руното си — каза той. — Големият козел умря, но скоро аз ще го накарам да лети и пее...

* * *

Петкан се възстановяваше от изтощението и раните си с оная бързина, която винаги смайваше Робинзон. Още на следващата сутрин с ведро лице и отпочинало тяло той отиде пак при тленните останки на Андоар. Първо отрязва главата и я положи точно в средата на един мравуняк. Сетне, като разпори кожата покрай краката и по цялата дължина на гърдите и търбуха, той я простря върху земята и преряза последните сухожилия, които я свързваха с внушителния постал и розов одран покойник — анатомична сянка на Андоар. Изкорми го, раздипли четирийсетте фута черва, изми ги обилно с вода и ги увеси по клоните на едно дърво — необикновени, млечнобели гирлянди с морав оттенък, които тозчас привлякоха рояци мухи. После той излезе на крайбрежната ивица, като си тананикаше и носеше под мишницата на здравата си ръка тежкото и плътно руно на Андоар. Изплакна го във вълните и го остави да се просмуче със сол и да се оваля в пясък. След това с помощта на собственоръчно измайсторено стъргало от мидена черупка, прикрепена към объл камък, той се захвана да щави отвън и да стърже отвътре кожата. Тази работа му отне доста дни, през които отклоняваше предлаганата от Робинзон помощ, защото по-нататък му отреждаше, както се изразяваше, някаква по-благородна, по-лесна и също тъй важна задача.

Той разбули тайната, щом покани Робинзон да благоволи да уринира върху простряната в една скална вдлъбнатина кожа, където силните приливи оставяха след себе си огледални водни повърхности,

които след няколко часа се изпаряваха. Помоли го да пие много течности през следващите дни и никога да не се облекчава другаде, тъй като урината трябвало да покрие изцяло останките на Андоар. Робинзон забеляза, че сам той се въздържаше да го прави, но не го запита дали смяташе, че собствената му урина не притежава дъбилни свойства, или изпитваше отвращение от гнусното смесителство, каквото щеше да представлява съединяването на техните води. Кожата бе киснала осем дни в оная течност, която се бе превърнала в гъст амонячен разтвор, когато той я извади оттам, изплакна я с морска вода и я закрепил между две дъги, където постоянно бе подложена на опън и разтег. Най-накрая той я остави да съхне три дни на сянка и се залови да я изглажда с пемза, докато още не бе изсъхнала напълно. Тя представляваше вече огромен чист пергамент с цвят на старо злато, който издаваше под ласката на пръстите гръден и остър звук.

— Андоар ще лети, Андоар ще лети — повтаряше свръхвъзбудено той, отказвайки да разкрие намеренията си.

* * *

Араукариите на острова бяха малко на брой, ала силуетите на техните черни пирамиди се извисяваха напето сред гъсталака, притаен в сянката им. Петкан бе особено силно привързан към тия дървета, типични за неговата родина, чието име носеха, та прекарваше по цели дни свит на кълбо в люлката на по-големите им клони. Вечер носеше на Робинзон шепа от техните лекокрили семенца, които съдържаха една ядка, чиято синкава и брашнена материя издаваше силен и остър мирис на смола. Робинзон винаги се бе въздържал да следва другаря си в тези катерения, които според него бяха присъщи на маймуните.

Ала тая сутрин се бе озовал в подножието на най-високото от тия дървета и зареял поглед в купола на клоните му, пресмяташе, че навярно на височина то достигаше ме по-малко от сто и петдесет фута. След многодневните дъждове утринната свежест предвещаваше завръщането на топлото време. Над гората се виеше пара като от запотен жребец. Невидими поточета в гъстия растителен килим огласяха околността с необичаен ромол. Винаги нащрек за промените, които откриваше у себе си, Робинзон от доста седмици насам бе

забелязал, че вече всяка сутрин очакваше изгрева на слънцето с тревожно нетърпение и че ветрилото на първите лъчи в неговите очи придобиваше тържествено-празнична окраска и макар това да се повтаряше всекидневно, всеки път можеше да се открие нещо съвършено ново.

Той улови най-ниския клон и се повдигна там, заставайки първо на коляно, после прав, смътно осенен от мисълта, че би могъл да се наслади на изгрева няколко минути по-рано от обикновено, ако се изкатери на върха на дървото. Той безпрепятствено изкачи един след друг етажите на своеобразното скеле и все повече му се струваше, че е попаднал в плен — и то напълно доброволно — на някакво необгледно, разпростряно безкрай устройство, което водеше началото си от ствола с червеникава кора и се източваше в клони, клончета, вейки, вейчици, та чак до жилките на триъгълните, бодливи, люспообразни и спираловидно наредени по клонките листенца. Той бе поел частица от призиванието на дървото, което бе да прегръща въздуха с хилядите си ръце, да вкопчва в него милионите си пръсти. Колкото повече се извисяваше, толкова по-осезаемо усещаше равномерното полюшване на съразмерната структура, в която вятърът се провираше с глуха въздишка на орган. Вече приближаваше самия връх, когато изведнъж се озова на открито, заобиколен от бездна. Навярно ударен от гръм, стволът бе разцепен надве на височина шест фута. Той сведе поглед, за да не му се запие свят. Под нозете му куп разположени в безреда един под друг клони се виеха зигзагообразно надолу и потъваха в главоломен кладенец. Припомни си какъв ужас бе изпитал веднъж като дете.

Беше решил да се изкачи на камбанарията на Йоркската катедрала. След като дълго се бе катерил по стръмното и тясно, спираловидно увито около една колона от дялан камък стълбище, той внезапно бе изскочил от надеждния здрачен заслон на стените и се бе озовал на открито, посред небесната вис, която изглеждаше още по-шешметна от далечните очертания на градските покриви. Беше се наложило да го свалят като чувал, с увита в качулка глава...

Затвори очи и притисна бузата си о дънера, единствената сигурна опора, с която разполагаше. Сред тези живи мачти и рей неуморният труд на дървото, което разчепкваше гривата на вятъра с безкрайните си израстъци и разклонения, се придружаваше от глухо и монотонно

бръмчене, пронизвано понякога от нечие протяжно стенание. Той дълго се вслушваше в този успокоителен шепот. Ужасът поразхлаби примката си. Робинзон бленуваше. Дървото бе огромен хвърлил котва в пръстта кораб, който се силеше, опнал всички ветрила, да отплава най-сетне. Гореща милувка докосна лицето му. Клепачите му пламенееха. Разбра, че слънцето бе изгряло, ала не бързаше да отвори очи. Вниманието му бе погълнато от някакъв прилив на непозната радост у него. Плисна го топла вълна. След оскъдния светлик на зазоряването ослепителният блясък с царствен жест приласкаваше всичко наоколо. Той полуотвори очи. В миглите му заблещукаха безброй искрящи пайети. Клонакът потръпна под свежия полъх на вятъра. *Листицата — бели дробове на дървото, бял дроб — само дървото, а вятърът — диханието негово*, помисли си Робинзон. Въображението му рисувахе собствените му бели дробове, издути навън, на открито — храсти от аленееща плът, живи корали с розови обвивки и тънкостенни шупли... Щеше да размаха във въздуха тази нежно избуяла растителност, този букет от животрептящи цветя, а някакъв пурпурен възторг преливаше у него направо от ствола, където плискаше огненочервена кръв...

Откъм брега една огромна, ромбовидна птица с цвят на старо злато кръжеше причудливо в небето. Андоар летеше — Петкан бе изпълнил тайнственото си обещание.

* * *

След като бе завързал кръстообразно едно към друго три тръстикови стъбла, от които двете напречни бяха успоредни и различни по дължина, той бе издълбал улей по цялото им протежение и там бе промушил едно черво. После бе закрепил тази лека и здрава рамка към кожата на Андоар, като бе подвил и приклепил ръбовете ѝ с червото. Един от краищата на най-дългата пръчка изопваше предната част на кожата. На другия край бе закрепена задната част с опашката, която висеше като детелина. Тези два края бяха съединени с доста хлабав ремък, на който бе завързана в една старателно избрана точка връв за задържане, така че хвърчилото да заеме онова положение, което да му осигури най-голяма подемна мощ. Петкан се бе заловил за

работа върху своето деликатно устройство още рано призори и изложена на пристъпите на силния югозападен бриз, предвестник на сухо и слънчево време, огромната, току-що завършена пергаментова птица пърхаше в ръцете му, сякаш нямате търпение да полети. Застанал на крайбрежната ивица, арауканът бе закрепял от радост в мига, когато крехкото, извито като дъга чудовище излетя стремително нагоре, плющейки с всичките си висулки, развявайки като опашка гирлянда от симетрично подредени бели и черпи пера.

Когато Робинзон се озова при него, той лежеше върху пясъка кръстосал ръце под главата си, а връвта на хвърчилото бе забързана за левия му глезен. Робинзон се изтегна редом с него и двамата дълго не откъсваха поглед от Андоар, който живееше свой живот сред облаците, отстъпващ пред внезапни и невидими нападения, подмятан от противоположни атмосферни течения, за миг изнемощял от неочаквано затишие, ала наваксвайки тозчас с един главоломен скок изгубената височина. Петкан, който вземаше живо участие във всичките тези въздушни приключения, накрая се изправи и с разперени ръце започна да имитира танца на Андоар, като се заливаше в смях. Свиваше се на кълбо в пясъка, сетне отскачаше като пружина, вдигнал нагоре към небето левия си крак, кръжеше, плетеше нозе и се олюляваше, сякаш изведнъж бе изгубил всичките си сили, колебаеше се, отново се устремяваше, а завързаната за глезена му връв досуц приличаше на своеобразен двигател на тази въздушна хореография, защото всеотдайният далечен партньор Андоар откликваше на всяко движение с поклащания, завъртания и стремглави спущания.

Следобедът бе отреден за лов на морски игли. Връвта на Андоар бе забързана в задната част на пирогата, докато една въдица със същата дължина, около сто и петдесет фута, почваща от опашката на хвърчилото, завършваше с голямата халка на мрежата, която проблясваше, докосвайки леко гърбовете на вълните.

Робинзон гребеше бавно срещу вятъра, навътре в морето откъм източното, прорязано от лагуни крайбрежие, докато Петкан, който седеше в задната част с гръб към него, следеше с поглед движенията на Андоар. Щом някоя игла се нахвърлеше на примамката и неумолимо захапеше мрежата със заострената си, обточена с дребни зъбки човка, хвърчилото като тапа на въдица започваше да се мята насам-натам, сочейки улова. Тогава Робинзон обръщаше назад и като гребеше по

посока на вятъра, съвсем скоро достигаше края на въдицата, който Петкан изтегляше. На дъното на пирогата се трупаха продълговатите и заоблени тела на морските игли с техните зеленикави гърбове и сребристи коремчета.

Вечерта се спусна, но Петкан все не се решаваше да свали Андоар на земята за нощувка. Той го привърза за едно от пиперовите дръвчета, на които висеше хамакът му. Андоар пренощува така в нозете на господаря си и неотлъчно го следваше и през целия следващ ден, досущ като послушно добиче. Ала през втората нощ вятърът стихна напълно и се наложи да отидат да приберат огромната златна птица, кацнала тихо посред някакво море от магнолии. След многобройни безплодни опити Петкан се отказа да я вдигне. Той сякаш забрави за нея и цяла седмица се отдаде на пълно безделие. Тъкмо тогава като че ли си спомни за главата на козела, която бе изоставил в един мравуняк.

* * *

Неуморните дребни червени работнички добре се бяха потрудили. Следа не бе останала от дългите бели и кафяви власи, от брадата и плътта. Очните кухини и вътрешността на черепа също бяха превъзходно почистени, а мускулите и хрущялите — така хубаво огризани, че долната челюст веднага се отдели, щом Петкан само докосна главата. Тя представляват изключително благородна плячка с бял като слонова кост череп, с яки черни, завити и лирообразни рога, която Петкан размахваше победоносно като трофей. След като откри в пясъка яркоцветния гердан, който бе вързан на шията на животното, той го уви в основата на рогата върху пръстена, образуван от роговицата покрай нейната костна ос.

— Андоар ще пее! — обеща той с тайнствен вид на Робинзон, който го наблюдаваше от страни.

Най-напред той издяла от сикомора две тънки пластинки с различна дължина. С по-дългата той съедини върховете на рогата посредством две дупки, пробити в краищата ѝ. По-късата бе закрепена успоредно на първата по средата на разстоянието от рогата до ноздрите. На около един пръст по-нагоре, в междуочните кухини, той

закрепи елова дъсчица, чийто горен ръб бе набразден от дванадесет тесни процепа. Накрая той свали червата на Андоар, които все още се полюшваха в клоните на онова дърво и които се бяха превърнали в тънка и суха, обгоряла на слънце корда, и ги нарязва на равни части с дължина приблизително три фута.

Робинзон го наблюдаваше все тъй с недоумение, както би наблюдавал поведението на някое насекомо със сложни и необясними за човешкия ум привички. През по-голямата част от времето Петкан не вършеше нищо — и никога отегчение не помрачаваше небосклона на неговата безпределна и непорочна леност. След това, подобно пеперуда, пробудена от пролетния дъх и настойчиво приканвана да се заеме с нелеката грижа за продължението на рода, той ненадейно скачаше осенен от някое хрумване и биваше погълнат без остатък от разни занимания, чийто смисъл за дълго оставаше пълна тайна, ала почти винаги имаше нещо общо с въздуха и летенето. От тоя миг вложеният от него труд и времето нямаха повече никакво значение, търпението и старанието му ставаха безгранични. Затова Робинзон го виждаше дни наред от сутрин до вечер да опъва между двете пластинки, с помощта на чивии дванайсетте отрязъка от червата, които трябваше да украсят рогата и челото на Андоар. С вродения си музикален усет той ги настройваше не в терца или квинта, както струните на обикновен инструмент, а ту в унисон, ту в октава, за да зазвучат всички заедно — в пълна хармония, защото не ставаше въпрос за лира или цитра, на които сам да подрънква, а за природен инструмент, за еолова арфа, на която вятърът единствен щеше да свири. Очните кухни заместваха есовете, пробити в резонаторната кутия на черепа, за да може и най-слабият полъх да докосва струните. Петкан закрепил от двете страни на трофея крилето на един лешояд, за които Робинзон се питаше къде и как ли се е сдобил с тях, след като той винаги бе считал за неуязвими и безсмъртни тия животни. Сетне на еоловата арфа бе отредено място в клоника на сух кипарис, извисил хилавия си силует сред каменното стълпотворение, изложен в самия център на розата на ветровете. Едва заела мястото си, тя отрони нежен и жалостив меден звук, макар че времето бе свършено тихо. Петкан дълго се вслушваше цял погълнат от тази скръбна, проста мелодия. После с подигравателно изражение насочи към Робинзон два пръста, като искаше с това да му обясни, че само две струни бяха прозвучали.

Вече от доста седмици Петкан бе подновил нескончаемите си дремки, а Робинзон — своите слънчеви занимания, когато Андоар най-сетне разкри пълните си възможности. Една нощ Петкан задърпа за нозете Робинзон, който в края на краищата се бе заселил в клоните на араукарията, където си беше стъкмил подслон с помощта на навес от дървесна кора. Извила се бе вихрушка, предвестница на буря, която насищаше с електричество въздуха, ала признаци за дъжд не се забелязваха. Изхвърлена като диск, кръглата луна пореше дрипавите бледи облаци. Петкан повлече Робинзон към костеливия силует на сухия кипарис. Много преди да зърнат дървото, на Робинзон му се стори, че дочува някаква небесна музика, където гласовете на флейти и цигулки се сливаха в едно. Това не беше мелодия, чиито ясни и отчетливи звуци увличат сърцето в хоровода си и му придават своята игривост и устрем. Това беше един-едничък звук, ала съединяващ в себе си богатството на безчет съзвучия, който завладяваше веднъж завинаги душата, акорд от безброй тонове, чиято неотслабваща мощ криеше нещо съдбовно и неумолимо, което омагьосваше. Вятърът се бе усилил доста, когато двамата се добраха до подножието на пеещото дърво. Завързано изкъсо на най-високия му клон, хвърчилото тътнеше като барабан, ту застинало в тъжна неподвижност, ту луднало да се мята насам-натам. Летящият Андоар не даваше мира на певеца Андоар и сякаш бдеше над него и в същото време го заплашваше. Под непостоянния лунен светлик крилата на лешояда конвулсивно се размахваха от двете страни на трофея и му вдъхваха призрачен живот в съзвучие с бурята. Но най-поразителен бе този могъщ и мелодичен рев — действително *природна* нечовешка музика, която бе и загадъчният глас на земята, и благозвучието на небесните селения, и сърцераздирателната жалба на принесения в жертва огромен козел. Притиснати един до друг под навеса на някаква издадена напред канара, Робинзон и Петкан скоро забравиха за себе си пред величавото тайнство на съединението на природните стихии. Земята, дървото и вятърът приветстваха единодушно нощния апотеоз на Андоар.

* * *

Връзките между Робинзон и Петкан бяха станали по-здрави и по-равноправни и човешки, но те се бяха и усложнили, та невинаги оставаха безметежни. Преди експлозията не бе възможно да възникне истинска разпра между тях. Робинзон бе господарят, на Петкан не му оставаше друго, освен да се подчинява. Робинзон имаше право да мърми и даже да бие Петкан. Сега, щом Петкан бе свободен и равен на Робинзон, те можеха да се гневят един на друг.

Точно това се получи веднъж, когато Петкан подреди в обширното блюдо на една раковина кръгли парчета от змия с гарнитура от скакалци. Впрочем от няколко седмици насам той дразнеше Робинзон. Няма нищо по-опасно от раздразнението, когато си принуден да живееш насаме с някого. Това е взрив, който прави на пух и прах и най-сплотените двойки. Предната вечер Робинзон се бе почувствувал неразположен от храната — филе от костенурка с боровинки. А ето че Петкан му навираше под носа това фрикасе от питон и насекоми! На Робинзон му се повдигна от погнуса и с един ритник запрати огромната черупка заедно със съдържанието ѝ в пясъка.

Петкан, разярен, я вдигна и с две ръце я размаха над главата на Робинзон. Нима щяха да се сбият двамата приятели? Не! Петкан побягна.

След два часа Робинзон го зърна да се връща, влачейки безжалостно след себе си нещо като кукла. Главата беше направена от кокосов орех, ръцете и краката — от бамбукови стебла. И най-важното, тя беше облечена с разни стари парцали на Робинзон като градинско плашило. Върху кокосовия орех, където бе нахлупена моряшка шапка, Петкан бе изписал лицето на бившия си господар. Той изправи чучелото пред Робинзон.

— Представям ти Робинзон Крузо, губернатор на остров Сперанца — рече му той.

Сетне вдигна изцапаната празна раковина, която все още си беше там, и с вик я строши в кокосовия орех, а той се търкулна всред изпочупените бамбукови пръчки. Накрая Петкан избухна в смях и се спусна да прегърне Робинзон.

Робинзон разбра поуката в тази странна комедия. Един ден, когато Петкан ядеше живи тлъсти палмови гъсеници, предварително овъргаляни в мравчи яйца, разстроен до краен предел, Робинзон отиде

на плажа. Във влажния пясък той извая някаква легнала по корем статуя с водорасли върху главата вместо коса. Похлупено и скрито в свивката на едната ръка, лицето не се виждаше, но кафявото голо тяло досущ наподобяваше Петкан. Робинзон едва бе завършил творбата си, когато приятелят му довтаса с още пълна с онези палмови гъсеници уста.

— Представям ти Петкан, дето яде змии и гъсеници — каза му Робинзон, сочейки пясъчната статуя.

Сетне откърши един лесков клон, окастри го от вейки и листа и започна да шиба по гърба, задника и краката пясъчния Петкан, когото бе измайсторил точно с тази цел.

Оттогава на острова заживяха четиримата. Истинският Робинзон и бамбуковото чучело, действителният Петкан и пясъчната статуя. И всичкото зло, което двамата приятели можеха да си причинят един другиму — ругатни, побои, разправии, те си го изкарваха на своите копия. Помежду им всичко вървеше по мед и масло.

Ала Петкан успя да измисли друга, още по-увлекателна и по-необикновена от двете им подобия игра.

Един ден след пладне той събуди доста грубичко Робинзон, който бе потънал в следобедна дрямка под някакъв евкалипт. Той така се бе докарал, че Робинзон отначало не разбра замисъла на маскировката му. Краката си бе увил в дрипи, наподобявайки панталон. Къса горна дреха скриваше раменете му. Носеше сламена капела, ала това не му пречеше да подслони глава под слънчобран от палмови листа. И най-важното — беше си измайсторил изкуствена брада, залепвайки върху бузите си кичури рижави влакна от кокосови орехи.

— Знаеш ли кой съм аз? — попита той Робинзон, като се разхождаше важно отпреде му.

— Не.

— Аз съм Робинзон Крузо от град Йорк в Англия, господарят на дивака Петкан.

— Ами аз кой съм тогава? — попита Робинзон слисан.

— Познай!

Робинзон твърде добре познаваше вече своя другар, за да разбере от половин дума какво иска. Така че той се надигна и изчезна в гората.

Щом Петкан бе Робинзон, оня отколешен Робинзон, господарят на роба Петкан, то на самия Робинзон не му оставаше друго, освен да се преобрази в Петкан, в бившия роб Петкан. И наистина, нямаше я вече буйната му брада и късо подстриганите му коси отпреди експлозията и той така приличаше на Петкан, че не бе необходимо кой знае какво усилие, за да изиграе неговата роля. Задоволи се само да натърка лицето и снагата си с орехов сок, за да потъмнеят, и да закрепил на хълбоците си кожената препаска на арауканите, която носеше Петкан в деня на стъпването си на острова. След това се яви пред Петкан и му рече:

— Ето, аз съм Петкан!

Тогав Петкан се опита колкото му позволяваха силите да се изразява с дълги изречения на възможно най-правилен английски език, а Робинзон му отговаряше с няколко араукански думи, научени по времето, когато Петкан изобщо не знаеше английски.

— Аз те спасих от твоите събратья, които искаха да те принесат в жертва, за да обезвредят злите сили у тебе — каза Петкан.

А Робинзон коленичи ничком, сведе чело доземи, мънкайки нескончаеми и объркани благодарности. Накрая той пое ногата на Петкан и я постави на тила си.

Те често играеха на тая игра. И винаги Петкан я подхващаше пръв. Още щом се появеше с изкуствената брада и слънчобрана, Робинзон разбираше, че насреща му стои Робинзон, а той самият трябваше да играе ролята на Петкан. Между другото те никога не играеха измислени сцени, а само представяха случки от своето минало, когато Петкан бе плах роб, а Робинзон — строг господар. Те възпроизвеждаха историята с обличането на кактусите, с пресушаването на оризището, с тайното пушене на лула край буретата с барут. Ала никоя сцена не харесваше тъй на Петкан, както първоначалната, когато бягаше от арауканите, за да не го принесат в жертва, и Робинзон го спасяваше.

Робинзон съзнаваше, че тая игра се отразява благотворно на Петкан, защото заличаваше у него лошия спомен, останал от робското му съществуване. Но и нему, на Робинзон, играта действуваше благоприятно, защото все още изпитваше известни угризения заради своето минало на губернатор и генерал.

* * *

След някое време Робинзон случайно попадна отново на ямата, където по-рано бе излежавал многодневни наказания и която по силата на обстоятелствата се бе превърнала в нещо като писателски кабинет под открито небе. С изненада откри дори под дебел слой пясък и прах един том от *бордовия дневник*, изпълнен с бележки и заключения, както и два други празни тома. В малкото глинено гърненце, което му бе служило за мастилница, диодоновата течност бе пресъхнала, а перата от лешояди, с които пишеше, бяха изчезнали. Робинзон смяташе досега, че тия неща бяха унищожени както всичко останало, погълнато от пожара в Резиденцията. Той сподели откритието си с Петкан и реши да се заеме отново със списването на своя *бордов дневник*, любопитно свидетелство за неговите лутания. Всеки ден само за това мислеше и вече се готвеше да събира пера от лешояди и да предприеме риболов на диодони, когато една вечер Петкан сложи пред него наръч старателно подострени албатросови пера и гърненце синя боя, която бе получил от стриването на листа от синилниче.

— Сега — рече му той просто — албатросът е по-добър от лешояда, а синьото е по-добро от червеното.

ГЛАВА ДЕСЕТА

Бордов дневник.

— Тази сутрин, на крак още преди да е настъпил денят, подгонен от постелята ми от някакъв неумолим, непреодолим страх, залутах се — всичко наоколо изглеждаше безутешно от дългото отсъствие на слънцето. Сив светлик, идващ от също такава бледо небе, заличаваше очертанията, размиваше цветовете. Изкачих се на върха на каменното стълпотворение, въставайки с цялата си душа срещу безсилието на плътта. Налага се да внимавам и, ако е възможно, да се пробуждам отсега нататък едва с изгрева на слънцето. Единствен сънят позволява да понесеш изпитанията на дългото изгнаничество на нощта и безспорно в това се състои неговото призвание.

Увиснал над дюните по източното крайбрежие, червенееше параклисът, където се подготвяше тайнството на слънчевото тържество. Коленичих на земята и се вгълбих цял погълнат от преобразението на потреса и отвращението, които ме изпълваха извътре, в някакво загадъчно очакване с участието на животни, растения и камъни дори. Когато вдигнах поглед, параклисът се бе пръснал и сега наподобяваше огромен олтар, който заемаше половината небосвод със своята грамада, обляна в злато и пурпур. Първият блеснал лъч легна върху рижите ми коси като покровителска и благославяща бащина десница. Вторият лъч пречисти устните ми, както навремето оня жив въглен — устните на пророк Исаия. Сетне два огнени меча докоснаха раменете ми и аз се изправих покръстен в слънчево рицарство. Тозчас рояк нажежени стрели пронизаха лицето, гърдата и ръцете ми и грандиозното тържество на моята коронация бе приключено — хиляди диадеми и скиптри обкичваха свръхчовешката ми фигура.

Бордов дневник.

— Седнал на една скала, той търпеливо хвърля някаква своеобразна въдица сред кипежа на вълните в стремежа си да налови барбуни. Босите му ходила, подпрени на камъка само с пети, висят над водата по продължение на краката му. Те пораждат представа за дълги и изящни плавници, които биха подхождали напълно на неговата снага на кафяв тритон. Прави ми впечатление, че за разлика от индианците, които имат късо ходило и закръглени, яки прасци, Петкан е с дълго ходило и слаб, гладък прасец, присъщ на черната раса. Дали не съществува обратно съотношение между тези два органа? Прасецът се подпира на ахилесовата пета, както върху дръжка на лост. А колкото по-дълъг е лостът, толкова по-малко усилие влага прасецът, за да повдига крака. Така биха могли да се обяснят якият прасец и късото ходило на жълтокожите и обратното явление при чернокожите.

Бордов дневник.

— Слънце, избави ме от земното притегляне. Пречисти кръвта ми от жлъчката и тежките наноси в нея, които ме предпазват, вярно е, от разсипничество и лекомислие, ала сломяват младежкия устрем и помрачават радостта от живота у мене. Щом застава пред огледалото и се взра в свъсените и унили черти на северняшкото си лице, разбирам, че двете значения на думата осенение — това, което се свързва с танцьора, и това, което се отнася до светеца — могат да се слоят в едно там някъде, в някое кътче на Пасифика.

Посвети ме в иронията. Облекчи сърцето ми и ме научи да приемам с благодарност мимолетните всекидневни дарове безрезервно, непринудено, доверчиво.

Слънце, направи от мене брат на Петкан. Дай ми разцъфналия в смях, призивания да се смее лик на Петкан. Онова доста високо, но дръпнато назад и увенчано с венец от черни къдрици чело. Онова неизменно искрящо от подигравка око, набъбнало до спукване от присмех, готово всеки миг да се белне пред комичността наоколо. Ония лъкатушни устни с повдигнати ъгълчета на лакомата животинска уста. Онова отмятане назад на главата, което позволява да се смееш по-лесно, да осмееш с по-голяма сила всичко на

света, да изобличиш и разсечеш с един удар тези два змийски възела — глупостта и злината...

Но нали моят еолов побратим така ме привлича, за да ме тласне към тебе? Слънце, доволно ли си от мене? Погледни ме. Достойно ли е за твоята жарава моето преобразование? Изчезна оная брада, чиито косми растяха към земята като геотропични коренчета. За сметка на това гривата ми извива алени като клада в небето къдрици.

Аз съм стрела, устремена към твоята огнена обител, махало, чийто отвесен профил определя пълновластие то над земята, показателят на слънчевия часовник, върху който една сенчеста нишка като стрелка чертае твоя ход.

Аз съм знак за тебе, побит в тази земя като меч, закален в пламъка ти.

Бордов дневник.

— Най-голяма промяна в моя живот претърпя времето със своя ход, с бързината и дори с посоката си. Преди всеки ден, всеки час и всяка минута някак си клоняха към следващия ден, час или минута и всички те заедно биваха поглъщани от изискванията на момента, чиято мимолетност създаваше нещо като вакуум. Така времето летеше бързо и целенасочено, толкова по-бързо, колкото по-целенасочено се използваше, и след себе си оставяше купчина паметници и рушевини, която се наричаше мое житие. Може би тази история, в която се бях впуснал, след хилядолетни промеждия накрая щеше да се „склучи“, описвайки кръг и завършвайки при началото. Ала кръгът на времето си остава божествена тайна, а краткият ми живот представлява само праволинеен отрязък, чиито краища нелепо и смешно сочат към безкрайността също както в една градинка от няколко арпана нищо не говори за сферичността на земята. И все пак има знаци, които ни нашепват, че съществуват ключове към вечността — календарът например, чиито сезони са един вечен кръговрат по мярката на човека, или пък краткият цикъл на часовете.

Отскоро за мен кръгът на времето тъй се стесни, че се покрива с мига. Кръговратът стана тъй бърз, че по нищо не се различава от

застоя. Вследствие на това сякаш дните ми изправиха стройни снаги. Не се заваят вече един връз друг. Крепят се здраво, отвесно и гордо разкриват същностната си стойност. И тъй като вече не са белязани от различните етапи в изпълнението на някакъв план, толкова си приличат, че се сливат напълно в паметта ми и на мен ми се струва, че безспир преживявам един и същ ден. Откак експлозията унищожиха мачтата с календара, не съм изпитвал нужда да държа сметка за времето. Споменът за това паметно произшествие и за всички негови предпоставки е останал в съзнанието ми жив и непомрачим — още едно върховно доказателство за спирането на времето в мига, когато водният часовник се разлетя напрошен. Оттогава насетне няма ние с Петкан не се озовахме във вечността?

И досега изпитвам всички последици от това необикновено откритие. Нека припомня най-напред, че този обрат, колкото и внезапно и буквално като гръм да се стовари, бе предизвестен и може би предшествуван от някои симптоми. Например онзи навик, който бях придобил да спирам водния часовник, за да се изтръгна от тиранията на благоустроенния остров. Първо го правех, за да се спускам в недрата на острова, както човек се гмурка в безвремието. Но дали точно тази увита на кълбо в земната утроба вечност не измъкна на открито експлозията, за да ръси тя сега своята благословия над нашите брегове? Нещо повече, дали взривът не бе вулканичното изригване на покоя от дълбините, преди — пленник на каменната твърд, като заровено в пръстта зрънце, а сега — господар на целия остров, подобно на исполинско дърво, хвърлящо сянка върху някакъв все по-просторен и по-просторен харман? Колкото повече се замислям, толкова повече ми се струва, че буретата с барута, лулата на Ван Дейсел и несръчното непокорство на Петкан са само низ от случки, зад които се крие една съдбовна неизбежност, зрееща от корабокрушението на „Виржиния“ насам.

Ето и друг пример: онези мимолетни заслепления понякога, които наричах — явно предчувствайки нещо — „моите мигове на непорочност“. Тогава ми се струваше, че за частица от секундата зървам един друг остров, скрит под строителната площадка и земеделските работи, с които бях затрупал Сперанца. Вече се пренесох, поселих се в един „миг на непорочност“ върху оная непозната Сперанца. Сперанца не е вече пустиня за облагородяване,

Петкан — дивак, когото съм длъжен да хокам. И двамата поглъщат изцяло вниманието ми, внимание съзерцателно, удивено бодърствуване, защото смятам — не, сигурен съм, — че ги преоткривам всеки миг за пръв път и че нищо никога не помрачава възшебната им неповторимост.

Бордов дневник.

— Във водното огледало на лагуната съзирам Петкан да се приближава към мене със своята спокойна и отмерена походка, а небесната и водна пустош край него е тъй необозрима, че не съществува съизмеримост: може би това пред мен е един висок три пръста Петкан, когото ще стигна само ако протегна ръка, или обратно — някакъв великан на половин миля оттук...

Ето го. Ще се науча ли някога да крача с толкова непринудено величие? Нима ще е смешно, ако напиша, че той сякаш е загърнат в диплите на своята голота? Пристъпя понесъл царствено своята плът, понесен напред като дарохранилище от плът и кръв. Нескривана, необузdana красота, която като че ли помита всичко наоколо.

Аз седя на плажа, а той излиза от лагуната и приближава до мене. Още със стъпването му в осеяния с натрошени черупки и раковини пясък, с преминаването му между онзи куп морави водорасли и тази канара, завръщайки се в привичната околна среда, неговата хубост преминава в друга тоналност: превръща се в грация. Той ми се усмихва и сочи с ръка небето — както са изобразени ангелите в някои религиозни картини, — навярно за да ми даде да разбере, че югозападен вятър разпръсва струпаните вече дни наред облаци и пак ще се възцари за дълго върховната власт на слънцето. Той прави едва доловима танцова стъпка, която сякаш разпява съществуващото равновесие между плътните и ефирните части на снагата му. Застанал до мене, тоя мълчалив съучастник не отронва думица. Извързва се и вперва поглед в лагуната, където крачеше преди малко. Душата му витае сред мъглата, която поглъща останките от отминаващия ден, изоставяйки тялото, побито в пясъка върху разкрачените нозе. Седнал до него, аз се взирам в оная част на крака зад коляното — именно подколennата свивка — с нейната седефена

бледност, с главната буква Н, която се очертава там. Набъбнал и месест, щом кракът е изпънат, този планински проход от плът и кръв става дълбок и тесен, когато той се прегъва.

Полагам длани върху коленете му. Превръщам шепите си в два наколенника, жадни да се докоснат до формата и да усетят живота им. Коляното със своята твърдост и костеливост, в пълна противоположност с мекотата на бедрото и подколенната свивка, е средищният камък в свода на оня градеж от плът и кръв, чиято жива устойчивост извисява то в небето. Не съществува потрепване, тласък, колебание, които да не водят началото си от тези хладни и хлъзгави камъчета и да не връщат пак там. Секунда след секунда дланите ми усещаха и се убеждаваха, че неподвижността на моя приятел не се родее със застиналостта на камъка или на дървесния пън, а обратно, тя е плод нетраен, безспир унищожаван и пресътворяван от цяла система движения и реакции на всичките му мускули.

Бордов дневник.

— Крача на здрачаване покрай блатата, чиито тръстики шумолят, догде поглед стига, когато съзирам да ситни насреща ми някакво четириногло, което отдалеч ми заприличва досуц на клетия ни Тен. Скоро разпознавам в негово лице едра, златиста, късоуха зайка. Вятърът духа срещу ми и животинчето, което по природа е късогледо, спокойно напредва, без да подозира моето присъствие. Правя се на пън, канара и дърво с надеждата, че то ще мине покрай мене и ще продължи пътя си. Ала не. На пет крачки то се заковава на място, наостря уши, извърща глава и вторачва напрегнато мътния поглед на огромните си очи в моя милост. Сетне със светкавична бързина се завърта назад и хуква презглава не към тръстиките, където може да изчезне тутакси, а по пътечката, откъдето се бе задало, и скоро се превръща в подскачаща сянка, докато аз още долавям драженето на ноктите му по камъчетата.

Опитвам се да си представя света на това зверче, чийто изумителен нюх играе преимуществената роля, която се изпълнява от зрението при човека. Силата и посоката на вятъра, които почти нямат влияние върху човека, в дадения случай са от решаващо

значение. Животното непрестанно се озовава приклещено между две нееднакво познаваеми или, казано по-човешки — неравномерно „осветени“ плоскости. Върху едната мракът, който я поглъща, е толкова по-гъст, колкото по-многобройни и разнообразни са миризмите на другата, там, откъдето духа вятърът. При липса на вятър тези две половини на света тънат в мътен здрач, ала при най-слаб полъх едната от двете блясва от сноп светлина, който се превръща в мастиленочерна ивица, щом достигне и прескочи животното. Една невероятна познавателна способност, сравнима единствено с различителната способност на човешкото око, идентифицира уханията на осветената плоскост от цели мили разстояние като мирис на такова и такова дърво, на такова и такова диво прасе или папагал, на Петкан, който се завръща при пиперовите си дръвчета, дъвчейки зрънца от араукария — и всичко това се извършва с несравнимата точност и задълбоченост, присъщи на олфактивното познание — на обонянието. Пред очите ми отново е клетият Тен тогава, когато Петкан копаяше ями в земята. Пъхнал нос там, където пръстта е разровена най-дълбоко, той буквално е пиян, тича и се заваля край моя съжител, квичейки боязливо и сладострастно. Така стръвно и страстно се бе отдал на оня лов на ухания, та всичко останало сякаш бе престанало да съществува за него.

Бордов дневник.

— Като си помисля, няма нищо странно в това почти маниакално внимание, с което го наблюдавам. Необикновеното е друго — че съм могъл да живея тъй дълго редом с него, без да го забелязвам, така да се каже. Как да се изтълкува подобно безразличие, подобна слепота при условие, че той за мен е цялото човечество, събрано в един индивид, мой син и мой баща, брат и съсед, ближен и непознат... Всички онези чувства, с които човек обсипва мъже и жени покрай себе си, аз съм заставен да съсредоточа върху единствения „друг“ — иначе какво ли би станало с тях? Какво щях да правя с жалостта и яростта си, с възхищението и страха си, ако Петкан не ми вдъхваше и жалост, и ярост, и възхищение, и страх? Многократно получавах доказателства аз, че онова обаяние,

което упражнява той върху мене, всъщност до голяма степен е взаимно. Оня ден примерно аз дремах изтегнат върху крайбрежната ивица, когато той се приближи до мене. Известно време ме наблюдаваше прав — един гъвкав и чер силует на фона на слънчевото небе. Сетне коленичи и почна да ме изучава трескаво. Пръстите му шареха по лицето ми, опипваха бузите, изучаваха извивката на брадичката, изпитваха еластичността на върха на носа. Повдигна ръцете ми над главата и сведен над моето тяло, той го разгледа инч по инч с вниманието на учен анатом, който се готви да разтвори труп. Той сякаш бе забравил за погледа и дъха ми, за въпросите, които можеха да се породят в моето съзнание, за това, че можех да изгубя търпение. Ала аз прекрасно осъзнавах тая жажда за човешкото, която го тласкаше към мене, за да се възпротивя на заниманията му. Накрая той се усмихна, като че ли се пробуждаше от сън и изведнъж си даваше сметка за моето присъствие, и улавяйки китката на ръката ми, постави пръста си върху една набъбнала под седефената кожа синя вена и ми рече с престорен укор: „О! Кръвта ти се вижда!“

Бордов дневник.

— Дали не съм на път да се възвърна при култа към слънцето, на който са се кланяли някои езичници? Не ми се вярва, пък и нищо точно не зная за истинските вярвания и обичаи на тези прословути „езичници“, които навярно съществуват само във въображението на нашите проповедници. Но едно е безспорно — потънал в непоносима самота, която ми предлагаше едничкият избор между безумието и самопогубването, аз инстинктивно подирих опорната точка, която не ми предоставяше вече обществената уредба. В същото време разни изградени и поддържани у мене чрез общуването със себеподобните ми структури се рушаха и чезнеха. И така навярно полека-лека, опипом, стигнах дотам да търся спасение в единението с материята и природните стихии, след като самият аз станах природен. Земята на Сперанца ми поднесе първоначалното надеждно и жизнестойчиво, макар и несъвършено и не съвсем безопасно разрешение. Сетне изникна Петкан и както уж се прекланяше пред земното ми царство, тъй с всички сили на цялото си същество

разруши устоите му. И все пак имаше път за спасение, защото ако Петкан се отвръщаше упорито от земята, то и той бе не по-малко природен по рождение, какъвто бях станал и аз по силата на случайността. Под негово влияние, вследствие непрестанните удари, които ми нанасяше, аз поех пътя на едно продължително и болезнено преобразование. Земният човек, измъкнат из бърлогата му от еоловия дух, не се превърна сам в еолов дух. Много баласт имаше в него, много наноси и мъчителен кълнеж. Ала слънцето докосна с лъчистата си пръчица тази огромна бяла и мека ларва, скрита в подземните мрачини, и тя се преобрази в пеперуда с метална броня, с искрящи от златен прах крилца — слънчево създание, устойчиво и ненакърнимо, ала ужасно безпомощно, щом лъчите на божественото светило престанат да го закърмят с живот.

Бордов дневник.

— Андоар бях самият аз. Този стар, самотен и твърдоглав мъжкар с неговата родоначалническа брада и просмуканото му с похот руно, този земен сатир, неразторжимо вкоренен с четирите си раздвоени копита в своята канариста планина — това бях аз. У Петкан се породи необикновено приятелство към него и те се впуснаха в жестока игра помежду си. „Ще накарам Андоар да лети и да пее“, повтаряше тайнствено арауканът. Но за да се осъществи еоловото прераждане на стария козел, през какви ли не изпитания минаха тленните му останки!

Еоловата арфа. Винаги в плен на настоящия миг, съвършено чужд на творенията, създавани посредством търпеливото сглобяване на всяка частица, Петкан с непогрешим вътрешен усет бе изнамерил едничкия музикален инструмент, който съответствуваше на природата му. Защото еоловата арфа не е само природен инструмент, който разпява розата на ветровете. Тя е също и едничкият инструмент, чиято музика, вместо да се лее във времето, се запечатва от край до край в краткия миг. Възможно е да се умножават неговите струни и на всяка от тях да се придаде каквато звучност си пожелаеш. Направиш ли това, значи си сътворил една мигновена симфония, която гръмва от първия до последния тон с връхлитането на вятъра върху инструмента.

Бордов дневник.

— Гледам го как със смях се изтръгва от пяната на вълните, които го заливат, и една дума завладява съзнанието ми: венеринство. Венерината прелест и грация на Петкан. Не съм съвсем наясно какво точно означава това твърде рядко срещано съществително, но лъскавата и налята плът, танцувалните движения, спъвани от прегръдката на водата, вроденото жизнерадостно изящество неудържимо го призовават да се отрони от устните ми.

Това е само една от нишките на кълбото от значения, чийто център е Петкан и което аз се стремя да размотая. Друг белег е етимологията на името Петкан. Петък, това е, ако не се лъжа, денят на Венера. Трябва да добавя, че за християните това е денят на Христовата смърт. Рождението на Венера, смъртта на Христос. Неизбежно долавям в това явно случайно съвпадение някакъв особен смисъл, в който не е по силите ми да вникна и който изпълва с ужас останалата у мене сянка от благочестивия предишен пуритан.

Трета нишка ми предоставя споменът за последните човешки слова, които ми е било съдено да чуя преди корабокрушението на „Виржиния“. Онези думи, които в известен смисъл са представлявали духовната храна, отредена ми с благословията на човечеството, преди то да ме предаде във властта на природните стихии — тъкмо те би трябвало да се запечатат с огнени букви в моята памет. Уви, от тях си припомням единствено мъгляви и случайни откъслеци! Това май бяха знаменията, които капитан Петер ван Дейсел тълкуваше — или поне претендираше, че го прави — с помощта на една колода карти за гадаене. Прочее името на Венера многократно бе споменавано в неговите тъй обезпокоителни за младежа, който бях тогава, словоизлияния. Не беше ли предрекъл той, че от моето уединение в някаква пещера ще ме изтръгне появата на Венера? И не предстоеше ли на това излязло от вълните създание да се преобрази в стрелец, мятаящ своите стрели към слънцето? Ала не това има най-голямо значение за мене. Сякаш смътно виждам отново върху една карта две деца — близнаци, младенци, — хванати за ръка, в подножието на някакви стени, които символизират Града на слънцето. Ван Дейсел бе разтълкувал това изображение,

споменавайки за самозадоволяваща се чувственост, за самооплождане, и бе припомнил олицетворяващата ги змия, която си хапе опашката.

Ала що се отнася до моята чувственост, аз си давам сметка, че ни веднъж Петкан не е пробудил у мене содомитско щение. Първо, той се появи твърде късно: моята чувственост вече бе станала природна и желанието ми бе насочено към Сперанца. И най-важното — Венера не излезе от вълните и стъпи на моите брегове не за да ме съблазни, а за да ме тласне насила към своя баща Уран. Работата не се състоеше в това да се спре моят възход и да се възвърна към човешката любов, а без да изневерявам на естеството, да бъда заставен да си променя природата. Днес това вече е факт. Любовта ми със Сперанца още твърде тясно се придържаше към човешките образци. В крайна сметка аз обладавах тази земя, както бих постъпвал с невеста. Петкан ме подтикна към по-радикално преображение. Буйният прилив на похотта, който пронизва слабините на любовника, за мене се превърна в кротко и ведро ликуване, което ме обгръща от глава до пети и ме носи на своите криле през цялото време, докато богът слънце ме облива с лъчите си. А освен това и дума не може да става за загуба на материя, която опустошава и докарва животното до уиние *post coitum*. Урановската ми любов, тъкмо обратно, влива в мен жизнена мощ, която ме дарява със сили за цяло денонощие. Ако на всяка цена се налага да дам човешки израз на това съвкупление със слънцето, то навярно би трябвало да говоря за себе си в качеството на жена и небесна съпруга. Но подобен антропоморфизъм е безсмислица. В действителност на най-високото стъпало, където се изкачихме заедно с Петкан, различието между половете е надживяно и Петкан може да се оприличи с Венера, тъй както може да се каже на човешки език, че аз се отдавам на Върховното светило.

Бордов дневник.

— Кръглоликата луна пръска тъй ярко сияние, че съм в състояние да пиша тези редове и без помощта на светлик. Петкан спи свит на топка в нозете ми. Призрачната обстановка, изчезването на всичко привично около мене, цялата тази пустош

придава на мислите ми лекота, свобода, за които те се отплащат с мимолетност. Тази размисъл ще послужи само за храна на луната. Ave spiritu, обречените мисли те приветствуват!

Великото блуждаещо светило витае като огромна капка слуз в беззвездното по негова вина небе. Геометричната му форма е безукорна, ала веществото му е неспокойно като вихрушка, която напомня търбух в разгара на своята дейност. Върху яйчената му белота се очертават смътни фигури, за да изчезнат, бавно след това, безтелесни крайници се докосват и сливат, лица за миг се усмихват, сетне всичко се стапя в млечнобял водовъртеж. Тозчас вихрите тъй ускоряват въртежа си, че сякаш застиват неподвижно. Лунната пихтия като че ли се съсирва вследствие на собственото си плискане. Полека-лека преплетените очертания, нахвърляни там, изпъкват отчетливо. Две огнища заемат противоположните полюси на яйцето. Шарките на извивки и криволици свързват единия с другия. Огнищата се превръщат в глави, плетеницата — в съюз на две тела. Подобни помежду си създания, едноутробни братя зреят в лоното на луната, близнаци се пръкват от луната. Вкопчени един в друг, те шават леко, сякаш се пробуждат от столетен сън. Техните движения, които отначало приличат на лениви и унесени ласки, придобиват съвсем противоположно значение: сега те се стремят да се откопчат един от друг. Всеки се бори със собствената си сянка — тежка и тягостна, както плодът се мята във влажния мрак на майчината утроба. Скоро те се оттласват взаимно, изправят се, очаровани и самотни, и пипнешком се завръщат в пътя на своята братска близост. В яйцето на Леда, оплодено от юпитеровия Лебед, се раждат Диоскурите, близнаци от Града на слънцето. Тях ги свързва по-тясно братство от човешките близнаци, защото носят една душа. Човешките близнаци са разнородни. Ония Близнаци са единородни. Като последица от това тяхната плът е нечувано плътна — двойно по-слабо одухотворена, с двойно по-малко шупли, двойно по-тежка и двойно по-истинска плът от плътта на човешките близнаци. Ето на какво се дължи тяхната вечна младост, нечовешката им хубост. У тях има стъкло, метал, светли, лъскави повърхности, мъртъв блясък. То е, защото не са брънка от едно родословие, което си пробива път поколение след поколение през превратностите на историята. Те са Диоскури, създания, паднали от

небето като метеори, потомци на отвесен, устремен право нагоре род. Баща им, Слънцето, ги благославя и пламъкът му ги обгръща и им дарява вечността.

Някакво облаче откъм запад долита да забули яйцето на Леда. Петкан вдига към мене сънено лице и изрича няколко несвързани фрази необикновено бързо, сетне потъва отново в съня си, притиснал боязливо колене в корема си, свил юмруци от двете страни на черната си глава. Венера, Лебедът, Леда, Диоскурите... Пипнешком търся път към себе си в една гора от алегии.

ГЛАВА ЕДИНАДЕСЕТА

Петкан береше цвят от мирта за благовонна вода, когато съзря някаква бяла точка на хоризонта откъм изток. Той на часа заподскача от клон на клон, спусна се на земята и хукна презглава да предупреди Робинзон, който тъкмо привършваше с бръсненето. Робинзон с нищо не показва дали новината го е развълнувала.

— Ще имаме посещение — отвърна той сдържано, — значи на всяка цена трябва да довърша тоалета си.

Петкан не можеше да си намери място от възбуда и се изкатери на върха на каменното стълпотворение. Със себе си бе взел далекогледа и го насочи към кораба, който вече се очертаваше съвсем ясно. Това беше стройна марселна шхуна. Издула всичките си ветрила, тя се носеше с дванайсет-тринайсет възела под напора на силния югоизточен вятър, който я тласкаше право към мочурливия бряг на Сперанца. Петкан побърза да извести тези подробности на Робинзон, който се бе заел да сложи в ред златистата си грива с помощта на огромен костен гребен. Сетне отново се върна на своя наблюдателен пост. Капитанът по всяка вероятност си бе дал сметка, че не може да се слезе на брега от тази страна на острова, защото корабът вече сменяше халса. Гикът помете палубата и потегли на десен халс. Сетне корабът легна на дрейф и се понесе бавно покрай брега.

Петкан дойде да предупреди Робинзон, че гостът се е изравнил с дюните на източното крайбрежие и най-вероятно щеше да хвърли котва в Залива на Спасението. Най-важно от всичко бе да се определи неговата националност. Робинзон последва Петкан до крайните дипли на гората, обточваща плажната ивица, и насочи далекогледа към кораба, който лавира и спря срещу вятъра, на два кабелта от брега. Съвсем скоро се разнесе звънкото дрънчене на котвената верига, която се изнизване в клюза.

Робинзон не познаваше този тип плавателни съдове, който навярно бе скорошен, но разпозна своите съотечественици по флага „Юниън Джек“, издигнат на гафела на бизана. Тогава той направи

няколко крачки по крайбрежната ивица, както подобава на един владетел, който излиза да посрещне странниците, стъпващи на негова земя. В далечината натоварена с хора лодка увисна на балките си, след това цопна във водата сред фонтан от пръски с багрите на небесната дъга. После греблата удариха по водната повърхност.

Внезапно Робинзон си даде сметка за необикновената важност на няколкото мига, които оставаха, преди носовият да придърпа лодката към скалите със своята канджа. Подобно на смъртник, преди да издъхне, пред неговия поглед се изниза целият му живот на острова: „Избавление“, тинята, трескавото благоустрояване на Сперанца, пещерата, котловината, появата на Петкан, експлозията и най-вече — онова необгледно пространство от време, неносещо печата на никакви ограничения, където в безметежно щастие се бе извършило неговото слънчево преображение.

В лодката бяха струпани бурета, предназначени да подновят корабните запаси от прясна вода, а на кърмата стоеше изправен, със сламена шапка, прихлупена над черната брада, един въоръжен мъж с ботуши, който очевидно бе капитанът. Нему бе отредено да бъде първият представител на човешкия род, който щеше да оплете Робинзон в мрежа от думи и жестове и щеше да го направи отново частица от огромната система. А цялата търпеливо градена и устройвана от самотника вселена щеше да бъде подложена на опасно изпитание в мига, щом десницата му докоснеше ръката на пълномощника на човечеството.

Разнесе се стържене и лодката вирна вълнореза си, преди да се закове неподвижно. Хората наскачаха сред прибоя на вълните и се заеха да я изтеглят далеч от прилива. Черната брада протегна ръка на Робинзон.

— Уилям Хънтър от Блекпул, капитан на шхуната „Бяла птица“.

— Кой ден сме? — попита Робинзон.

Изненадан от въпроса, капитанът се извърна към човека след него, който навярно беше помощникът му.

— Кой ден сме, Джоузеф?

— 19 декември 1787 година, сряда, сър — отвърна той.

— 19 декември 1787 година, сряда — повтори капитанът, обръщайки се към Робинзон.

Мозъкът на Робинзон заработи усилено. Корабокрушението на „Виржиния“ се бе случило на 30 септември 1759 година. Точно преди двадесет и осем години, два месеца и деветнайсет дни. Колкото и многобройни да бяха преживените събития и каквато и дълбока промяна да се бе извършила с него, откак живееше на острова, този срок се стори невероятен на Робинзон. И все пак той не се осмели да се обърне към помощника за потвърждение на датата, която за него упорито продължаваше да принадлежи на едно още твърде далечно бъдеще. Той дори реши да скрие от новодошлите датата на корабокрушението на „Виржиния“, подтиквайки от някакъв необясним свян, от страх да не изглежда в техните очи като самозванец или рядък екземпляр.

— Изхвърлен бях на този бряг при пътуването си на борда на галютата „Виржиния“ под командуването на Петер ван Дейсел от Флютинг. Само аз оцелях от това корабокрушение. Сътресението за жалост е изтрило доста спомени от паметта ми и затова така и не успях да си припомня датата на злощастното събитие.

— Не съм чувал да се говори за такъв кораб в никое пристанище, а още по-малко за неговото изчезване — отбеляза Хънтър, — но истина е, че войната с Америка разстрои цялото мореплаване.

Робинзон не знаеше за каква война става въпрос, ала разбра, че трябва да бъде крайно сдържан, ако иска да запази в тайна своето невежество за хода на събитията.

Разбира се, Петкан помагаше на хората да разтоварят буретата и се запъти заедно с тях към най-близкия водоизточник. Робинзон бе поразен от това колко бързо и лесно се бе сближил с тези непознати, докато сам той се чувствуваше толкова отчужден от капитан Хънтър. Всъщност, ако Петкан се суетеше край моряците, то той явно го правеше с надежда час по-скоро да го качат на „Бяла птица“. Самият той трябваше да си признае, че гори от желание да посети този изящен, необикновено грациозен, създаден да лети по вълните ветроход. В същото време тези хора и светът, който носеха със себе си, му причиняваха непоносимо страдание, което се стремеше с все сила да надмогне. Не бе загинал. Бе запазил разсъдъка си в течение на дългите години, прекарани в самота. Бе се домогнал до някакво равновесие — или низ от устойчиви равновесия, — където двамата със Сперанца, после Сперанца, Петкан и той образуваха едно

жизнеспособно и дори извънредно сполучливо съзвездие. Той бе страдал, бе преживял убийствени кризи, отсега нататък се чувствуваше способен рамо до рамо с Петкан да хвърли предизвикателство към времето и подобно онези метеори, запратени в пространството без никакво съпротивление, да следва вечно своята траектория, без да познае някога ни спад, ни напрежение, ни униние. И все пак сблъсъкът с други хора продължаваше да бъде върховно изпитание, което можеше да даде тласък за нов напредък. Кой знае дали, завръщайки се в Англия, Робинзон нямаше да съумее не само да съхрани слънчевото блаженство, до което се бе домогнал, но и да го превърне в по-висша сила сред човешкото обкръжение? Тъй Заратустра, калявал дълго духа си под слънцето на пустинята, отново се гмурнал във водовъртежа на людската гмеж, за да раздава мъдрост.

Междувременно разговорът с Хънтър вървеше трудно и всеки миг имаше опасност да премине в тягостно мълчание. Робинзон се бе нагърбил да го запознае с дивечовите и зеленчукови ресурси на Сперанца, като мокрец и лапад, които бяха в състояние да предотвратят скорбута. Моряците вече се катереха по люспестите стволове и сваляха с един замах на сабята палмовите върхари, а наоколо се носеше смехът на онези, които преследваха бягащите кози. Робинзон не без гордост си мислеше какви ли страдания щеше да му причини навремето, когато поддържаше острова като градина, картината на извършваното над него насилие от страна на тази жестока и алчна шайка. Защото ако гледката на развилнелите се грубияни поглъщаше цялото му внимание, то в нея нито ненужно осакатените дървета, нито произволно изкланите животни го поразяваха най-силно, а поведението на тези хора — *подобните нему* — и близки, и тъй чужди. На мястото, където допреди се издигаше Главното ковчежничество на Сперанца, висока трева се огъваше под напора на вятъра с нежен шумол. Някакъв моряк намери там една след друга две златни монети. Той на часа привлече своите другари с крясъците си и след разгорещени спорове бе взето решение да опожарят цялата ливада, за да се улесни търсенето. В съзнанието на Робинзон едва-едва просветна мисълта, че това злато в крайна сметка е негово и че животните щяха да бъдат лишени от единственото място за паша на острова, което не се превръщаше в мочурище през дъждовния сезон. Сбиванията, които неизбежно съпровождаха всяка нова находка, го

погълщаха изцяло и той твърде разсеяно се вслушваше в речта на капитана, който му разказваше как бе потопил транспорт с френски войски, изпратен в подкрепа на американските бунтовници. От своя страна помощникът се стараеше да го посвети в тъй плодородната същност на търговията с африкански роби, разменяни срещу памук, захар, кафе и индиго, все стоки, представляващи идеален товар за връщане, който много доходно се стапяше на минаване през европейските пристанища. Никой от тези погълнати от лични грижи и тревоги човек не се сещаше да разпитва за преживените от него премеждия от корабокрушението насам. Дори присъствието на Петкан като че ли за тях бе напълно в реда на нещата. И Робинзон знаеше, че някога по нищо не се е различавал от тях, тласкан от същите двигатели — алчност, надменност, жестокост, — че все още значителна част от него го свързваше с тях. Ала в същото време ги наблюдаваше с любопитното безучастие на учен естественик, сведен над колония от насекоми — пчели или мравки, или пък онези подозрителни струпвания на мокрици, които се разкриват при повдигането на някой камък.

Всеки от тези люде представляваше един *предполагам* свят — доста цялостен, със свои собствени стойности, с полюси на привличане и отблъскване, с център на тежестта. Колкото и различни да бяха един от друг, *предположенията* понастоящем се сближаваха от известна представа за Сперанца (но така бегла и повърхностна!), която ги свързваше помежду им, а в някакво ъгълче бяха забутани някой си корабокрушенец на име Робинзон и неговият слуга метис. Ала каквото и централно място да заемаше тази представа у всекиго от тях, тя бе белязана със знака на преходността, на мимолетността, на обречеността тутакси отново да потъне в небитието, откъдето я бе изтръгнало непредвиденото отклонение на „Бяла птица“. И всеки от тези предполагаеми светове доверчиво разкриваше своята същност. Това представляваше той, другият: нещо от сферата на предполагаемото, което упорствува на всяка цена да мине за реалност. И колкото и да беше жестоко, егоистично и безнравствено да отхвърли подобен иск, точно това винаги бе втъпявано на Робинзон от цялостното формиране на личността му, ала той го бе позабравил през тези години на самота и сега се питаше дали някога щеше да съумее да си възвърне изгубения навик. Впрочем той смесваше стремежа към

съществуване на предполагаемите светове с представата, съдържаща се у всеки от тях, за една обречена на изчезване Сперанца и на него му се струваше, че дарявайки тези хора с достойнството, към което се стремяха, в същото време осъждаше Сперанца на смърт.

Лодката веднъж вече бе ходила на „Бяла птица“, за да остави на борда целия товар плодове, зеленчуци и дивеч, сред които се мятаха спънати ярета, и хората очакваха разпорежданията на капитана, преди да извършат повторен курс.

— Ще ми направите голяма чест, ако споделите трапезата ми — каза той на Робинзон и без да дочака отговора му, заповяда да се натовари прясната вода и сетне да се завърнат, за да го отведат на борда заедно с неговия гост. След това, изоставяйки своята съдържаност, която бе съблюдавал от стъпването си на острова до сега, той заговори не без горчивина за своя живот от четири години насам.

Като начинаещ офицер от Кралския военен флот, той се впуснал във Войната за независимост, влагайки цялата жар на младостта си. Участвувал в екипажите от флотилията на адмирал Хау и се отличил по време на битката за Бруклин и при превземането на Ню Йорк. Обратът, който последвал тази победоносна кампания, го сварил съвършено неподготвен.

— Възпитават младите офицери да предвкушат сладостта на неизбежните победи — рече той. — По-добре щеше да е да им вътълпяват убеждението, че първо ще бъдат победени, и да ги посветят в безкрайно трудното изкуство да се изправиш на нозе и отново да подхванеш борбата с удвоена и утроена жар. Да отстъпиш, да върнеш бегълците, да поправиш в открито море корабното стъкмяване, полуунищожено от вражеската артилерия, и да се завърнеш в боя — ето кое е най-трудно и кое се смята за позор, та не се подготвят за него нашите офицери! И все пак историята твърдо ни учи, че най-големите победи се коренят в преодолените поражения, а всеки коняр добре знае, че първенецът в кушията неизбежно се оставя да бъде изпреварен в последния момент.

Пораженията при Доменика и при Сейнт Лусия, сетне и отстъплението при Тобейгоу изненадали Хънтър и му вдъхнали непреодолима омраза към французите. Капитулацията при Саратога, после при Йорктаун, подготвящи подлото изоставяне от страна на метрополията на най-прекрасния бисер върху английската корона,

сломили пламенното чувство за чест, което до оня миг било двигателят на живота му. Малко след Версайския договор, който узаконявал позорното отстъпление на Англия, той свалил униформата на Корпуса на кралските офицери и се насочил към търговския флот.

Ала бил премного моряк по призвание, за да привикне с ограниченията в тоя занаят, който смятал достоен за свободни хора. Да прикриваш пред корабоприитежителите презрението си към тези алчни и страхливи обитатели на сушата, да се пазариш за навлото, да подписваш коносаменти, да изготвяш фактури, да търпиш митническите проверки, да вложиш целия си живот в чували, денкове, бъчви — всичко това не било по силите му. На това отгоре се бил заклел кракът му да не стъпва на английска земя и също тъй ненавиждал Съединените щати и Франция. Почти бил загубил всякаква надежда, когато му се усмихнало щастieto, единственото щастие, което съдбата някога му била отреждала, както изрично подчерта той, та му поверили командването на тая „Бяла птица“, предопределена от ограничените си по размери трюмове и от забележителните си ветроходни качества за пренасяне на леки товари — чай, подправки, благородни метали, скъпоценни камъни или опиум, — все стоки, чието пласиране между впрочем бе свързано с рискове и забулено в тайнственост, подходящи чудесно на авантюристичната му и романтична природа. Безспорно търговията с роби или корсарството щяха да подхождат още по-добре на положението му, ала военното му възпитание бе вкоренило у него някакво инстинктивно отвращение към подобни дейности със съмнителна стойност.

* * *

Когато Робинзон скочи на палубата на „Бяла птица“, там го посрещна един сияещ Петкан, когото лодката бе докарала още при предишния курс. Арауканът вече се ползваше с покровителството на екипажа и на пръв поглед познаваше кораба, сякаш се бе родил на него. Робинзон от собствени наблюдения знаеше, че диваците се възхищават единствено от плодовете на човешкия труд, които, така да се каже, отговарят на тяхното равнище, като ножове, облекло, в краен случай някоя пирога. Но извън този кръг предмети всичко им убягва и

те престават да се възхищават, считайки очевидно, че един замък или кораб — това са творения на природата, необикновени като пещера или айсберг — ни повече, ни по-малко. Съвсем друго бе положението с Петкан и Робинзон първоначално счете за резултат от собственото си влияние незабавно проявеното безпогрешно чувство за ориентация от негова страна на борда на кораба. После го зърна да се устремява нагоре по въжетата, да се изкатери на марса и да поема оттам по въжените стъпенки, увиснал на петдесет фута над вълните с гръмогласен щастлив смях. Тогава си припомни въздушните принадлежности, с които полека-лека се бе обградил Петкан — стрелата, хвърчилото, еоловата арфа — и разбра, че един огромен, изящен и добре стъкмен ветроход като този представляваше победоносен завършек и нещо като апотеоз на битката за покоряване на въздуха. Това малко го натъжи, още повече, че усещаше да се надига у него някаква съпротива срещу света, където искаха да го въвлекат, струваше му се пряко неговата собствена воля.

Неприятното чувство се изостри, щом забеляза, привързано в подножието на фокмачтата, някакво невзрачно, полуголо и свито на кълбо човешко същество. Това беше дете на около дванадесет години, слабичко като вейка. Не се виждаше лицето му, но косите образуваха червена и внушителна грамада, от която изглеждаха още по-хилави кльощавите му раменца, щръкналите му като ангелски крилца лопатки, гърбът, обточен от горе до долу с лунички и набразден от кървави дири. Робинзон забави ход при вида му.

— Това е Яан, нашият юнга — обясни капитанът. После се обърна към помощника. — Какво е сторил пак?

Някакво кръгло червендалесто лице под нахлупеното боне на корабен готвач тозчас изскочи от люка на камбуза като дявол от кутийка.

— Нищо не става от него! Тази сутрин ми развали пилешкия пастет, защото от невнимание го насолил три пъти подред. Получи си заслужено дванайсет камшика. И още ще има, ако не се поправи.

И главата изчезна тъй ненадейно, както се бе появила.

— Отвържи го — заповяда капитанът на помощника си — ще ни трябва в трапезарията.

Робинзон обядва с капитана и помощник-капитана. Той не чу повече нищо за Петкан, който навярно пируваше с екипажа. Не му се

наложи да полага усилия, за да поддържа разговора. Неговите домакини сякаш окончателно бяха решили, че трябваше да узнае всичко за тях и изобщо нямаше какво да разказва за себе си и Петкан, а той бе предволен от подобно споразумение, което му предоставяше пълна свобода да наблюдава и размишлява. Впрочем истина бе, че в известен смисъл му предстоеше много неща да узнае, или по-точно — да осъзнае, да преглътне, ала това, което чуваше, бе толкова тежко и мъчносмилаемо, колкото и редуващите се блюда с печено и яхния, и имаше известна опасност да не би придобитият рефлекс за отрицание да го тласне внезапно да избълва наведнъж и света, и нравите, които преоткриваше малко по малко.

Ала онова, което го отблъскваше главно и преди всичко, съвсем не бяха толкова жестокостта, омразата и хищничеството, които тези цивилизовани и достопочтени люде излагаха на показ с добряшко спокойствие. Много лесно можеше да си представи, че съществуват — а и безспорно бе възможно да се открият — други хора, които за сметка на тия тук щяха да са благи, доброжелателни и щедри. За Робинзон злото имаше много по-дълбоки корени. Той го разобличаваше вътре в себе си чрез неотвратимата *относителност* на целите, които всички преследваха трескаво. Понеже те до един се стремяха към тази именно придобивка, това богатство или удовлетворение, но защо в крайна сметка им бяха точно тази придобивка, точно това богатство или удовлетворение? Естествено, никой не би могъл да каже. И Робинзон непрестанно си представяше диалога, който неизбежно щеше да го противопостави на някого от тези хора, например на капитана. „Защо живееш?“, щеше да го запита той. Хънтър, разбира се, нямаше да съумее да отговори и при това положение единственият му изход щеше да бъде да върне въпроса на Самотника. Тогава Робинзон щеше да му посочи с лявата си ръка земята на Сперанца, вдигайки дясната нагоре към слънцето. Смаян за миг, капитанът след това неминуемо щеше да избухне в смях, в оня смях на безумието пред лицето на мъдростта, защото как би могъл да предположи той, че Върховното светило може да бъде друго нещо, освен огромен пламък, че у него има душа и че то притежава способност да вселява вечността във всички, които знаят да му се отдават.

На трапезата прислужваше юнгата Яан, който почти не се виждаше иззад огромната си бяла престилка. Дребното му изпито лице, изпъстрено с лунички, се стапяше още повече под грамадата на непокорните му коси и Робинзон напразно търсеше да срещне погледа на неговите очи, тъй светли, сякаш светлината прозираше през главата му. Той също не обръщаше капка внимание на корабокрушенеца, изцяло погълнат от паническият си страх да не допусне някой гаф. След няколко кратки изречения, където се долавяше сдържана страст, капитанът неизменно потъваше в едно някак си враждебно или презрително мълчание и в съзнанието на Робинзон изникваше представата за обсаден отвсякъде човек, който дълго време е понасял безропотно вражеските терзания, но най-сетне се е решил да излезе навън и веднага тичешком се завръща в своята крепост, след като е нанесъл жестоки поражения. Неговите паузи бяха запълвани от бърбенето на помощника му Джоузеф, изцяло погълнат от материалната действителност и от техническия напредък в корабоплаването, който явно питаеше по отношение на своя главнокомандуващ възхищение, подсилвано от най-пълно неразбиране. След гощавката тъкмо той замъкна Робинзон на капитанския мостик, докато капитанът се оттегли в кабината си. Искаше да изтъкне пред Робинзон достойнствата на един съвсем скоро въведен в мореплаването уред — секстантът, — с чиято помощ посредством двойноотражателна система можеше да се измери височината на слънцето над хоризонта с несравнимо по-голяма точност, отколкото даваше традиционната четвъртина от деветдесет. Докато следеше с интерес ентузиазирани демонстрации на Джоузеф и доволен въртеше в ръце красивия предмет, изработен от мед, акажу и слонова кост, изваден от ковчето на помощника, Робинзон се дивеше на остротата на ума у този иначе тъй ограничен човек. Той си даваше сметка, че интелигентността и глупостта могат да съжителствуват в една и съща глава, без ни най-малко да си въздействуват една на друга, както водата и зехтинът се наслагват, без да се смесват. Докато говореше за ъгломери, нониуси и отражатели, Джоузеф блестеше с качествата на ума си. И все пак точно той миг преди това обясняваше с безброй намигания по посока на Яан, че детето нямало право да се оплаква, задето го възпитавали с камшика, след като майка му била моряшка никаквица.

* * *

Слънцето клонеше на заниз. Настана часът, когато Робинзон бе свикнал да се излага на неговите лъчи, за да се зареди с топлинна енергия, преди да се издължат сенките и морският вятър да накара евкалиптите край плажа да засушукат помежду си. По покана на Джоузеф той се изтегна на кърмовата надстройка под тънкия сенник и дълго гледа как върхът на мачтата изписва невидими знаци в синьото небе, където се бе залутал тъничък и прозрачен порцеланов лунен сърп. Извъръщайки леко глава, той съзираше Сперанца — ивица златист пясък наравно с вълните, море от зеленина и каменно стълпотворение. Тъкмо тогава осъзна той, че у него зрееше непреклонно решение да не заминава с „Бяла птица“, а да остане заедно с Петкан на острова. Най-много от всичко от хората на тоя кораб го разделяше и го тласкаше към подобно решение паническият страх и стремежът да избяга от смазващия и унищожителен метежен дъх на времето, който се излъчваше от тях и сред който живееха те. 19 декември 1787 година. Двадесет и осем години, два месеца и деветнайсет дни. Тези неоспорими данни не преставаха да го изпълват с недоумение. Значи, ако не бе претърпял корабокрушение върху рифовете на Сперанца, той щеше да бъде почти петдесетгодишен. Косите му щяха да се сивеят, а ставите му щяха да пукат. Децата му щяха да бъдат по-възрастни от самия него, когато ги напусна, а можеше да бъде и дядо. Защото нищо подобно не се бе случило. Сперанца се издигаше на около четиристотин метра от просмукания с миазми кораб като сияйно отрицание на цялото това зловецко падение. Всъщност днес той беше по-млад от благочестивия и стиснат младеж, който се бе качил на борда на „Виржиния“. Защото неговата младост не беше биологична, обречена на разложение и носеща в себе си някакъв необясним порив към пълен упадък. Младостта му бе от материя неорганична, божествена, слънчева. Всяка сутрин за него бе едно ново начало, първоначалото на всемирната история. Под лъчите на бога слънце Сперанца тръпнеше във вечно настояще, без минало и бъдеще. Нима щеше да се откъсне от този миг вечност, който се крепеше върху острието на едно абсолютно съвършенство, за да пропадне в някакъв свят на тление, пепел и разруха!

Когато обяви решението си да остане на острова, единствен Джоузеф даде израз на своята изненада. Хънтър само се усмихна хладно. Може би в края на краищата бе твърде доволен, че няма да му се наложи да качи двама допълнителни пътници на борда на един, общо взето, скромен по размери плавателен съд, където мястото бе строго разпределено. Той бе така любезен да припише на щедростта на Робинзон, владетеля на острова, всички придобивки, които бяха натоварили през деня. В отплата му подари малкото разузнавателно кану, прикрепено върху кърмовата надстройка, което допълваше двете задължителни спасителни лодки. Това бе плавателен съд с добри мореходни качества, идеален превоз за един или двама души при хубаво или дори не особено хубаво време, който щеше достойно да замести старата пирога на Петкан. Точно с тая лодка Робинзон и неговият другар се върнаха на острова привечер.

Радостта, изпитана от Робинзон, щом си възвърна правото върху тази земя, която смяташе безвъзвратно изгубена, бе в съзвучие с припламването на залезните огънове. Огромно бе наистина облекчението му, ала се долавяше нещо мрачно и злоещо в покоя, който го заобикаляше. Не толкова наранен, колкото състарен се чувствуваше той, сякаш посещението на „Бяла птица“ бе турило край на една безкрайно дълга и щастлива младост. Но какво значение имаше? Преди да се пукне зората, английският кораб щеше да вдигне котва и да поеме по своя скитнически път, следвайки приумиците на своя мрачен капитан. Браздата след единствения кораб, приближил бреговете на Сперанца за двадесет и осем години, щеше да се заличи върху водите на Залива на Спасението. С намеци Робинзон бе дал да се разбере, че не желае съществуването и разположението на това островче да бъдат разкрити от екипажа на „Бяла птица“. Желанието му бе в пълно съзвучие с потайния характер на Хънтър, за да не бъде изпълнено. Така веднъж завинаги щяха да се затворят скобите, внесли двайсет и четири часов смут и разруха в безметежната вечност на Диоскурите.

ГЛАВА ДВАНАДЕСЕТА

Зората още не се бе пукнала, когато Робинзон слезе от араукарията. Той бе придобил навика да спи до последния миг преди изгрев-слънце, за да съкрати колкото е възможно повече онзи безжизнен период — най-злочастния от целия ден, защото бе най-далеч от залеза. Ала непривичните за стомаха му меса, вината, пък и някакъв необясним страх бяха направили съня му неспокоен и трескав, накъсан от внезапни пробуждания и краткотрайни, но мъчителни безсънници. Свит, загърнат в мрака, той бе станал беззащитна плячка на досадни мисли и мъчително натрапчиви идеи. Побързал бе да стане, за да се отърси и прогони тази въображаема глутница.

Направи няколко крачки по плажа. Както и очакваше, „Бяла птица“ бе изчезнала. Водата сивееше под безцветното небе. Обилна роса тегнеше по растенията, които се свеждаха безутешни под бледата, без блясък и отънъци, до болка трезва и прозорлива светлина. Птиците съблюдаваха ледено мълчание. Робинзон усети как отчаяние като пещерна паст зейваше в него — ехтяща и тъмна кухня, откъдето извираше подобно отровен дъх отвращение, което наля устата му с жлъч. По крайбрежната ивица вълна след вълна лениво се изтягаше, поиграваше си малко с някое умряло раче и се оттегляше разочарована. След няколко минути или час най-много слънцето щеше да изгрее и да вдъхне живот и радост наоколо и у самия Робинзон. Трябваше само да издържи дотогава и да устои на изкушението да отиде и да събуди Петкан.

Неоспоримо бе, че посещението на „Бяла птица“ бе нанесло тежко поражение на деликатното равновесие в троицата: Робинзон — Петкан — Сперанца. Сперанца тънеше в открити, но все пак повърхностни рани, които щяха да се заличат след няколко месеца. Ала колко време щеше да е необходимо на Петкан, за да забрави онази прелестна морска хрътка, която полягаше с такава грация под ласката на всички ветрове? Робинзон се укоряваше, че бе взел решение да остане на острова, без предварително да се посъветва със своя другар.

Нямаше да пропусне още тази сутрин да му поднесе зловещите подробности, които бе научил от Джоузеф за търговията с негри и за тяхната съдба в бившите американски колонии. Така съжалението — ако той изпитваше подобно нещо — щеше да стихне полека-лека.

Унесен в мисли за Петкан, той несъзнателно приближаваше към двете пиперови дръвчета, между които метисът бе опънал своя хамак, където прекарваше нощите и част от дните си. Естествено, нямаше да го разбуди, но щеше да го погледа как спи и това мълчаливо и непорочно присъствие щеше да му вдъхне бодрост.

Хамакът бе празен. Ала още по-изненадващо бе изчезването на дрънкулките, с които Петкан услаждаше следобедните си дремки — огледала, тръби за духане на стрели, пищялки, пера и т.н. Внезапен ужас порази Робинзон като удар с юмрук. Той се завтече към плажа. Кануто и пирогата си бяха там, извлечени на сухо. Ако Петкан бе решил да се качи на борда на „Бяла птица“, той щеше да си послужи с единия от двата плавателни съда и да го изостави в морето или пък да го качи на кораба. Малко вероятно бе да поеме риска да преплува такова разстояние.

Тогава Робинзон се впусна да кръстосва целия остров, викайки своя другар по име. От залива на „Избавление“ до дюните на изток, от пещерата до Розовата котловина, от гората по западното крайбрежие до лагуните по източния бряг препускаше той, преплиташе крака и дереше гърло, отчаян от дълбокото си вътрешно убеждение, че търсенето е напразно. Не се побираше в ума му как е могъл да го предаде Петкан, но бе крайно време да посрещне очи в очи неоспоримата истина, че бе останал сам на острова, сам — както през първите дни. Това безумно дирене окончателно го сломи, като го отведе в места, гъмжащи от спомени, където не се бе завръщал дълги години. Усети изпод пръстите му да се ронят червеникавите стърготини на „Избавление“, а под нозете му да се плъзга топлата кал на тинята. В гората откри корясалата подвързия от шагренова кожа на своята Библия. Изгорели бяха всички страници, с изключение на един откъс от Трета книга Царства и той зачете в изнемога:

Когато цар Давид остаря и изпълни години, завиваха го с дрехи, ала не можеше да се стопли.

Тогава неговите слуги му казаха: нека потърсят за нашия цар-господар млада девица, за да стои при царя, да го гледа и да лежи при него — и ще бъде топло на нашия цар-господар.

Робинзон усети как плещите му изведнъж се огънаха под бремето на тези двацет и осем години, които до снощи все още не съществуваха. „Бяла птица“ ги бе донесла със себе си като зараза на смъртоносна болест и той внезапно се бе превърнал в старец. Разбра също, че няма по-страшно проклятие за стареца от самотата. *Да лежи при него — и ще бъде топло на нашия цар-господар.* И наистина той зъзнеше от студ сред утринната роса, ала никой никога вече нямаше да го стопли. Пръстите му напипаха последната реликва: полуизгнилия нашийник на Тен. Значи всичките преживени от него години, които уж завинаги се бяха заличили, напомняха за себе си чрез отблъскващи и трогателни останки. Той притисна чело о ствола на един кипарис. Лицето му се сгърчи, но старците не плачат. Повдигна му се и той повърна в пръстта винени нечистотии, цялата оная гнусна гощавка, която бе погълнал, седейки срещу Хънтър и Джоузеф. Щом вдигна глава, срещна погледите на свита лешояди, скупчени на няколко метра, които го наблюдаваха втренчено с малките си розови очички. Значи и те бяха дошли на тази среща с миналото!

Дали трябваше да започне всичко отначало — земеделие, животновъдство, строителство — в очакване на появата на един нов араукан, който щеше да помете всичко с огнен дъх и да го тласне към извисяване? Каква подигравка! Всъщност едничката алтернатива беше времето или вечността. Вечното завръщане, тяхното копеле, бе едно безумие. Нямаше друго спасение за него, освен да поеме отново по пътя към онова чистилице извън пределите на времето, където бе пълно с невинни души и където той се бе извисявал постепенно, докато посещението на „Бяла птица“ не го бе съборило оттам. Но тъй стар и немощен как ли щеше да си възвърне онова очищение, до което толкова дълго и мъчително се бе домогвал? Може би чисто и просто като умре? Нима смъртта на този остров, чието уединение навярно никой вече нямаше да наруши, преди да изминат десетки години, не бе едничката вечност, която щеше да му подхожда най-добре отсега

нататък? Но трябваше на всяка цена да заблуди зорките лешояди, кой знае как надушили плячката и готови да изпълнят зловещата си служба. Костите му навярно щяха да белеят под камъните на Сперанца като ашици, които никой не трябваше да разпилява. Така щеше да приключи необикновеното и загадъчно житие на великия самотник от Сперанца.

Той заситни към каменното стълпотворение, което се издигаше на мястото на пещерата. Сигурен беше, че ще намери начин да се провере между скалните късове и да се промъкне достатъчно навътре, за да бъде защитен от зверовете. Може би дори с цената на мравешко упорство щеше да открие достъп до килийката. Там трябваше само да се свие като зародиш в майчина утроба и да затвори очи, за да го напусне животът — тъй крайно изтощение усещаше той, тъй дълбоко бе неговото униние.

И действително откри пролука, една-едничка, колкото да мине котка, но той се чувствуваше толкова изтънял, просто стопен, та не се съмняваше, че ще успее да се провере. Погледът му се мъчеше да пробие мрака, за да определи дълбочината му, когато му се стори, че долавя някакво движение. Камъче се търкулна вътре и някакво тяло се изпречи в тясното тъмно пространство. С няколко движения се измъкна от тесния проход и ето че пред Робинзон застана едно дете, заслонило чело с дясната си ръка, за да се предпази от светлината или от някоя плесница. Робинзон отстъпи смаян.

— Кой си ти? Какво правиш тук? — попита го той.

— Аз съм юнгата от „Бяла птица“ — отвърна детето. — Искях да избягам от този кораб, където нямаше бял ден за мене. Вчера, докато прислужвах в трапезарията, вие ме гледахте благо. Тогава, като научих, че няма да отпътувате, реших да се скрия на острова и да остана с вас. Тази нощ се промъкнах на палубата и щях да скачам във водата, за да се опитам да доплувам до брега, когато видях някакъв човек да приближава с пирога. Това беше вашият прислужник, метисът. Той отблъсна с крак пирога и влезе при помощника, който като че ли го очакваше. Разбрах, че остава на борда. Тогава доплувах до пирога и се качих в нея. И гребях до брега и се скрих в скалите. Сега „Бяла птица“ отплава без мене — приключи той с тържествуваща нотка в гласа си.

— Ела с мене — каза му Робинзон.

Той хвана детето за ръка и като заобикаляше големите скални блокове, заизкачва склона, който извеждаше на върха на каменния зъбер, извисен над канаристата грамада. Поспря наред път и го погледна в лицето. Зелените очи с бели мигли на албинос извърнаха поглед към него. Бледа усмивка ги озари. Той разтвори шепа и се взря в юмручето, което се гушеше там. Сърцето му се сви, като видя колко е дребно, слабо и все пак белязано от всевъзможна работа на борда на кораба.

— Ще ти покажа нещо — рече той, за да прикрие вълнението си, без сам да осъзнава ясно за какво точно намекваше.

* * *

Островът, който лежеше в нозете им, тук-там тънеше в мъгла, но откъм изгрев-слънце сивото небе полека-лека заруменяваше. На плажа кануто и пирогата започваха да се полюшват неравномерно под настойчивостта на прилива. На север една бяла точка се носеше към хоризонта.

Робинзон протегна ръка в тази посока.

— Хубаво го виж — каза той. — Може би никога вече няма да видиш такова нещо: кораб край бреговете на Сперанца.

Точката постепенно се стопи. Най-сетне далечината я погълна. Точно в тоя миг слънцето метна първите си стрели. Щурец изскрибуца. Чайка се изви във въздуха и се спусна върху водното огледало. Подскочи на повърхността му и се издигна, размахвайки усилено криле, захапала сребриста риба в човката си. За миг небето стана възсиньо. Цветята, клюмнали на запад затворените си чашки, дружно се завъртяха на стъбълцата си и разпериха листица към изгрева. Птиците и насекомите изпълниха пространството със своя дружен хор. Робинзон бе забравил детето. Изправяйки снажната си снага, той посрещаше слънчевото ликуване с почти болезнена радост. Лъчите, които го обгръщаха, смиваха от него недостойните петна от предния ден и изминалата нощ. Огнен меч го пронизваше и осветяваше извътре цялото му същество. Сперанца, девствена и неопетнена, отмяташе булото на мъглата. Всъщност дългата агония и черният кошмар никога не бяха съществували. Възвръщайки си властта над него, вечността

заличаваше този зловец и жалък промеждутък от време. Неудържимо вдъхновение го изпълни с чувство на свършено удовлетворение. Гръдта му се издуваше като бронзов щит. Нозете му се вкореняваха в скалата, тежки и непоклатими като колони. Ярката светлина го обличаше с доспехи от ненакърнима младост и му изковаваше медна маска с безпогрешно правилни черти, където искреше погледът на диамантени очи. Накрая слънчевото божество раздипли изцяло алената си грива сред грохот на цимбали и ек на тромпети. Метални отблясъци лумнаха върху детската глава.

— Как се казваш? — попита го Робинзон.

— Казвам се Яан Нейяпаев. Роден съм в Естония — добави той, сякаш търсеше извинение за трудното си име.

— Отсега нататък — продума Робинзон — ще се казваш Четвъртък. Четвъртък, това е денят на Юпитер, бога на Небесата. Това е и неделята на децата.

ПАНКО АНЧЕВ

РОБИНЗОН СРЕЩУ ПЕТКАН ИЛИ ИЛЮЗИЯТА НА „ЕСТЕСТВЕННОТО“ СЪЩЕСТВУВАНЕ

Робинзон попада случайно на дивия остров. Останал жив след корабкрушението, той се спасява, но ще трябва да доизживее живота си сам далеч от хората, без удобствата, на които е свикнал, обречен да започне всичко отначало. Съвсем отначало. Така, както са започвали първобитните хора. И в същото време — не като тях. Наистина той е без сечива и без другари, но носи опит: личен и обществен.

Какво трябва да направи човек, попаднал на необитаем остров? Най-напред е необходимо да си осигури прехраната; после — да си построи някакво, макар и примитивно, убежище от дъждовете и дивите животни. Комай това е всичко. Но оттук насетне изникват новите проблеми.

Макар човек да жадува постоянно усамотяване, защото ритъмът на ежедневието, разните неприятности, необходимостта от почивка и т.н. го карат да търси тишината и спокойствието, той рядко се решава да скъса окончателно с нормалното човешко общество и да се подложи на доброволно изгнание на безлюден остров сред океана. Човекът е „политическо същество“ и естествената му среда не е дивата природа, а държавата.

Робинзон от първия ден изпитва несгодите на новото си „природно“ битие. Пренесен от цивилизацията в природата, той трябва да подчини отново тази природа, за да му служи тя и да подхранва живота му. Борбата с нея е тежка, защото не знае нейните правила и не предвижда изненадите. За да е щастлив, за да е в хармония със себе си, не е достатъчно да се нагажда към естествения свят, но да приведе този свят в съответствие с досегашния си опит и начин на живот. Т.е. Робинзон трябва да наложи някакъв ред, пък бил той абсолютно

излишен и абсурден. И той основава държава, обявява се за неин губернатор, започва да издава закони, да въвежда ритуали. Държавата има един-единствен поданик, но на нея ѝ приляга да бъде управлявана от мъдър и строг повелител. Робинзон установява присъщите за буржоазната държава институции на законодателната и изпълнителната власт, те ще осъществяват реда и управлението на острова, ще се грижат за спокойствието и отбраната, ще държат в подчинение поданиците. Всъщност цялото усилие на тази държава е насочено към подчинението, към потушаването на възможната съпротива и недоволство. Затова и законите ѝ са строги и неподкупни.

Като разсъждаваме сериозно за особеностите на държавата Сперанца, основана и ръководена от корабкрушенеца Робинзон Крузо, неволно ни досмешава. Но смешни са резултатите, не подбудите и причините, движещи Робинзон в дебрите на държавното устройство. Идеологическата основа на буржоазната държава е принудата, насилието, заблудата, строгото разграничаване на кастите. Робинзон е роден в такова общество и не е в състояние да живее без него, дори когато е далеч от него, той се стреми да го постигне в максимална степен. То му е по-скъпо, и по-необходимо от въздуха и храната. Опитомената природа е държавна собственост; тя започва да губи от изконните си тайни, очовечава се, превръща се в придатък, своеобразен спътник и утешител на човека. Опитомяването на природата дава голямото самочувствие на господаря.

Но господарят не може да бъде вечно сам на себе си и на природата господар. Не му е достатъчна природата (макар и вече одухотворена и обявена за жена и майка, раждаща децата на човека), нито животинският свят. Обществото не съществува само с надстроечните си явления. Без хора то е мъртво. Тогава се появява другият. Той е от различна раса (значи непълноценен), спасен от Робинзон (значи ще му бъде до гроб благодарен, верен и предан), наивен е и не се е отдалечил кой знае колко в своето развитие от животните. Спасен от цивилизацията, той трябва да стане неин слуга. Т.е. поданик.

Петкан няма минало и духовен опит. Съзнанието му е чисто, непомрачено от идеология и политика, и следователно податливо на манипулиране. Преди да започне да проумява закономерностите, преди да осъзнае смисъла на нещата, Петкан трябва да се подчини. Волята на

Робинзон става за него върховна и задължителна. В рамките на установената вече система Петкан е лишен от възможност и право да се съпротивлява. Тази система го поглъща и го впряга в хомота на множество изпълнителски задължения. Разбира се, Сперанца е „демократична“ държава. Насилието се осъществява не чрез терор, а чрез вродения страх от наказанието. Използвайки го, Робинзон и Сперанца започват своята мисия на цивилизатори. Петкан се обучава и в някаква степен придобива навиците и опита на развития човек. Той е природно интелигентен — досущ като белите хора. Девственото съзнание постепенно е покварявано от идеите на европейеца. Християнството се налага като господстваща религия на острова.

Макар Европа да е далеч, макар отдавна да е забравила своя Робинзон, той не само ѝ е верен, но насажда нейния начин на живот сред диваците. Колонизаторът удържа своята победа.

Ала това е пирова победа.

Робинзон вече се е слял напълно с новия свят. Настъпила е идеалната хармония. Той не е сам. С него са редът, държавата, Петкан, природата. Очертава се красиво бъдеще.

И точно тогава проличават първите пукнатини в монолитната сграда. Усилията на Робинзон да опитоми Петкан и да го направи човек по свой образ и подобие като че са отишли напразно. Оказва се, че дълго строената държава няма здрави темели и бързо рухва. Робът освобождава себе си, за да освободи и господаря си. И го постига с един замах, след като бавно, но сигурно е подкопавал устоите на Сперанца. Дори да вярваш искрено в една идея, щом тя е фалшива и безплодна, вярата ти също е фалшива и безплодна и се обръща срещу тебе. Петкан се е подчинявал само външно, привидно, защото се е страхувал от господаря си. Но господарят също се е страхувал от роба. Взаимният страх рано или късно ще доведе до взрив. И този взрив не закъснява. Предизвикват го страхът, невниманието и антисоциалността на Петкан.

Държавата Сперанца загива.

Петкан е свободен.

Свободен е и Робинзон.

Сега двамата са абсолютно равни. Робът е разкрепостил господаря си, но го е обвързал твърде много със своя начин на живот и поведение. Двамата са като скачени съдове. Онова, което Робинзон

губи от себе си, го приема Петкан. И обратно: двамата са изхабили съпротивителните си сили спрямо опасностите, които носят и с които един друг се застрашават. Цивилизованият Робинзон подивява; дивакът Петкан се цивилизова. Местата са разменени и социалната хармония на острова е вече обречена. Равенството е също така безсмислено, както и съсловното и йерархично различие.

Когато след двайсет и осем години, два месеца и деветнайсет дена Робинзон отново ще се срещне със своите сънародници от кораба „Бяла птица“, те ще му бъдат много по-чужди, отколкото Петкан. Бившият дивак ще поеме пътя към цивилизацията, а цивилизованият Робинзон ще предпочете щедростта и изобилието на дивата природа. Спрялото време ще потече в обратна посока, за да започне всичко отначало. Робинзон получава своя нов роб — Четвъртък. Мечтата на дребнобуржоазния интелгент е осъществена — той ще бъде далеч от шума и ще гради живота си според идеите си (само че те ще бъдат чужди), ще бъде господар и ще му се подчиняват.

Робинзон е организиран индивидуалист. Той мрази реда, но го брани с всички средства. Отхвърлящ тиранията, сам се превръща в деспот. Петкан е неговото „второ“ лице, неговото чистилище, но и неговото поражение. Защото обществото на Робинзон не се крепи върху разбирателството и равенството.

Мотивът за Робинзон и Петкан е стародавен мотив и до голяма степен олицетворява модела на класовото общечитие. Мишел Турние (род. 1924 г., известен на българския читател от сборника разкази и новели „Дивият петел“) му вдъхва нов живот. Героят на Даниел Дефо, в съзвучие с имперските стремежи на Англия, дарява на краля не само един нов поданик, но и нова територия. Завръщането на Робинзон Крузо е тържество на здравите английски принципи. Героят на Турние вече не е привързан към родината си. Той я намразва още повече, когато нейните пратеници му дават да разбере, че там го чакат смирение и подчинение. Дребният буржоа храни големи амбиции, които могат да се осъществят в ограничено пространство и с ограничен кръг хора. Но трябва да се осъществят. Това му стига. Нека Петкан опита онова, от което Робинзон се отказва.

Макар и изпълнен с множество разсъждения и цитати, които е възможно да останат малко чужди за българския читател, романът на френския писател Мишел Турние „Петкан или чистилището на

Пасифика“ е едно страстно послание за свобода на личността, за отричане на едно общество, което няма бъдеще. Творбата предизвиква размишление, защото е заредена с въпроси за ползата от човешкото насилие над природата, за морала на насилието над личността. Книгата носи и своите отговори. Те невинаги са верни, защото още в условието на задачата има някаква грешка. Ала безспирно е, че Мишел Турние е честен писател, за когото съдбата на човека е най-великата книга. Тъкмо тази книга той се мъчи да разлисти и прочете...

Панко Анчев

Издание:

Мишел Турние

Петкан или чистилището на Пасифика

Преводач: Мария Георгиева

Редактор: Стоян Атанасов

Художник: Мария Зафиркова

Френска, I издание

Книгоиздателство „Георги Бакалов“ — Варна

ДП „Стоян Добрев — Странджата“ — Варна

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.